

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

Szerkesztői előszó

Berki Imre – Varga Ferenc

A hivatásos tűzoltóság katonai karakterű szervezetté alakulásának folyamata, főbb állomásai

Kovács István

A parancs szerepe a rendészeti vezetésben

Kardos Sándor István

Kizárólag a katonai vétségek elbírálása utalható fegyelmi jogkörbe?

Bezerédi Imre

A rendvédelmi tisztjelöltek fegyelmezése és a rendészeti szocializáció kapcsolata

Lippai Zsolt

A háború mint vállalkozás. Gondolatok a katonai magánvállalatok működéséről

Kovács Tamás

A magyar kémelhárítás a II. világháború idején

12. évfolyam (2024.) 2. szám

Főszerkesztő

Dr. habil. Hautzinger Zoltán PhD. r. ezredes

Társzerkesztők

Dr. Csiha Gábor ezredes

Dr. Farkas Ádám PhD. őrnagy

Dr. Kelemen Roland PhD.

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság

1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD. dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 3 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadijog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó 3

TANULMÁNYOK

Berki Imre – Varga Ferenc 5
*A hivatásos tűzoltóság katonai karakterű szervezetté
alakulásának folyamata, főbb állomásai*

Kovács István 38
A parancs szerepe a rendészeti vezetésben

MŰHELY

Kardos Sándor István 65
*Kizárólag a katonai vétségek elbírálása utalható
fegyelmi jogkörbe?*

Bezerédi Imre 88
*A rendvédelmi tisztjelöltek fegyelmezése és a rendészeti
szocializáció kapcsolata*

FÓRUM

Lippai Zsolt 120
*A háború mint vállalkozás. Gondolatok a katonai
magánvállalatok működéséről*

RECENZIÓK

Kovács Tamás 144
A magyar kémelhárítás a II. világháború idején

Szerzőink 148

Szerzői útmutató 149

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasóink!

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2024. évi 2. lapszáma a katonai jog tradicionális terepnumaira, a rendvédelem és a honvédelem különböző jogi és igazgatási területeire kalauzol el. Ennek keretében esik szó a tűzoltók sajátos katonai státuszáról, a parancs szerepéről a rendőri testületben, illetve a fegyelmi jog és a katonai büntetőeljárás határvonásáról. E kiadvány további áttekintést ad a rendészeti tisztképzés fegyelmezési, nevelési aspektusairól, valamint a katonai magánvállalatok – különösen az orosz eredetűek – működéséről. A lapszám zárásaként pedig egy a közelmúltban megjelent kötet ismertetése csinál kedvet a magyar kémelhárítás második világháborús történeti vetületeinek mélyebb megismeréséhez.

Mindehhez kívánnak hasznos időtöltést:

a szerkesztők

Budapest, 2024. június 14.

TANULMÁNYOK

Berki Imre – Varga Ferenc

A hivatásos tűzoltóság katonai karakterű szervezetté alakulásának folyamata, főbb állomásai

1. Bevezetés

A tűzoltók Európa-szerte Szent Flóriánt tisztelik védőszent-jükként. Florianus, a római katona történetét sokan és sokféleképpen felidéztek az elmúlt évszázadok során. Az egyik legfélelmetesebb elemi erőtől, a tűztől való rettegés keltette életre Szent Flóriánnak, az „Isten tűzoltójának” alakját.¹

Vajon melyek azok az erények, amelyek révén közel kétezer év elmúltával is Szent Flórián testesíti meg a tűzoltók példaképét? Tiszteljük benne a bátor katonát, aki a Pannonia közelében lévő Caecia erőd parancsnokaként az erődben pusztító hatalmas tűzvészt elszántan küzdő katonáival megfékezte és a biztos pusztulástól az egész várnépet megmentette. Tiszteljük az elhivatott tűzoltót, aki katonai szolgálatát követően Laureacum vidékén, a mai Felső-Ausztriában telepedett le, ahol a városi tanács elöljárója és a tűzoltó legénység kapitánya lett.

Tiszteljük az emberséges parancsnokot, aki tétovázás nélkül sietett katonái segítségére, amikor őket kereszténység vádjával halálra ítélték. Tiszteljük a keresztény vértanút, aki miután megmenteni nem tudta bajtársait, osztozott a sorsukban, mártírhálált halt, amikor a császár parancsára 304. május 4-én kövel a nyakában az Enns folyóba vetették.²

¹ SZABÓ Károly: *Flórián a védőszent*, Szövetkezeti Szervezési Iroda, Budapest, 1991. 8. o.

² SZABÓ: i. m. (1991) 9. o.

Számos szobor, képzőművészeti alkotás ábrázolja Szent Flórián alakját, ahol sisakban, csizmában, köpenyben jelenik meg a római katona, egyik kezében zászlót tart, a másikkal sajtárból vizet önt egy égő házra. A megjelenő szimbólumok, az egyenruha és a zászló napjainkban is alapvető jelentőségűek a katonai és tűzoltói hivatás tekintetében egyaránt.

A korát messze meghaladó szervezettségű tűzoltósági rendszer a Római Birodalom bukásával megszűnt, közel másfél évezredig váratott magára a szervezett mentő tűzvédelem újbóli megjelenése. Míg az önkéntes tűzoltó szervezeteknél jellemzően nem, a főfoglalkozású tűzoltóságoknál (hivatásos, gyári, magán-tűzoltóságok) – országonként, sőt országon belül is eltérő módon érvényesült a katonai karakter. Kiemelést érdemel Párizs példája, ahol Bonaparte Napoleon 1811-ben katonáiból alakított tűzoltó zászlóaljat a város védelmére. Napjainkban Párizsban és Marseilles-ben működik katonai tűzoltóság, összesen 12.700 fő létszámmal, míg a francia hivatásos tűzoltók száma országsszerte 40.400 fő.³

A történeti fejlődés során szignifikánsan megjelent a katonai karakter a szocialista országokban, a „szovjet mintára” szervezett hivatásos tűzoltóságok esetében. Ez megnyilvánult a szervezet, a katonai mintájú egyenruházat és rendfokozatok, egyes esetekben különböző fegyverviselés formájában is.

A szocialista utóállamokban aztán a tűzoltóságok katonai jellege eltérő módon alakult, formálódott, illetve szűnt meg. Katonai karakterű hivatásos tűzoltóságok működnek napjainkban, többek között Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon is.

³ VARGA Ferenc: Internationale Erfahrungen der freiwilligen Feuerwehren, *Hadmérnök*, XIII. évf. (I. különszám KÖFOP) 2018. 162. o.

Szerzők alapvetése, hogy a hivatásos tűzoltóságok katonai karakterét⁴ a történelmi hagyományok mellett a közigazgatás rendszerében elfoglalt helyük, a feladatrendszer és annak közhatalmi jellege együttesen determinálják.

Jelen tanulmány ismerteti a magyarországi hivatásos tűzoltóság létrejöttét, a szervezet életében végbemenő, a katonai jellegre mutató főbb változásokat, különös tekintettel a feladatrendszer, az egyenruházat, valamint a jogállás tekintetében 1870-től napjainkig. Főbb állomások a hivatásos tűzoltóság létrehozása, a területi közigazgatási feladattól az állami rendészeti feladattá válása, a területi közigazgatási szervből egy katonai alapon nyugvó rendészeti szervvé válás bemutatása. A célkitűzés a szervezet életében jelentkező katonai karakter bemutatása a kezdetektől napjainkig.

2. A szervezett tűzoltóság létrejötte

A középkori céhes tűzoltási szervezetek, városi tűzrendekben szabályozott tűzoltási feladatok után a királyi Magyarországon elsőként 1835-ben az Aradi Önkéntes Polgári Tűzoltókar jön létre.

„A tűzoltókar, mint egylet alakult 1835. augusztus 27-én, midőn a Főtéren a templom soron Bujanovics kereskedő háza esti 5 óra tájt, tűz támadt, mely az egész várost végveszéllyel fenyegette: a padláson ugyanis hét mázsa lőpor volt, tounnában elhelyezve. A polgárok erről értesülvén, első teendőjük volt a veszedelmes robbanó szert

⁴ A fogalom alatt a katonai rendfokozati hierarchiában, parancsuralmi vezetési rendszerben és a szervezet egészét általánosságban jellemző fegyveres jellegesen működő testületeket értjük. FARKAS Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben, *Hadtudomány*, a Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata, 2012. http://mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Farkas_Adam.pdf.

*a tűz közeléből biztos helyre távolítani. Áthatolva a csapkodó lángokon Ritt Józsefnek pár társával sikerült a tounnákat a közeli 5 pacsirta utca egyik pincéjébe elhelyezni.*⁵

Másnap küldöttséget menesztettek a városi tanácshoz, és a tervezett egyesület felállításához támogatást kértek. A tanács 1835. szeptember 7-i ülésén elfogadta a felajánlott szolgálatot és a tűzoltókat a városi kapitány parancsnoksága alá helyezte.⁶

A tagoknak egyöntetű ruházata volt. *„Zrínyi kabát és nadrág, sötét búzavirág színű posztóból fekete zsinórzattal, 5 fehér sima som gombbal, kalap fekete, nemzeti trajkával és vörös tollal. Csizma magyar, sarkantyúval.*” Tüzesetnél a gyorsaság miatt, csak egy plébából készült jelvénnel különböztették meg magukat.

A tűzoltókar szervezeten működő egységként 5 szakaszból állt:

- Törő, bontó és mászó osztály;
- Élet- és vagyontmentő osztály;
- Őrosztály;
- Szivattyús osztály;
- Vízzállító osztály.

Már itt is megfigyelhető a katonai szervezetektől vett minta. A szakaszok mindegyike egy-egy hadnagy vezetése alatt állt, és minden szakaszban volt egy-egy őrmester, 3-5 tizedes, valamint 30-60 főnyi tűzoltó legénység. A karnak külön egyenruhát viselő zenekara is volt.

A rendszabályok rendelkeztek arról, hogy a tüzesetnél súlyosan sebesültek vagy megcsonkoltak segínyt kapjanak, míg halálozás esetén temetési költségeket fizettek. Az önkéntes szervezeti

⁵ LAKATOS Ottó: *Arad története*, Arad, 1881. 191. o.

⁶ Alapszabályukat a nagyváradi Császári Királyi Helytartósági Osztály 1857. július 10-én 11.987. szám alatt hagyta jóvá. Addig a városi tanács engedélye alapján működtek.

jelleget mutatja, hogy a fő és altiszteket az összes egyleti tag szótöbbsége alapján választották.⁷

Ezt követően mégsem következett be az önkéntes tűzoltóságok országos elterjedése. Ennek két jelentős oka volt. Az egyik a lakosság egy részének közönye,⁸ a másik akadályát a központi hatalom képezte, amely attól félt, ha engedélyezi hasonló önszerveződő társaságok létrehozását, a magyarok újabb felkelést szerveznek. A céhes tűzoltóságok korszerűtlenségét sok településen felismerték és külföldi tapasztalatok alapján megalakították saját tűzoltóságaikat.

A kiegyezés előtti enyhülés légkörében 1863-ban Sopronban alakult meg a helyi torna- és tűzoltóegylet, amely 1866-ban megkapta a működési engedélyt. A kiegyezésig még több városban kíséreltek meg tűzoltó egyesületet alapítani. Az egyesület működését azzal a feltétellel engedélyezték, hogy a tűzvész színhelyén a tűzoltó egylet parancsnoka és tagjai rendőri tekintetben engedelmeskednek a városi rendőrfőnöknek vagy helyettesének.⁹

A hivatásos tűzoltóság megszervezése körül már nem merültek fel olyan akadályok, mint az önkéntes tűzoltóságnál. Pest város tanácsa is hamar belátta, hogy nem lehet pusztán csak az önkéntes tűzoltóságra támaszkodni. 1870. február 1-jén felállt a 12 főből álló csapat, mely az Eskü (ma Március 15.) téri órségen megkezdte szolgálatát. Mindkét szervezetnek, az Önkéntes és a Hivatásos Tűzoltóságnak is, gróf Széchenyi Ödön lett a főparancsnoka.

⁷ TARJÁN Rezső – MINÁROVICS János: *Az önkéntes tűzoltóságok történetéből*, Belügyminisztérium Tűzrendészeti Országos Parancsnoksága, Budapest, 1968. 9. o.

⁸ SZILÁGYI János – SZABÓ Károly: *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig*, Budapest, 1986. 177. o.

⁹ Dr. vitéz RONCSIK Jenő: *Gróf Széchenyi Ödön*, Debrecen, 1938. 257. o.

3. A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség irányítása alatt

Az újonnan alakult tűzoltó testületek országos szervezetet hoztak létre, gróf Széchenyi Ödön vezetésével 1870. december 5-én. A Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség Alapszabályát a Belügyminisztérium 1871. IX. 12-én látta el a jóváhagyási záradékkal.¹⁰ A szövetség választmányát a belügyminiszter 1878-ban kiadott rendeletében tűzoltó ügyekben illetékes szakközegül ismerte el¹¹, és felhívta a vármegyéket, hogy valahányszor „ily ügyekben szakvéleményre van szüksége, az iránt közvetlenül a nevezett országos tűzoltó-szövetségnek központi választmányához forduljon”.

A következő mérföldkő az 1888. évi tűzrendészeti kormányrendelet volt. Előírta – Budapest kivételével – a helyi tűzszabályrendeletek megalkotásának, felülvizsgálatának kötelezettségét, igazából egységes mederbe igyekezett terelni a tűzrendészeti szabályalkotási tevékeniséget.

A tűzoltást az erre a célra alakult és kiképzett tűzoltóság feladatává tette. Kategorizálta a tűzoltóságokat, ezek: a díjazott (hivatásos) tűzoltóság, önkéntes tűzoltóság és a községi (köteles) tűzoltóság. Bevezette a tűzoltói szolgálati jelvény intézményét. A szolgálatban levő tűzoltót hatósági személynek minősítette.

Ez az első olyan jogszabály, amely megfogalmazza a tűzrendészeti hatóságot, mint fogalmat. Tisztázta a tűzoltás vezetés és a magántulajdonba való beavatkozás kérdéseit. Kötelezővé tette a szakszerű tűzvizsgálatot és annak előre meghatározott minta szerinti jegyzőkönyvezését. Elrendelte, hogy

¹⁰ Dr. BERKI Imre: Csillagrózsa, mint tűzoltó rangjelzés, *Védelem Online*, 2018. június 04. file:///C:/Users/imre.berki/Downloads/839-csillagrozsa-mint-tuzolto-rangjelzes(18).pdf.

¹¹ 1878. évi 53720. számú belügyminiszteri rendelet.

a büntetőeljárásból befolyó összegek egy részét a tűzoltók segélyezésére fordítsák.¹²

A tűzoltók közhatósági jogú személyek voltak. Azokat a személyeket nevezték közhatósági jogú személyeknek, akiknek a gondjaira bízta valamilyen szakterületet és ennek védelme érdekében különleges jogokkal ruházták fel.

Ilyenek lehettek például a gátőrök, a vasúti pályaőrök, a vadőrök, az erdőőrök, a halőrök, és a tűzoltók is. A közhatósági jogú személyeknek valamilyen – a szakterületük témájában szerzett és államilag elismert – szakképesítéssel kellett rendelkezniük. Ennek a birtokában kerülhettek be az államigazgatás által vármegyénként szervezett közhatósági tanfolyamra, ha makulátlan erkölcsi állapotot és nemzethű magatartást tudtak bizonyítani. A közhatósági tanfolyam eredményes elvégzése után tehettek esküt. Ennek nyomán váltak jogosulttá a közhatósági munkakörök betöltésére. A közhatósági jogú személyeket nem az állam fizette, hanem az a személy vagy szervezet, aki, illetve ami foglalkoztatta, például víztársulatok, vasúti társaságok, erdőtulajdonosok stb. A tűzoltók esetében fizetést nyilvánvalóan csak a díjazott tűzoltók kaphattak.

A közhatósági jogú személyeknek joguk volt az általuk észlelt törvénytöréseket megakadályozni, a törvénytörőket elfogni, és eszközeiket elkobozni. E tevékenységük érdekében fegyverhasználati joguk is volt. Egyenruháról és fegyverről az őket foglalkoztatóknak kellett gondoskodni. Azonban nem minden közhatósági jogú személy volt felfegyverezve. A vasúti pályaőrök például a két világháború közötti időszakban nem rendelkeztek szolgálati fegyverrel. Ugyanígy fegyvertelenek voltak a polgári magyar állam teljes időszakában a tűzoltók. Mivel a közhatósági jogú személyek viszonylag kiterjedt hatáskörrel rendelkeztek, ezért szükség volt a közhatósági tanfolyam eredményes elvégzésére, mivel itt

¹² Dr. BERKI Imre: *A szervezett tűzvédelem 150 éves magyarországi története,*

sajátíthatták el a közhatósági feladataik eredményes ellátásához szükséges ismereteket. Ezen ismeretek birtokában lehetett tőlük megkövetelni a jogszerű működést.¹³

Az egységesítés jegyében történt meg a tűzoltók egyenruházatának, rangjelzéseinek és felszereléseinek kialakítása is. Egységes szabályozás keretében 1898-ban és 1908-ban került kiadásra: A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség szervezeti, felszerelés és rangjelzési szabályzata. A korabeli rangrendszer organikus egységet alkotott, ahol az egyenruhások tekintetében az első pillantásra látni lehetett, hogy kivel áll szemben az ember az állami alrendszerek melyikében teljesít szolgálatot és a hierarchia milyen szintjén áll illetve milyen állománycsoportba tartozik.

A Habsburg Monarchia haderejében a háromtagú rangfokozati csoportokból álló rangrendszert 1849-ben vezették be. Lényegében – kisebb módosításoktól eltekintve – a jelenben is ez a rangrendszer él. Ennek megfelelően – napjaink terminológiája szerint – létezett a tisztesek, altisztek, tisztek, törzstisztek és tábornokok rangcsoportjai. A rangcsoportok máig ható első megjelenési formája is a dualizmus időszakában jött létre. A helyzet azonban ennél némileg bonyolultabb volt, mivel – a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is – a véderő valamennyi haderőneménél megkülönböztettek „katonai állományú tisztviselőket” állománycsoportot és „katonai tisztviselői” (hivatalnoki) állománycsoportot. A hierarchiában betöltött pozíciójukat az egyenruhájukon rangokkal jelölték ugyan, ezek a rangok azonban elnevezésükben és némileg a formájukban is eltértek a szárazföldi haderő katonai állománycsoportjainak a rangjaitól, azonban szintén hármas tagolásúak voltak azaz a különbséggel, hogy csillag helyett úgynevezett rózsácskával jelölték az adott rangot, de ugyanazzal a paroli alátéttel,

¹³ PARÁDI Ákos: *Tűz elleni védekezés a polgári magyar államban 1867–1945*, doi: 10.31627/RTF.XXIV.2014.35-36-37-38N.85-110P.

mint az azonos fizetési osztályba tartozó katonai állománycsoport tagjáét.

Állami feladatköröket telepítettek a Magyar Országos Tűzoltó Szövetséghez, ebből fakadóan pedig e szervezet tisztséget betöltő tagjainak felkészültségük, felszereltségük és rangrendszerük tekintetében is az állami rendszerhez kellett igazodniuk, amelyet kiválóan sikerült megvalósítani. A Magyar Országos Tűzoltó Szövetségben a rangok jelölése azért tekinthető egyedinek, mert nem állami, hanem társadalmi szervezet volt, bár kétség kívül állami szakfeladatot látott el.

Szervezetileg a tűzoltó egységek – a meglévő létszámviszonyokhoz igazodva – szakaszokra (parancsnok +19 fő) és rajokra (parancsnok +4 fő) tagozódtak. A személyi állomány tisztikarra, altisztekre és legénységi állományra tagolódtott. A tisztikarhoz tartoztak rangok, az alparancsnokok, a szakaszparancsnokok (minden 20. ember után került egy kinevezésre), valamint a tisztviselők/segédaltisztek, a titkárok, a pénztárnokok, a jegyzők, a szolgálatvezetők, a szertárnokok, valamint az orvosok, mérnökök, ügyészek. Megkülönböztetésül a rangfokozatuknak megfelelő sisakot, kéthangú jelzősípöt, tisztikar baltát, a tűzrendészeti felügyelők rőzsekést és pallost viseltek. Az altiszti karhoz tartoztak az őrparancsnokok (minden 19 fő élén), rajvezetők (minden 9 fő élén), őrvezetők (minden 4 fő élén). Megkülönböztetésül a rangfokozatuknak megfelelő sisakot, a beosztásuknak megfelelő felszerelést és kéthangú brémai csontsípöt viseltek. A legénységi állomány beosztás szerint a szivattyúsokból, a rendfenntartókból és a mászókból állt. Legénységi sisakot és egyenruházatot viseltek, felszerelésük különböztette meg őket egymástól.¹⁴

¹⁴ *A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség által a magyarországi tűzoltó-testületek számára megállapított szervezeti, egyenruházati, rangjelzési és felszerelési szabályzat.* Magyar Országos Tűzoltó Szövetség, Budapest, 1898. 27. o.

A tűzoltóság nem volt fegyveres őrtestület, ezért tért el a tűzoltó rangok jelölése a többi rangrendszerétől, a társ rendvédelmi testületekétől eltérő mintázatú csillagrózsácskát hordtak, melyet az egyszerűség kedvéért rózsának neveztek.¹⁵

Az I. világháborút követően a belügyminiszteri tűzrendészeti rendelete¹⁶ tette lehetővé a tűzrendészeti felügyelők foglalkoztatását, igaz megengedte azt is, hogy a már alkalmazott tisztviselők közül kérjenek fel a feladatra egy-egy főt, más teendőik végzése mellett. A tűzrendészeti tisztséget betöltőknek azonban el kellett végezniük a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség által megrendezett tűzoltó tiszti tanfolyamot, ezzel szerevezve meg a szakképesítést. A tűzrendészeti előadók azonban nem állami, hanem önkormányzati tisztviselők voltak. A tűzrendészeti felügyelők tűzrendészeti szakközegek voltak. A rendelkezés ennek megfelelően határozta meg a feladataikat.

Az állami és az önkormányzati tisztviselői jog között jelentős különbségek voltak, melyeket a két világháború között fokozatosan számoltak fel oly módon, hogy az önkormányzati tisztviselők helyzetét közelítették a kedvezőbb helyzetben lévő állami tisztviselőkéhez. Az állami tisztviselőket kinevezték és már a dualizmus időszakában nyugdíjképesek voltak.

65 éves korában valamennyi állami tisztviselőnek nyugdíjba kellett vonulnia a szolgálati éveitől függetlenül. Akik azonban hamarabb letöltötték a 40 éves szolgálati viszonyt, azokat a 40. szolgálati évükben nyugdíjazták, mivel 40 éves szolgálat után a nyugdíj összege megegyezett a fizetéssel és senkinek sem lehetett több a nyugdíja, mint a fizetése. Az állami alkalmazottak

¹⁵ BERKI Imre: Csillagrózsa, mint tűzoltó rangjelzés, *Védelem Katasztrófavédelmi Szemle*, 25/2. 2018. 39–40. o.

¹⁶ 230.000/1925. BM.r. a tűzrendészetről alkotott 53.888/1888. BM. kr. kiadásáról, módosításáról és végrehajtásáról, *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIX. évf. 1925. I. füzet. 249–258. o.

a lakás és a betegbiztosítás tekintetében is kedvezőbb helyzetben voltak, mint az önkormányzati társaik. Emellett pedig az önkormányzati tisztviselőket eredetileg 6 évre választották. Az önkormányzati tisztviselők hátrányos helyzetét azonban a II. világháború időszakára lényegében felszámolták.

4. Az első tűzrendészeti törvény és eredményei

1936-ban került sor az első magyar tűzrendészeti törvény¹⁷ és a végrehajtási utasítása¹⁸ létrehozására. A tűzrendészeti törvény, illetve annak végrehajtási utasítása az ország területét – a honvéd és a csendőrkerületek területi beosztásának megfelelően – 7 tűzrendészeti kerületbe osztotta. Az ország tűzrendészeti teendőit az országos tűzrendészeti felügyelő fogta össze. Alárendeltségébe tartoztak a kerületi tűzrendészeti felügyelők, akik a vármegyei és a törvényhatósági jogú tűzrendészeti felügyelőket irányították. A tűzrendészeti felügyelői rendszerben a legalacsonyabb szintet a járási és a rendezett tanácsú városok tűzrendészeti felügyelői alkották. Ezzel létrejött a magyar állam tűzrendészeti szakhatósági rendszere. A tűzrendészeti felügyelők és a tűzoltó parancsnokok hivatalból tagjai voltak a közigazgatási bizottságoknak.

A korábbi szabályozást továbbfejlesztve a jogszabályok négy féle tűzoltóságot különböztettek meg: hivatásos, önkéntes, köteles és magán tűzoltóságokat. A tűzoltóságoknak továbbra is kötelezően előírták a Magyar Országos Tűzoltó Szövetségi tagságot.

Az 1936. évi tűzrendészeti törvény valamint végrehajtási utasítása volt a polgári magyar állam tűz elleni védekezési rendszerét szabályozó jogszabályoknak a csúcsa, egyben pedig a tűzoltó

¹⁷ 1936/X. tc. a tűzrendészet fejlesztéséről.

¹⁸ 180.000/1936. BM. r. a tűzrendészet újabb szabályozásáról, *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLVIII. évf. 1936. II. füzet. 789–920. o.

szervezetek, illetve tűzrendészeti hatóságok szabályozásának is a legfejlettebb formája. Mindkét jogszabályban nyomot hagyott a háború közelsége, hiszen harctevékenység által sújtott területeken a tűzoltóságokat a területileg illetékes katonai parancsnok ideiglenes alárendeltségébe helyezte.

Az 1940-ben bevezetett új egyenruházati szabályzat¹⁹ következtében a tűzoltók egyenruházata jelentősen modernizálódott, azonban feladatrendszerükre utalóan eltűntek a csillagrózsák az egyenruházatról és helyettük rangjelző funkcióval az arany, ezüst és világosszürke színű paszományok jelentek meg, amely azt is megmutatta, hogy viselője mely állami rendszerű, vagy székesfővárosi fizetési osztályba tartozik.

A hivatásos tűzoltóság tisztjei a következő elnevezésű rangokat viselték.

Tiszti elnevezések:

- Főtisztek esetében: Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának főparancsnoka; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának másodfőparancsnoka; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának főparancsnok-helyettese.
- Tisztek esetében: külön elnevezést használtak a Székesfőváros és a többi település számára:

Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának parancsnoka; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának alparancsnoka; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának főfelügyelője; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának felügyelője; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának segédfelügyelője; Székesfőváros hivatásos tűzoltóságának tűzoltótiszt gyakornoka;

Egyéb települések esetében: törvényhatósága jogú város hivatásos tűzoltóságának főparancsnoka; tűzoltó főparancsnok;

¹⁹ *A tűzrendészeti szervek egyenruházati, rangjelzési és személyi (egyéni) felszerelési szabályzata*, 64.200/1940. BM. sz. r.

tűzoltó főfelügyelő, tűzoltó felügyelő; és a tűzoltó segédfelügyelő; és a kinevezett tűzoltógyakornok.

- Altisztek, tisztések és tűzoltók esetében elkülönült a tűzoltási és technikai feladatrendszer.

Tűzoltási munkát végzők tekintetében: a Székesfővárosi hivatásos tűzoltóságának tűzoltó tiszthelyettese; törzstűzmester; tűzmester; csővezető; segéd csővezető.

Technikai feladatot ellátók esetében: vezetőgépész; fő gépkocsivezető; I. osztályú gépkocsivezető; II. osztályú gépkocsivezető; segéd gépkocsivezető.

Tűzoltók esetében: véglegesített (kinevezett) tűzoltó.

5. Katonai jellegű szervezetté alakulás

A II. világháborúval zárult a polgári magyar állam időszaka és annak részeként a polgári magyar tűz elleni védekezés is. Már az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945-ben elrendelte a tűzoltóságok és a tűzrendészet újjászervezését. E témában kibocsátott rendelkezésében pedig, egységes magyar tűzoltóságot állított fel, feloszlatta a Magyar Országos Tűzoltó Szövetséget és az önkéntes tűzoltó testületeket. Felállította az országos és a vármegyei, illetve budapesti tűzoltó-parancsnokságokat.

A polgári magyar állam tűzoltóságainak a pártállam tűzoltóságába vezető átmeneti időszaka 1948-ban zárult. Ekkor kormányrendelet formájában szabályozták a témakört a tűzvédelmi szervezetek teljes államosításával. Ekkor került megszüntetésre a városi és üzemi tűzoltóságok formájában még meglévő széttagoltság, ezzel megteremtve az egységes állami tűzoltóságot. Rendeleti úton újraszabályozták a tűzrendészeti és a tűzoltási

feladatokat, a hatásköröket, a szervezeteket, a kapcsolódó szabálysértések tényállásait.²⁰

A tűzoltóságok tagjai katonai rendfokozatot kaptak. A rendelet meghatározta az állami tűzoltóság tagjainak fizetési fokozatait, a fokozatba történő kinevezést, az előléptetések módjait, valamint az egyes fizetési fokozatokban eltöltendő várakozási időt. A tűzoltóság részére az általános közigazgatásban dolgozók fizetésénél magasabb fizetést biztosítottak, ezzel is kifejezve a hosszabb munkaidő és a veszélyesebb munka anyagi elismerését. Az állami tűzoltóság összesített létszámát a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértésben állapította meg. Ezen belül az osztályok és őrsök létszámáról a belügyminiszter önállóan rendelkezett.

Az új rendszerben a parancsnokságok vezetői állományát választás helyett kinevezéssel iktatták be, ami lehetőséget biztosított a hatalomnak a korábbi vezetők hatalomból történő kiszorítására.

A polgári magyar állam tűzoltósági modellje sokkal szélesebb társadalmi alapokon nyugodott, mint a pártállami modell és a polgári modell részét alkották a társadalmi szerveződések, a választási szisztéma, amit a pártállami struktúra nélkülözött.

Kétségtelen tény azonban, hogy az államosítás nyomán a szakterület anyagi ellátásának a biztonsága gyarapodott. A több évtized során kifejlesztett polgári modell jól megállta a helyét még a háborús körülmények között is. Vitathatatlan erényei ellenére azonban tökéletesen alkalmatlan volt arra, hogy a pártállam viszonyai között működjön. A magyar polgári tűzvédelmi modell pártállamba integrálhatatlanságából fakadóan e modellt

²⁰ 5090/1948. (V. 13.) Korm. rendelet az állami tűzoltóság szervezése és a tűzoltóság szervezete tárgyában.

megszüntették, helyette pedig a szovjet tűzvédelmi szisztémát adaptálták Magyarországon.²¹

A hivatásos tűzoltóság esetében a szovjet modellre történő átállás hozta magával a katonai állományviszonyok kialakulását.

1951-től az állami tűzoltóság tagjait a katonai büntetőjogszabályok alá helyezték. A tűzoltóságok tagjai katonai rendfokozatot kaptak és ennek alapján sorolták őket a rendfokozatra megállapított fizetési fokozatba. A tiszthelyettesi rendfokozatok megnevezése tűzmesterből őrmesterre változott. Megváltozott az egyenruházat is.²² A belügyminiszter 1951. november 7-i parancsával a „bajtárs” helyett az „elvtárs” megszólítást rendelte el.

Ezzel a többi rendvédelmi szervhez hasonlóan a tűzoltóságnál is megkezdődött a polgári modelltől a szovjet típusúra történő áttérés. Ezen a ponton vált ki tehát a területi közigazgatásból a tűzrendészet (tűzvédelmi igazgatás), és lett állami rendészeti feladattá. A közigazgatás a kiépített tanácsrendszerrel egy erősen centralizált szervezetté vált, a tűzoltóság pedig egy katonai alapokon nyugvó rendészeti szerv lett, a jogszabályokban meghatározott feladatokkal. Az államosítás teljes mértékben a rendvédelmi szervezetbe tagosította az állami tűzoltóságot.

Ezért a rendelet olyan rendelkezéseket tartalmazott, amelyeket általában a fegyveres erők tagjaira vonatkozóan alkalmaztak korábban. A rendelet kiadásával megszűnt a különbség, ami a tűzoltóságok illetménye, munkaideje, szakfelszerelése, ruházata, vezetése, fegyelme stb. között fennállott. A tűzoltóság egységes szervezete az Országos Tűzoltóparancsnokság vezetése alatt tűzoltó osztály-, alosztály- és őrsparancsnokságokra tagozódott. Az

²¹ PARÁDI Ákos: *Tűz elleni védekezés a polgári magyar államban 1867–1945*, doi: 10.31627/RTF.XXIV.2014.35-36-37-38N.85-110P.

²² 1951. július 8. (*Belügyi Közlöny*) BK. IV., adI 369.286/1951 BM sz. r. a tűzoltóság rendfokozati jelzészváltozása (július 7-ig viselhető a régi).

állami tűzoltóság tagjainak képzése tűzoltótiszti, őrsparancsnoki és újonc tanosztályokon történt.

Az 1956-os forradalom leverését követően megtörtént a régi szovjet típusú egyenruházat kivezetése, az új egységes egyenruházat tekintetében a tűzoltóságot csak a sapkajelvény, az állományjelző és testületi, fegyvernemi színek különböztették meg, ami skarlátpiros volt.²³ 1965-től a tiszteseknél a vállszalag helyett bevezetésre kerültek a csontcsillagok.²⁴

Az időszak ágazati szabályozására az 1956. évi 13. Tvr.-t²⁵ adták ki. A jogszabályban az Elnöki Tanács a következőket rendeli: *„A tűzoltóság feladata, hogy megelőző és mentő szolgálattal védelmezze a tűzvésztől a Népköztársaság gazdaságát és intézményeit, valamint az állampolgárok életét és javait, továbbá egyéb káreseteknél a mentési munkálatokban közreműködjenek.”*²⁶

A Tvr. a tűzoltási feladatok ellátását az állami, az üzemi és községi hivatásos és önkéntes tűzoltóságok kötelezettségeként határozza meg.

A Tvr. 3. § rögzíti az állami tűzoltóság – napjainkban is alkalmazott – ún. hármas feladatrendszerét, az alábbiak szerint:

Az állami tűzoltóság:

- a) hatósági intézkedésekkel gondoskodik a tűz megelőzéséről,
- b) a keletkezett tüzet eloltja,
- c) megállapítja a tűz keletkezésének okát.

A Tűzoltóság (I.) mellett a Tvr. hasonló terjedelemben rendelkezik a Tűzrendészet (II.) szabályozásáról, erős közhatalmi jog-

²³ 196.110-21/8/1961. BM. sz. r. öltözködési szabályzat (jóváhagyás: április 28.) 143. o.

²⁴ 10/31/1965 TÜ.PK utasítás.

²⁵ 1956. évi 13. törvényerejű rendelet a tűzoltóságról és a tűzrendészetről (a továbbiakban: Tvr.).

²⁶ Tvr. 1. §.

körrel ruházva fel a tűzrendészeti hatóságként eljáró tűzoltóságokat. Az állami tűzoltóság irányítását és ellenőrzését, továbbá a tűzrendészeti ügyekben a főfelügyeleti jogkört a belügyminiszter látja ebben az időszakban.²⁷

6. A kettős irányítás időszaka

Az 1960-as évek második felére a Kádár-rendszer konszolidációja a közigazgatás és a gazdaság területén is jelentős változásokat hozott. A tűzvédelem és tűzoltóság vonatkozásában ez két fontos módosulást foglalt magába. Az egyik, hogy az állami tűzoltóság területei szervei az azonos szintű tanácsok irányítása alá kerültek, a másik, hogy a gazdálkodó szervek nagyobb önállósággal, és felelősséggel rendelkeztek a tűzvédelmük vonatkozásában is.²⁸ Az 1972. január 1-jével végrehajtott irányításváltást, és az annak következtében történt feladat- és hatáskör-módosulásokat, valamint a tűzvédelmi rendszer korszerűsítését az 1973. évi 13. tvr. foglalta össze.²⁹

A Tvr. szerint az állami tűzoltóság egységes elvek alapján szervezett és működő rendészeti szerv; központi szerve a Belügyminisztérium szerveként, területi szervei pedig tanácsi intézményként, az illetékes tanács végrehajtó bizottsága igazgatási feladatokat ellátó szakigazgatási szervének, illetőleg a járási hivatalnak irányítása alatt működnek.³⁰

²⁷ Tvr. 4. § (3) bek. és 14. § (2) bek.

²⁸ BLESZITY János – Joó Bálint: Tűzvédelmi törvénykezés az ezredfordulón *Védelem Katasztrófavédelmi Szemle*, 24/4. 2017. 53–55. o.

²⁹ 1973. évi 13. törvényerejű rendelet a tűz elleni védekezésről és a tűzoltóságról (Tvr2.).

³⁰ Tvr2. 5. § (3) bek.

Az állami tűzoltóság tagjai állományviszonya tekintetében a Tvr. rögzíti, hogy azok – a kinevezett polgári alkalmazottak kivételével – a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi 10. törvényerejű rendelet hatálya alá tartoznak, amelynek alkalmazása során az illetékes miniszter az állami tűzoltóság vonatkozásában a belügyminiszter.³¹

Az állami tűzoltóság hivatásos állománya egyenruházatáról, az egyenruha viselés szabályairól az 1973. július 16-án a belügyminiszter parancsával kiadott Öltözködési Szabályzat rendelkezett.³² A rendőrség, a tűzoltóság, a határőrség és a kormányőrség hivatásos személyi állományára vonatkozó szabályzatban az egyes hivatásrendek egyenruházata közötti kismértékű eltérés a testületi (fegyvernemi) színek tekintetében jelenik meg. A tűzoltóságnál sűrűre alapon skarlátpiros szegélyezésű a hajtóka és a vállszalag (váll-lap), míg a tányérsapka karimája skarlátpiros paszpolozású.

Az időszaknak a hivatásos tűzoltóság számára releváns jogi szabályozásáról megállapítható, hogy stabil, előremutató és időtálló volt, hiszen nem csak mintegy 20 éven át volt hatályban kisebb módosításokkal,³³ hanem az 1990-ben bekövetkezett rendszerváltáson átívelően, 1996-ig biztosította a működés jogi kereteit.

7. A rendszerváltás időszaka

A rendszerváltást követően a tűzvédelem és a tűzoltóság számára alapvető változások történtek, a tanácsrendszert felváltotta az

³¹ Tvr.2. 7. §.

³² A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 12/1973. számú parancsa: Öltözködési szabályzat a rendőrség, a tűzoltóság, a határőrség és a kormányőrség hivatásos személyi állománya részére.

³³ Az 1973. évi 13. tvr. módosítását 1978-ban az irányítási jogosítványok pontosítása, 1983-ban pedig a járások megszüntetése tette szükségessé.

önkormányzati rendszer. Az 1990. augusztus 3-án elfogadott Önkormányzati törvény a gondoskodást a helyi tűzvédelemről, ami addig állami feladatként jelentkezett, az önkormányzatok feladatkörébe utalta.³⁴ A helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint a centrális alárendeltségi szervek feladat- és hatásköreiről szóló 1991. évi XX. törvény³⁵ szerepe a tűzvédelmet és tűzoltóságot illetően két szempontból volt kiemelkedő. Az egyik, hogy öt évtized óta először tárgyalta a törvényhozás olyan javaslatot, amely a szakterületünkkel is foglalkozott. A másik, hogy olyan szervezeti, működési és irányítási kérdésekben határozott meg iránymutatásokat, amelyek az akkor már készülő új tűzvédelmi jogszabályok tartalmára is kihatottak. Ez az új, ún. „Hatásköri törvény” sok tekintetben gondokat idézett elő a tűzoltóság – addig viszonylag áttekinthető – irányítási rendszerében, és hatósági tevékenységében. Így pl. a tűzvédelmi hatósági jogkört a hivatásos tűzoltóság székhelye szerinti fővárosi/települési önkormányzat főjegyzőjéhez/jegyzőjéhez telepítette. Az új önkormányzati vezetők viszonylag kevés közigazgatási tapasztalattal rendelkeztek, és számukra sokszor komoly gondot jelentett, hogy egy rendészeti szerv működését a jogszabályok által rájuk ruházott hatáskörben hogyan irányítsák, és miként tartsák a kapcsolatot a szakmai irányítást végző megyei- és országos szintű állami irányító szervekkel.³⁶

A rendszerváltást követő éveket a jogszabályi környezet változásai, valamint szervezeti átalakulások sora jellemezték, amelyek nem csak a működésre, az egységes jogértelmezésre és

³⁴ 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról 8. § (1) bek.

³⁵ 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint a centrális alárendeltségi szervek feladat- és hatásköreiről 10–17. §.

³⁶ BLESZITY – JOÓ: i. m. 54. o.

jogalkalmazásra hatottak hátrányosan, de jelentős szakmai véleménykülönbségek és érdekellentétek mellett zajlottak.

A hivatásos tűzoltók többsége az önkormányzatokhoz tartozást szerette volna erősíteni a centralizált szakmai irányítással szemben. Ugyanakkor igényt tartottak a rendészeti szervei jogállásra.

A szakmai feladatok közül a tűzoltást helyezték előtérbe, míg a hatósági feladatokat az önkormányzatoknál, a tűzvizsgálatot a biztosítóknál, a műszaki mentéssel összefüggő tevékenységet egy később szervezendő balesetelhárító szervezetnél látták volna szívesen.³⁷

A szervezetalakításra jelentős hatással bírt, hogy a polgári védelem szervezete és feladatrendszere 1990. július 1-jével a Minisztertanács 0344/1989 számú határozatával a Honvédelmi Minisztériumból átkerült a Belügyminisztériumba.

Bár ez a lépés szükséges volt a már 1987-ben elhatározott³⁸ katasztrófavédelmi szervezet kialakításához, éveken át tartó rivalizálást és érdekellentétet eredményezett a két szervezet (a tűzoltóság és a polgári védelem) között. A BM vezetése 1993. július 1-jei hatállyal létrehozta a BM Tűz- és Polgári Védelmi Országos Parancsnokságot, a két szervezet országos vezetői szintjét és a korábban a szervezeti koordinációra létrehozott BM főosztályt egyesítve.³⁹ A vonatkozó kormányrendelet⁴⁰ a két szervezet megyei és helyi szintjét nem érintette, azok elkülönülten működtek tovább. Az integráció továbbra is heves ellenállást váltott ki, melyre a Ma-

³⁷ BLESZITY János – Joó Bálint: Tűzvédelmi törvénykezés az ezredfordulón, II. *Védelem Katasztrófavédelmi Szemle*, 2017/6. 33–35. o.

³⁸ A Honvédelmi Bizottság 3/383/1987. számú határozata (1987. október 22.)

³⁹ BLESZITY János: Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság megalakulása és elődszervezetei a rendszerváltozás idején, In: CHRISTIÁN László – LIPPAI Zsolt – NÉMETH Zsolt (szerk.): *A rendszerváltás hatása a rendészetre*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 108. o.

⁴⁰ *A tűzvédelem és a polgári védelem központi irányításáról szóló* 85/1993. (VI. 1.) Korm. rendelet.

gyar Tűzoltó Szövetség Országos Elnöksége által kezdeményezett alkotmánybíróvási döntés tett pontot, megállapítva, hogy a kifogásolt kormányrendelet alkotmányellenes. A határozat a korrekcióra 1995. december 31-ig adott határidőt.⁴¹

Néhány év önálló működést követően a szervezeti integrációt a 2000. január 1-jén hatályba lépett első Katasztrófavédelmi törvény⁴² és végrehajtási rendelete⁴³ teremtette meg. A hivatásos tűzoltóság országos és megyei szintű szervezetei (állami tűzoltóság) összevonásra kerültek a polgári védelem azonos szintű szerveivel. A polgári védelem helyi kirendeltségei állami szervként, míg a tűzoltóság helyi parancsnokságai önkormányzati intézményként működtek a továbbiakban. Az országos irányító szerv az újonnan alakult BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság lett.

A hivatásos tűzoltóság helyi szervei ténylegesen 1995. július 1-jén váltak a székhely szinti fővárosi/települési önkormányzatok intézményeivé. Szakmai feladatukat a még hatályban lévő, többek között a Hatásköri törvénnyel módosított 1973. évi 13. tvr. és végrehajtási rendeletei, az állomány jogviszonyát a módosított 1971. évi 10. tvr. szabályozta.

A jogalkotás szempontjából kiemelt év volt 1996. Hazánk második tűzvédelmi törvényét, az 1996. évi XXXI. törvényt⁴⁴ (Ttv.) 1996. május 3-án hirdették ki a Magyar Közlönyben. A törvény hatálybalépését a közzétételét követő 90. napra határozta meg az Országgyűlés, miután a Ttv. rendelkezéseiben csak

⁴¹ BLESZITY: i. m. (2021) 109. o.

⁴² *A katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény.*

⁴³ 179/1999. (XII. 10.) Korm. rendelet *a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról.*

⁴⁴ *A tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságokról szóló 1996. évi XXXI. törvény.*

a tűzvédelem rendszerének, a tűzoltóságok feladatának, szervezétének és működésének alapvető sarkalatos kérdéseit szabályozta, szükség volt a különféle szintű végrehajtási rendeletek elkészítésére és közzétételére is.⁴⁵ A Ttv. a hatálybalépésekor 5 kormányrendelet és 21 belügyminiszteri rendelet kiadását határozta meg. A Ttv. jelentőségét bizonyítja, hogy napjainkban is meghatározó jogforrása a tűzvédelem és az ágazat közreműködői számára.

A másik, korszakos jelentőségű jogszabály az 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.) a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról. A Hszt. az 1971. évi 10. tvr-t helyezte hatályon kívül és teremtett korszerű szabályozást a szakterületre.

A törvény hatálya a fegyveres erők (Magyar Honvédség, Hátőrőrség), a rendvédelmi szervek (a rendőrség, a polgári védelem, a vám- és pénzügyőrség, a büntetésvégrehajtási szervezet, az állami és hivatásos önkormányzati tűzoltóság), valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjainak szolgálati jogviszonyára (a továbbiakban: szolgálati viszony) és társadalombiztosítási ellátására terjedt ki.⁴⁶ Látható, hogy az állami- és különösen az önkormányzati intézményként működő hivatásos önkormányzati tűzoltóságok állománya is a Hszt. alá sorolt, ezáltal a hivatásos tűzoltóság katonai jellege továbbra is fennmaradt. Az egyenruházat tekintetében a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok egyenruha ellátásra jogosult személyi állományára a belügyminiszter által kiadott Ruházati Szabályzat vonatkozott.⁴⁷

⁴⁵ BLESZITY János – Joó Bálint: *Tűzvédelmi törvénykezés az ezredfordulón*, IV. *Védelem Katasztrófavédelmi Szemle* 25/2. 2018. 36. o.

⁴⁶ *A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló* 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.) 1. § (1) bek.

⁴⁷ 21/1998. (IV. 22.) BM rendelet *a belügyminiszter irányítása alá tartozó önálló szervezetek, valamint a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok egyenruha-ellátására jogosult személyi állománya Ruházati Szabályzatának kiadásáról.*

8. A hivatásos tűzoltóságok a katasztrófavédelem szervezetében

A 2012. január 1-jén, az Alaptörvénnyel összhangban hatályba lépett az új katasztrófavédelmi törvény (Kat.),⁴⁸ amelynek alapján jelentős változások következtek be a katasztrófavédelem szervezeti rendszerében. Az új törvénnyel átalakultak a hatáskörök, állami irányítás alá került a hivatásos tűzoltóság, megújult a polgári védelem, létrejött az egységes iparbiztonság, előremutató változások következtek be a gazdálkodás rendjében.⁴⁹

Az országos egységes katasztrófavédelmi szervezet megalkulásának egyik sarkalatos eleme a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok megszűnése, állami irányítás alá vonása. Visszatekintve megállapítható, hogy a hivatásos tűzoltóságok valódi önkormányzati tűzoltósággá alakulása sem a tanácsi irányítás időszakában, sem később, önkormányzati intézményként nem valósult meg teljes mértékben. Döntően állami normák és finanszírozás mellett működtek a hivatásos tűzoltóság helyi szervei, tagjai jogviszonyát, juttatását a Hszt., egyenruházatukat BM norma határozta meg.

A Kat. által létrehozott mentő tűzvédelmi szervezet alapjaiban nem változott, jellemzően a szervezetek számában, elnevezésében, feladatrendszerében következett be kisebb, különböző irányú változás.⁵⁰

⁴⁸ *A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény.*

⁴⁹ MUHORAY Árpád: A katasztrófavédelmi igazgatás rendszere, helye, szerepe a védelmi igazgatási feladatok ellátása során, In: HORNYACSEK Júlia (szerk.): *A védelmi igazgatás rendszere és a honvédelmi igazgatással való kapcsolatának elméleti és gyakorlati összefüggései*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 119. o.

⁵⁰ VARGA Ferenc: *A hazai mentő tűzvédelem szervezeti és technikai fejlesztési lehetőségeinek kutatása, különös tekintettel az önkéntes tűzoltóságok növekvő*

A katasztrófavédelem hivatásos állományát hivatásos tűzoltók alkotják. 2012. január 1-jétől a korábban a szervezet tagjaként polgári védelmi állományviszonyban lévők hivatásos tűzoltóként szolgálnak, korábbi rendfokozatukat megtartva. Az egyenruhás és immár a nem egyenruhás állomány (rendvédelmi igazgatási alkalmazottak) jogviszonyáról is a hatályos Hszt.⁵¹ rendelkezik.

A hivatásos állomány egyenruha viselését a hatályos BM rendelet,⁵² valamint katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományának Öltözködési Szabályzata⁵³ szabályozza. Napjainkban a hivatásos tűzoltóság (katasztrófavédelmi szervek) egyenruházata a rendvédelmi szervek egységes egyenruházata, a 10M egységes gyakorló ruházat, a 12M szolgálati ruházat és a társasági/ünnepi ruházat kizárólag az ékítmények, a rendfokozati jelzés/váll-lap és a tányérsapka színében (piros), valamint a karjelvény tekintetében különbözik a többi hivatásrendétől.

9. A hivatásos tűzoltó szolgálati jogviszonya, felelősségi rendszere

A közszolgálatban a munkavégzés és a foglalkoztatás nem gazdasági célok és magánérdekek, hanem közfeladatok, közfunkciók

szerepére, Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE), Katonai Műszaki Doktori Iskola, PhD értekezés, 2019. 23. o.

⁵¹ *A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról* szóló 2015. évi XLII. törvény.

⁵² 66/2014. (XII. 16.) BM rendelet *a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek egyenruha-ellátásra jogosult személyi állományának ruházati és öltözködési szabályzatáról, valamint a különleges foglalkoztatási állomány ruházati-, fegyverzeti-, kényszerítőeszköz és világítástechnikai felszereléséről* szóló 71/2011. (XII. 31.) BM rendelet módosításáról.

⁵³ 9/2019. számú BM OKF Főigazgatói Intézkedés a katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományának Öltözködési Szabályzata kiadásáról.

ellátása érdekében és a közérdek mentén szerveződik. A közszolgálati jogviszonyok tartalma a jogviszonyok alanyait megillető jogokat és az őket terhelő kötelezettségeket foglalja magában. A közszolgálati jogviszonyt jellemzi a munkavégzés és a foglalkoztatás közhatalmi-közjogi jellege, amely a felek között eleve feltételez egy hierarchikus alá-fölérendeltségi viszonyt. A közszolgálati munkáltató éppen az állami szuverenitás megtestesítője is egyben, részben ez is magyarázza azt, hogy a közszolgálatban foglalkoztatottakra sajátos általános magatartási követelmények, valamint speciális kötelezettségek vonatkoznak.⁵⁴

Mind a mai napig érvényes Magyary Zoltán megállapítása, miszerint a hivatásos közszolgálat a szolgálatvállalónak nemcsak a munkaerejét, hanem egész egyéniségét is igénybe veszi, tőle „*teljes odaadást kíván, szükség esetén egészsége, sőt élete feláldozását*”, és magánéletében is megköveteli tőle a megfelelő magatartás tanúsítását.⁵⁵

A szolgálatvállaló köteles továbbá a munkáltató által adott jogszerű utasítások, illetve parancsok teljesítésére.

A munkáltatót ugyancsak megilleti a felügyelet joga, amely az irányítástól nem választható el, és amely kiterjed a szolgálat teljesítésének valamennyi körülményére és részletére. A felügyelet jogával szorosan összefügg a munkáltató fegyelmezési joga, ami a szolgálatvállaló kötelezettségeinek vétkes megszegése esetére biztosítja számára a szankciók – fegyelmi büntetések, illetve fenyítések – alkalmazásának lehetőségét.⁵⁶

A fenti jogelveket érvényesíti a hivatásos katasztrófavédelmi szerv állományába tartozó tűzoltók szolgálati jogviszonyát szabá-

⁵⁴ PETROVICS Zoltán: A közszolgálati jogviszony tartalmának integrálása és differenciálása, *Pro Publico Bono–Magyar Közigazgatás*, 2018/1. 146. o.

⁵⁵ MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1942. 131; 387; 404. o.

⁵⁶ PETROVICS: i. m. 149. o.

lyező hatályos Hszt.⁵⁷ A törvény 13. § (1) bekezdése szerint a szolgálati viszony az állam nevében eljáró rendvédelmi szerv és a hivatásos állomány tagja között létrejött különleges közszolgálati jogviszony, amelyben mindkét felet a sajátos szolgálati körülményeknek megfelelő, a szolgálati viszonyra vonatkozó szabályban és más jogszabályban meghatározott kötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg. A hivatásos állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit – a rendvédelmi szerv rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében – önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, akár életének és testi épségének kockáztatásával és egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.⁵⁸ A felsorolt elemek a szolgálati jogviszony létesítésével és különösen a tűzoltói eskü tételével valósulnak meg.

A hivatásos állomány tagja az állománycsoportjába tartozó, az általa betöltött szolgálati beosztás besorolása és a hivatásos állomány tagjának fizetési fokozata alapján meghatározott rendfokozattal rendelkezik.⁵⁹ A rendfokok azonosak a Magyar Honvédség állományában rendszeresített rendfokokkal, a rendfokok előtt a „tűzoltó”, rövidítve a „tű.” jelölés alkalmazásával.

A hivatásos állomány tagja szolgálati feladatait az öltözködési szabályzatban előírtaknak megfelelően, a rendvédelmi szervnél rendszeresített egyenruhában ... látja el.⁶⁰ A hivatásos állomány tagját el kell látni a rendvédelmi szervhez tartozást és a szolgálati jogosultságokat igazoló szolgálati igazolvánnyal és szolgálati jelvénnel.⁶¹

⁵⁷ *A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról* szóló 2015. évi XLII. törvény.

⁵⁸ Hszt. 13. § (2) bek.

⁵⁹ Hszt. 15. § (1) bek.

⁶⁰ Hszt. 17. § (1) bek.

⁶¹ Hszt. 19. § (1) bek.

A hivatásos szolgálati jogviszony különlegességét mutatja, hogy a tűzoltói hivatás etikai alapelveit külön rögzítik a Hivatásos Katasztrófavédelmi Szervek Etikai Szabályzatában.⁶² A szabályzat etikai alapszabályai erkölcsi iránymutatásul szolgálnak a szolgálatban és szolgálaton kívül tanúsítandó magatartás tekintetében.

A közszolgálati életpályák egyik közös sajátossága a társadalmi szerepükhöz igazodó felelősségi rendszer. A hivatásos szolgálati jogviszony felelősségi rendszere három pilléren nyugszik, amely a *fegyelmi felelősség*, a *szolgálaton kívüli magatartásért való felelősség (méltatlanság)*, valamint a *kártérítési felelősség*.⁶³

Fegyelmi eljárás keretében három cselekménytípus vizsgálható és szankcionálható, a *fegyelemsértés*, a *szabálysértés*, valamint a *katonai vétség*.

Fegyelemsértést követ el, és fegyelmi eljárás keretében felelősségre kell vonni a hivatásos állomány tagját, ha a szolgálatteljesítésre vagy a szolgálati viszonyára vonatkozó kötelezettségét vétkesen megszegi.⁶⁴ A fegyelemsértés megvalósításának feltétele a vétkesség, tehát a köteleességszegés (tett vagy mulasztás) szándékos vagy gondatlan elkövetése.

Fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni a hivatásos állomány tagjának azt a szabálysértését – a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével –, amelyet szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben követett el.⁶⁵ Tapasztalatok szerint

⁶² *Hivatásos Katasztrófavédelmi Szervek Etikai Szabályzata*, a 31/2017. számú BM OKF főigazgatói intézkedés melléklete. <https://www.katasztrofavedelem.hu/180/a-hivatasos-katasztrofavedelmi-szervek-hivatasetikai-szabalyzata>.

⁶³ PAPP Dávid: A hivatásos szolgálati jogviszony felelősségi rendszere, In: TIHANYI Miklós (szerk.): *Közrendvédelem*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 277. o.

⁶⁴ Hszt. 181. § (1) bek.

⁶⁵ Uo.

ezek az eljárások jellemzően saját hibás közlekedési balesetek szabálysértési eseteit szankcionálják.

Végül, tekintettel arra, hogy a hivatásos tűzoltó (a hivatásos katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományú tagja) a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 127. § (1) bekezdése alapján katonának tekintendő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 710. §-ában meghatározott esetben, a katonai vétségét fegyelmi eljárásban kell elbírálni.⁶⁶ A katonai vétség fegyelmi eljárásban való elbírálásáról az ügyészség dönt, ha a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető. Az ügyészség jellemzően egyre növekvő mértékben alkalmazza ezt a megoldást.⁶⁷

A fegyelemsértés szankcionálása tehát a hivatásos szolgálati jogviszonyban általános jogelv, bár a Hszt. nem definiálja a fegyelmi felelősség szabályozásával védett értékeket, de felelősséggel kijelenthető, hogy a cél a szolgálati rend és a fegyelem fenntartása.

A méltatlanság, mint felelősségi alakzat, a hivatásos szerv működésébe vetett közbizalom súlyos veszélyeztetése estén áll fenn, az állomány tagjának a szolgálaton kívül elkövetett cselekménye (bűncselekmény, szabálysértés), viselkedése esetén. Jogi következményei akkor állnak be, ha emiatt nem várható el, hogy a hivatásos szerv a szolgálati viszonyát fenntartsa.⁶⁸ A jogintézmény igazolása annak, hogy az egyenruhás szervezet elvárásai a tagjával szemben, a szolgálaton kívüli magatartás tekintetében is érvényesülnek.

⁶⁶ Hszt. 181. § (3) bek.

⁶⁷ PAPP: i. m. 279. o.

⁶⁸ PAPP: i. m. 290. o.

10. A hivatásos tűzoltó, mint a katonai büntetőjog alanya

A katonai rend nemcsak a hagyományos értelemben vett katonai szervezeteknél, hanem más, alapvetően fegyveres szolgálatot ellátó, szigorú alá- és fölrendeltségi szabályok szerint szerveződő és működő szervezetek esetében is értelmezhető. A katonai rend nemcsak a szűkebben értelmezhető katonai szolgálatot, hanem a rendvédelmi szerveknél teljesítendő szolgálatot is magában foglalja, ahogy arról a Btk 458. § a) pontja is rendelkezik.⁶⁹

A katonai büntetőeljárás – az általános büntetőeljárás részeként – a katonai szervezetre jellemző, más szervezetnél nem fellelhető speciális magatartások, a hierarchikus szolgálati kötelemkből adódó, és csak ott jelentkező viselkedési devianciák szankcionálására szolgál.

E szankcionálási szabályok alkalmazása révén tartható fenn a fegyveres szervek rendeltetésszerű működéséhez elengedhetetlen belső fegyelem.⁷⁰

A katonai büntetőeljárás keretében olyan normasértő magatartások is büntetőjogi felelősséget vonnak maguk után, amelyek a „civil” életben nem vagy csak csekély mértékben szankcionáltak. Például a készenléti szolgálatba késve érkező tűzoltó a késés mértékétől függetlenül megvalósítja a *szolgálati feladat alóli kibúvás* vétsége katonai bűncselekményt, míg egyéb foglalkozások esetében ez a magatartás nem lépi túl a munkahelyi fegyelem megszegésének szintjét.⁷¹

⁶⁹ HAUZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, *Rendvédelmi Füzetek*, 11/1. 2010. 69–77. o.

⁷⁰ KARDOS Sándor István: A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői, *Belügyi Szemle*, a Belügyminisztérium Szakmai Tudományos Folyóirata 63/6. 2015. 68. o.

⁷¹ KARDOS: i. m. (2010) 69. o.

A katonai bűncselekményeket a Btk. XLV. fejezete tartalmazza, a 127. §-a alapján katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja. Katonai bűncselekményt tettesként csak katona követhet el.

A hivatásos tűzoltók, mint a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagjai a Btk. 2012-ben történt hatálybalépésével váltak a katonai büntetőjog alanyává. A változás komoly aggodalmat okozott az érintett állomány körében, tartva attól, hogy az eddig fegyelmi vétségnek minősülő kisebb, és enyhébben elbírált kötelességszegések (pl. a már említett, szolgálatból való késés, szolgálatban elalvás), súlyos, a tűzoltói pályafutást befolyásoló büntetést vonnak maguk után. A félelmek szerencsére nem igazolódtak, a mintegy 12000 fős szervezetben a katonai bűncselekmények elkövetése nem számottevő, előfordulása esetén csekély súlyú, ezért többségében az ügyészség a fegyelmi eljárásban való elbírálásáról dönt, és az ügyet parancsnoki hatáskörbe visszaadja.

A hivatásos tűzoltók által elkövetett bűncselekményekről statisztikai elemzéssel nem szolgál a jelen tanulmány, azonban szerzők egyetértenek Kardos Sándor István megállapításaival, aki a rendőrség állományában 10 éves időszakot elemezve vont le következtetéseket jelzett közleményében. Kardos arra az eredményre jutott, hogy a *szolgálatban kötelességszegés* vétség előfordulása az értékelt időszakban az elmarasztalással lezárt összes katonai bűncselekmény közül a legmagasabb. A második legnagyobb esetszámot a *szolgálati feladat alóli kibúvás* produkálta. Harmadik helyen a *szolgálati tekintély megsértése* áll, míg a negyedik helyen a *parancs iránti engedetlenség* áll. Ez utóbbiak száma, előfordulása a katasztrófavédelem esetében nem szignifikáns.

A kedvező statisztika alapján felmerül a kérdés, milyen tényezők eredményezik a jó fegyelmi helyzetet a hivatásos tűzol-

tóknál, milyen szerepe van a katonai büntetőrendelkezőknek ebben, ha nincsen, akkor indokolt-e egyáltalán ez a szankcionális fenyegetettség?

Korda György elvi élel szögezi le, hogy a katonai büntetőrendelkezők hatálya alatt lévő személyektől a büntetőjogi következmények terhe mellett kell megkövetelni a feltétlen engedelmességet, előljáróik akaratának időbeni és legjobb tudásuk szerinti végrehajtását.

Erre tekintettel a katonai életviszonyokban az engedelmes-séghez, a szolgálati fegyelemhez, a parancs teljesítéséhez kiemelkedően fontos társadalmi érdek fűződik.⁷²

Hautzinger Zoltán szerint a katonákra vonatkozó normák nemcsak jogszabályokból ismerhetők meg, hanem azokat kiegészítendő más, a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályzókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból is.⁷³

Lőrincz Kálmán fontos megállapítása, hogy a katonai szervezetekben a kialakult és a közösen elfogadott elvárásoknak kötelező erejük van. Ezt a fajta, nagyon is kívánatos „kényszer” nem elsősorban a jogi, fegyelmi szankcionálás veszélye, fenyegetése, hanem a hagyomány, a kialakult szokás, az eredményhez vezető példa ereje, a közösség elítélésének a veszélye vagy éppen annak elismerő, bátorító jóváhagyása tartja fent.⁷⁴

Végezetül Földesi Sándort idézzük, aki szerint a katonák által elkövetett bűncselekmények okai között azzal a tényezővel is számolni kell, hogy az elkövető negatív személyiségjegyein túl az is hozzájárul bűncselekmény megvalósításához, ha a katonai

⁷² KORDA György: A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei, *Belügyi Szemle*, 1989/9. 8. o.

⁷³ HAUZINGER: i. m. 15. o.

⁷⁴ LŐRINCZ Kálmán: *Menetben. Egy katona gondolatai*, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009. 73. o.

szervezetnél a katonai rend, szervezettség, fegyelem az elvárhatónál gyengébb színvonalú.⁷⁵

A fentiekben ismertetett mértékadó megállapítások alapján kijelenthető, hogy a hivatásos tűzoltók (a katasztrófavédelmi szerv tagjai) esetében a katonai büntetőjogi normák alkalmazása indokolt a szolgálati rend és fegyelem biztosítása érdekében, különös tekintettel a katonai karakterű szerv jelleget figyelembe véve. Ugyanakkor szerzők véleménye szerint, a gyakorlatban tapasztalható jó fegyelmi helyzet nem csak, illetve nem elsősorban a katonai büntetőjogi szankciók fenyegető erejének eredményének tudható be. A normakövetéshez döntő mértékben hozzájárul a szervezeti kultúra magas szintje, a hivatástudat és elkötelezettség az állampolgárok életének, testi épségének, anyagi javaik védelme érdekében.

Számottevő hatás tulajdonítható annak, hogy a tűzoltók, a katonához hasonlóan, egységekben (raj, szolgálati csoport) látják el a szolgálati feladataikat, ezáltal a csoport-normák szerepe, a felelősség a csoport elvárt működése, a közös eredmények tekintetében fokozottan érvényesül.

Végül, de nem utolsó sorban, meghatározó jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a tűzoltó a készenléti szolgálatát mindenkor „éles” körülmények között látja el, a riasztás a szolgálati idő alatt bármikor bekövetkezhet, a bevetések, beavatkozások napi szinten, akár több esetben válnak szükségessé. Az éles alkalmazás tudata, a folyamatos készenlét erős fegyelem megtartó hatása érvényesül ezáltal, miközben a tűzoltó fókusza a meghatározott feladat végrehajtásán van.

⁷⁵ FÖLDESI Sándor: A katonai igazságügyi szervek és a parancsnokok együttműködése, In: *A katonai jog- és igazságszolgáltatás*, ZMKA, Budapest, 1985. 38. o.

11. Összefoglalás

Tanulmányunk céljaként tűztük ki, hogy a hazánkban az immár több mint 150 éves múltra visszatekintő a hivatásos tűzoltóság létrehozása óta bemutassuk a feladatrendszer változását (a területi közigazgatási feladatból az állami rendészeti feladattá válása), a szervezeti jogállás alakulását (a területi közigazgatási szervből egy katonai alapokon nyugvó rendészeti szervvé válás). További célkitűzés volt annak vizsgálata, hogy a katonai karakter a szervezet történeti változása során, ez egyes korszakokban hogyan és milyen mértékben volt jelen. Kutatásunkkal igyekeztünk választ adni arra, hogy szükséges-e, hogy a hivatásos tűzoltóság katonai karakterű szervként működjön Magyarországon.

Összefoglalásként megállapítottuk, hogy a katonai karakter a szervezett, hivatásos tűzoltóság szervezetében a kezdetektől jelen volt, amit a feladat jellege és a készenlét, a végrehajtás módszere eredendően meghatározott.

A katonai karakter fokozódását eredményezte a feladatrendszer közhatalmi jellegének erősödése, a polgári modellről a szovjet mintára történő áttérés, a tűzrendészet állami rendészeti feladattá válása.

A katonai rangrendszer, a társ rendvédelmi szervekkel megegyező, csak állományjelzőben különböző egységes egyenruházat bevezetése máig ható folyamat, csakúgy, mint a katonai büntetőjogi jogalanyiség.

A hivatásos tűzoltóság (katasztrófavédelmi szervezet) katonai karaktere mára a szervezeti kultúra szerves részévé vált.

Kovács István

A parancs szerepe a rendészeti vezetésben

A biztonságról és a rendészeti igazgatásról

A biztonság megteremtésének, fenntartásának és egyre inkább magasabb szintre történő emelésének kérdésköre mindig is központi helyet foglalt el a társadalom életében; amióta a Földön ember él, a biztonság igénye ezzel párhuzamosan jelen van. A XXI. század beköszöntével a biztonság szerepe még inkább felértékelődött. A szakemberek között ugyan az egységes fogalom meghatározás tárgykörében egyetértés nincs, mindannyian elfogadják, hogy a biztonság értelmezésére csak komplex módon kerülhet sor. A komplexitás alapját pedig az egyén szubjektív biztonságérzete, valamint a biztonság szavatolására tett állami intézkedések összessége adja.¹ A biztonság garantálása, valamint a lakosság szubjektív biztonságérzetének megteremtése állami feladat, ezért a globalizáció melléktermékeként jelentkező különböző fenyegetések és veszélyek elleni fellépés sürgető jelentőségű. A közösség aktivitása mellett az erre a célra létrehozott, társadalmi, és közigazgatási rendszerben tevékenykedő állami

¹ A fentiekkel összefüggésben megjegyzendő, hogy a magánbiztonság szereplői által nyújtott szolgáltatások is éppúgy hozzájárulnak a biztonság megteremtéséhez, mint az állami szervek tevékenysége, de e fogalom párnál a kötelezettség és az önkéntesség viszonya élesen elkülönül egymástól. Míg az államnak elsősorú feladata (ezáltal kötelessége) a biztonság megteremtése, addig például a magánbiztonság alá sorolt polgárőrség – ahogy az a törvényben is manifesztálódik – a környezet biztonságáért felelősséget érző állampolgárok részére cselekvési lehetőséget nyújtó társadalmi szerveződésként jelenik meg (jogosultság).

végrehajtó intézmények, és szervek cselekvőségére van szükség. A rendfenntartás történelme bizonyos értelemben egyidős az ember megjelenésével. A hatalom struktúrájában helyet foglaló, a koronként változó elnevezésű szervezetek azért jöttek létre, hogy a közösségek által meghatározott, követendő magatartások és betartandó szabályok érvényesülését, azaz a rend védelmét biztosítsák. A jogérvényesítés legitimitását pedig a rendvédelmi szervek működésének jogi alapjai adják, amelynek szerves része az állam és a közösség szerepe, a marginalizált ellenőrzés.

Egy társadalom létesítésének alapvető feltétele, hogy annak működését normák határozzák meg.² A normák rendszere behálózza a társadalmat alkotó emberek és intézményesített rendszerek mindennapjait, amelyek egyidősek a Földön megjelenő első közösségekkel. A normák felelősek azért, hogy a társadalom fejlődhessen, annak tagjai békében és harmóniában élhessenek egymás mellett, tiszteletben tartva a kulturális értékeket és értékrendszereket. A normakövető polgárok mellett mindig lesz-

² A fentiekkel összefüggésben elsősorban a jogi normákra kell gondolnunk, de természetesen az erkölcsi, etikai és vallási, stb. magatartási szabályok összessége is e kategória szerves részét képezi. Jogi norma alatt ma egy olyan magatartási szabályt, jogi normatív aktust, parancsot értünk, amely mindenkire vonatkozik és általános érvényű. A jogi normák Magyarországon hierarchikus láncot alkotnak, amely az alábbiak szerint épülnek fel: a hierarchia tetején az ország alaptörvénye (alkotmánya) áll, amelyből az összes többi norma levezethető. A hierarchiában ezért egyik alaptörvény alatti normatív aktus sem lehet azzal ellentétes. Az alkotmányt követik a sarkalatos/normál törvények. A sarkalatos törvények Magyarországon a rendszerváltás jogi kereteit megteremtő törvények voltak, amely azóta számos más törvénnyel egészült ki. (Ilyen például az 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről.) Ezeket követik a törvényerejű rendeletek, majd a kormány/miniszteri/önkormányzati rendeletek. A hierarchia legalján pedig korábban az állami irányítás egyéb jogi eszközeit, jelenleg pedig a közjogi szervezetszabályozó eszközöket, így intézkedéseket, utasításokat, stb. találunk.

nek azonban olyan normatagadó emberek, akik ezeknek az értékeknek a megsemmisítésére törekszenek, magatartásukkal pedig közvetve vagy közvetlenül sértik és veszélyeztetik a társadalom működési rendjét, az abban élő közösségi tagok életét, testi épségét, vagyonbiztonságát és jogos érdekeit.³

Az államtudománnyal foglalkozó ősforrások között Justus Lipsius (1547–1606) műveinek ismeretéről tanúskodó Patoki Füsös János által írt a Királyoknak tüköre című munkássága alapján az állam elsődleges feladatának tekintette a béke és biztonság megteremtését és fenntartását.⁴ Míg az őskorban más hordák támadásától-, az ókorban a területszerző hadjáratoktól-, a középkorban a barbarizmustól-, addig az újkorban és a felgyorsult világban a globalizáció termelte fenyegetésektől és veszélyektől (szervezett bűnözés, terrorizmus, fegyverkezési verseny, klímaváltozás, korrupció, stb.) kell az államnak a védelmet megteremtienie. A biztonság fogalma az időmúlás következtében a globalizációnak köszönhetően széleskörben változott: az nem csak a társadalmi, hanem a politikai, a jogi, a pénzügyi, a gazdasági, valamint a belső (rendvédelmi) és külső (honvédelmi) szintéren is egyaránt jelentkezik. Az állam feladata, hogy az ilyen jellegű magatartásoktól a társadalmi berendezkedést megóvja, és biztonságot garantáljon az ott élő közösségeknek.

Hogy az állam mindezen kritériumokat teljesíteni tudja és a társadalom stabilitását megteremtse, a törvényes rendet pedig megtartani legyen képes, e célok teljesítésére szervezeteket hozott létre. Ez teremtette meg a külső befolyástól mentes, és az ország szuverenitását biztosító haderő, valamint a belső rend megteremtéséért felelős rendvédelmi erők létrehozásának alapjait. Amit a mai modern korban rendészetnek nevezünk, azt az

³ Kovács István: *Rendszerszintű vezetés és irányítás. A törzsmunka alapjai*, Budapest, MRTT, 2022.

⁴ PATAKI FÜSÖS JÁNOS: *Királyoknak tüköre*, Bártfa, RMNYII, 1626.

ókorban a „politeia” kifejezés helyettesítette, vagyis az állam azon tudománya, amit a helyes kormányzással azonosítottak. Ez jelenik meg Arisztotelész *Politika*⁵ című könyvében is, ez adta azt az alapot annak a dogmatikai vitának is, amely a rendészet, és a rendvédelem fogalma körül körvonalazódott, és már több évtizede tart.

Ma már tudják, hogy a modern államokban a rendészet egy olyan, az állam működéséhez kapcsolható tevékenységet jelent, amelynek társadalmi rendeltetése, hogy a közösségben élőket a jogellenes emberi magatartásokból keletkező veszélyektől és fenyegetésektől megvédje, azokat elhárítsa, a megzavart rendet pedig helyreállítsa. Alaptörvényi felhatalmazás alapján a rendfenntartás funkcionális szerepe közvetlenül a közrend és közbiztonság védelmének megteremtésére irányul.⁶ A közrend és a közbiztonság egy olyan állapotot feltételez, amikor az adott államban kötelező erejű jogi normák működnek, azok gyakorlásának feltételeit az állam megteremti, érvényesülésüket betartatja, és az egyén jogos érdekeinek (tulajdon, szabadság, stb.) védelme mindenkor biztosítottá válik.⁷ A közrend és közbiztonság megteremtése és fenntartása szempontjából a veszély egy olyan helyzetet, emberi viselkedést, magatartást feltételez, amely az ehhez fűződő rendet belátható időn belül nagy valószínűséggel károsítani fogja. A veszély a közrendet és a közbiztonságot nem csak károsítani, hanem zavarni is tudja; ez az állapot akkor áll fent, ha a kár bekövetke-

⁵ William ELLIS: *A Treatise on Government Translated from the Greek Aristotle*, London, George Routledge and Sons Inc., 1888.

⁶ Magyarország Alaptörvényének 46. cikkelyének (1) bekezdése kimondja, hogy „a rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme. A rendőrség részt vesz a jogellenes bevándorlás megakadályozásában.”

⁷ Robert SCHWARZ: *Recht der öffentlichen Sicherheit und Ordnung*, In: *Sachkunde im Bewachungsgewerbe* (IHK) – Übungsbuch. Wiesbaden, Springer Gabler, 2018. 1–13. o.

zett és a sérelem tovább folytatódik. A valószínűség, mint tényező ebben a relációban a fordított arányosság elve alapján működik: minél nagyobb a várható kár bekövetkezése, annál alacsonyabb a valószínűségi követelmény; és minél kisebb a várható kár mértéke, annál magasabb a valószínűségi lehetőség.⁸

A Rendészettudományi szaklexikon a rendészet fogalmát az alábbiakban határozza meg: *„a közigazgatási (államigazgatási, önkormányzati) szervek olyan rendeltetésszerű tevékenysége, megnyilvánulása, amely az állami és társadalmi rend védelmét, a jogszabályok megtartását, a jogsértések megelőzését, elhárítását, a megsértett jogrend helyreállítását hivatott biztosítani leginkább igazgatási, legvégső esetben pedig kényszerítő eszközökkel. A rendészet olyan állami tevékenység, amely a jogilag szabályozott közrend, közbiztonság megóvását jelenti. Ebben a megközelítésben mivel a rendvédelmi szervek rendészeti tevékenységet végeznek, egyúttal rendészeti szerveknek is tekinthetők.”*⁹ A veszély és fenyegetés fogalmát a kockázat definíciójával is érdemes kiegészítenünk. A veszély a sérelem bekövetkezésének objektív lehetőségét jelenti, míg a fenyegetést egy olyan lehetséges magatartás okaként tartjuk számon, amely a kár okozására alkalmas. Kockázatot jelent, ha az adott fenyegetés következményeként fennáll a sérülés, a megrongálódás, a megsemmisülés lehetősége. Mindez együttesen sérülékenységet feltételez, amelyet az adott fenyegetés kihasználhat.¹⁰

⁸ Horst WÜSTENBECKER: *Basiswissen Polizei- und Ordnungsrecht*, Münster, Alpmann Schmidt Verlag, 2018.

⁹ BODA József (szerk.): *Rendészettudományi szaklexikon*, Budapest, Dialóg Campus, 2019. 461. o.

¹⁰ Számos ilyen veszélyt és fenyegetést ismerünk, mint például a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kiberbűnözés, a klímaváltozás, stb. A fenti összefüggésekre adott gyakorlati példa a következő: e-mail rendszerünket jelszavasított védelemmel látjuk el, azonban a rendszer megengedi a felhasználó részére, hogy „gyenge” minősítésű jelszót adjon meg. A jelszó

A végrehajtásért a kormány felel, amelynek prioritása a törvények betartatása-, a közrend fenntartása-, és a közbiztonság megteremtése köré centralizálódik.¹¹ A társadalomnak szüksége van az állam olyan végrehajtó tevékenységére, amely a közösség érdekében a közösségre veszélyes és a közösséget fenyegető emberi magatartásoktól és a természet káros környezeti hatásaitól megvédi; azokat a személyeket pedig, akik az adott társadalmat irányító szabályokat és normákat megsértik, megbünteti, majd a reszocializáció segítségével a társadalomba a társadalom hasznos tagjaként reintegrálja.

E fogalomhoz kapcsoljuk a rendészeti igazgatás, és a rendészeti hatósági intézkedések fogalmi meghatározásait is.

A rendészeti igazgatást olyan hatósági intézkedéseket magába foglaló végrehajtó-rendelkező tevékenységnek tekintjük, amely a szándékos, és gondatlan jogsértésekből származó veszélyek előjelzésére, megszakítására, és elhárítására alkalmas.¹² Másképpen fogalmazva a rendészeti igazgatás a közigazgatás egyik ágazata, amelynek társadalmi rendeltetése az, hogy a jogsértőnek minősített emberi magatartásoktól a hatósági kényszer

minősítése „gyenge”, ezért a rendszer és a tárolt adatok védelmére tett intézkedések sebezhetővé válnak; az e-mail fiókunkba tárolt levelezésekhez és adatokhoz így e biztonsági résen keresztül az illetéktelenek egy jól irányzott támadással hozzáférhetnek. Ez esetben veszély, hogy adataink megismerhetővé válnak; fenyegetés, hogy az illetéktelenek támadásaikkal kihasználhatják a rendszer, így a jelszó gyengeségét; kockázat pedig, hogy a rendszer erőforrásainak gyengesége miatt az illetéktelenek hozzáférhetnek, módosíthatják adatainkat és megsérthetik a személyiségi jogainkat.

¹¹ E kontextusban a kormány Magyarország Alaptörvényének 15. számú cikkében meghatározott Kormány, mint a végrehajtó hatalom általános szerve értendő.

¹² FINSZTER Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai, In: HAUTZINGER Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról, *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 2010. 5–24. o.

eszközeivel – legitim fizikai erőszak monopóliumának birtokában – védelmezze a társadalmat.¹³ A hatósági intézkedések pedig e logika mentén két csoportra bonthatók:

1. Egyik csoport garantálja, hogy a veszélyeztetett értékek birtokosainak fizikai védelmét megteremti (intézkedéseket tesz, együttműködik, szolgáltat);
2. A másik csoport pedig alkalmazza azokat a kényszerintézkedéseket, amelyek a társadalmilag tiltott magatartásokat tanúsítókkal szemben érvényesíthetők, és biztosítják, hogy felelősségre vonásuk megtörténhessen (kötelez, korlátoz, előír). Ezen intézkedések rendeltetése, hogy az állami büntetőigény érvényesítésével a múltbéli jogsértéseket felderítse, a jelenben veszélyeztetett értékeket védelmezze és a jövőbeli fenyegetéseket megelőzze.

A rendvédelem fogalom tekintetében – ellentétben a rendészet fogalmával – számos más diszciplína látott napvilágot. Egyes szerzők arra a megállapításra jutottak, hogy csak a modern korban volt lehetséges a rendvédelem definíció megalkotása, hiszen a korábbi fogalomrendszer nem volt alkalmas arra, hogy téren és időn átívelő módon összefogja a rendfenntartás történetét, mert az napjaink helyzetének fogalmi tükröződését alkotta. Következésképpen alkalmatlan volt más korok, alapvetően eltérő rendvédelmi helyzetének a kifejezésére.¹⁴ A nyolcvanas és kilencvenes évek évfordulóján ezért egy új fogalom látta meg

¹³ FINSZTER Géza: *A rendészeti igazgatás jogi alapjai*, Budapest, Rendőrtiszti Főiskola, 2008.

¹⁴ PARÁDI József: Rendvédelem kontra rendészet, In: HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Határőrség és rendészet, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 2002. 7–12. o.

a napvilágot.¹⁵ Ezek szerint a rendvédelem nem más, mint az államnak egy olyan jellegű fellépése, amely a közrendre veszélyes cselekmények megakadályozására, és megtörésére irányul, része a közjognak, azon belül is a rendészet egyik ágát képezi, és, mint ilyen a közigazgatás, a közigazgatás jog részének tekinthető.¹⁶ Más szerző rendvédelemnek tekinti mindazokat a tevékenységi formákat, amelyek az ország törvényekkel szabályozott alkotmányos belső rendjének fenntartására és folyamatos biztosítására irányulnak. A közrend és közbiztonság fenntartásának kérdése nem szűkíthető le sem a rendőrség, sem más rendészeti feladatok ellátó szervezet munkájára.¹⁷

A fogalmak első olvasata után az olvasóban felmerül a kérdés, hogy, ha a rendvédelem önmagát a rendészet részeként definiálja, akkor, hogyan bontakozódhatott ki már egy jó két évtizede tartó fogalmi elhatárolással kapcsolatos dogmatikai vita? Az ok nem is inkább a fogalmi elhatárolásban, hanem inkább a rendészeti tevékenység besorolásában érhető tetten. (Megjegyzendő ugyan, hogy miután az Alaptörvényben és más rendszettel kapcsolatos jogszabályokban szerepel a rendvédelem szó, ezért a mai korban a használata elfogadott, de ugyanakkor ismervé Tomcsányi rendészeti rendszerét, a rendvédelem szót a rendészet szinonimájaként nem lehetne használni.)¹⁸

A rendészet önálló tevékenység, amely a rendészeti igazgatás szinonimájaként értelmezhető, ugyanis a rendészeti igazgatás

¹⁵ PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon, *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 12. sz. 1999. 23–26. o.

¹⁶ PARÁDI József: *A magyar rendvédelem története*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996.

¹⁷ OPÁL Sándor: Hadtudomány, rendvédelem és közbiztonság-politika, *Rendészeti szemle*, 11. sz. 1991. 3–8. o.

¹⁸ SALLAI János: A magyar rendészettudomány akkreditációja, *Belügyi Szemle*, 10. sz. 2019. 7–23. o.; SALLAI János: Tomcsányi Móricz rendészeti rendszere, *Magyar Rendészet*, 4. sz. 2015. 111–116. o.

(azonban békeidőben) a civil közigazgatásnak az a szakigazgatási ágazata, amelyik rendészeti hatósági jogkörben eljárva, a hierarchikusan nem alárendelt ügyfelek részére a közbiztonság és a közrend védelmében intézkedéseivel jogokat biztosít és kötelezettségeket ír elő, akként, hogy hatósági intézkedéseinek – a legitim fizikai erőszak monopóliumát is magába foglaló – hatósági kényszer alkalmazásával szerez érvényt.¹⁹ És mivel a közigazgatás definíciójából adódóan a rendészet a kormányzati politika végrehajtásának is egyik eszköze (lásd az állami, és az önkormányzati konstrukciót), így annak elemeként – a rendészeti igazgatás – sem lehet más.²⁰ A rendészet dipolaritását ezért két csoport adja:

1. Az egyik csoport, amely az aktuális kormányzati politikát, akár a hatósági kényszer törvényes monopóliumával is végrehajtja (rendészeti igazgatás);
2. A másik csoport, amely ugyan ezzel az eszközzel a fennálló rend védelmét megteremti, és a megzavart rendet helyreállítja (rendvédelem).

A fentiekből következőképpen is jól látható, hogy az állami működést egyfajta szervekből álló rendszer, és annak tevékenysége, vagy más néven elemei fejtik ki. A közigazgatási szervezetrendszer az állami szervezetrendszer része, a végrehajtó hatalom gyakorlója. A közigazgatási szervek állami igazgatási tevékenységet folytatnak, részt vesznek a jogszabályok előkészítésében, számos esetben maguk is jogalkotói hatáskörrel rendelkeznek, illetve ellenőrzik a jogszabályok végrehajtását. Ezen túl közhatalmi jogalkalmazást végeznek, közszolgáltatást nyújtó szervezeteket

¹⁹ FINSZTER Géza: *Rendészettan*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.

²⁰ FINSZTER Géza: *Rendészetelmélet*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.

hoznak létre és működtetnek, továbbá szervezik mindezen tevékenységek szervezeti, személyi, pénzügyi stb. feltételeit.²¹ Ahogy viszont az államigazgatás egésze, úgy a létrehozott szervek sem alkotnak egységes homogén vezetés-irányítási halmazt, így annak eszköztára is jelentős különbségeket mutat.

A rendvédelem vezetés-irányítási rendszeréről

Magyarországon az egyes államigazgatási hatáskörben létrehozott állami rendvédelmi szerveket fegyveres jelzővel illetjük. Az állami erőszak legitim hatalmi monopóliumának szimbóluma és egyben az állami rendvédelmi szervek sajátossága a fegyveres jelleg kinyilatkoztatása. Amellett, hogy mindegyik erre a célra létrehozott állami fegyveres rendvédelmi szerv a biztonság megteremtésért tevékenykedik, feladataikban, hatáskörükben és illetékességükben, valamint joghatóságukban más és más feladatokat látnak el. A bűncselekmények felderítése, megakadályozása, a bűncselekményt elkövetők személyének azonosítása, felderítése és elfogása, a közrend fenntartása, vagy a jogerős büntetésüket töltő személyek felügyelete, őrzése, vagy az ország autoritását biztosító információk gyűjtése és felhasználása struktúráiban is eltérő, bonyolult szervezetrendszert, annak komplex vezetés-irányítási szisztémáját követelik meg. Alaptörvényünk mindennek megvalósítását a kormányra, közvetlenül annak szerveire (minisztériumok) és azok vezetőire (miniszterek) bízta. Ma Hazánkban feladatkörétől és irányításától függően az alábbi rendvédelmi szervek működnek:

²¹ JÓZSA Zoltán: *A közigazgatási szerv és szervezet, szervtípusok; a közigazgatási szervezet felépítésének általános elvei*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.

I. Belügyminisztérium irányítása alatt:

- 1) a rendőrség
 - a. a Rendőrség, azaz az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv (ORFK, Készenléti Rendőrség, Nemzetközi Oktatási Központ, Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ, Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ, megyei- és fővárosi rendőr-főkapitányságok,²² kapitányságok és határrendészeti kirendeltségek)
 - b. a Nemzeti Védelmi Szolgálat, azaz a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv (NVSZ)
 - c. a Terrorelhárítási Központ, azaz a terrorelhárítási feladatokat ellátó szerv (TEK)
 - d. az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, azaz az idegenrendészeti feladatokat ellátó szerv (OIF)
- 2) a büntetés-végrehajtási szervezet (BVOP)
- 3) a hivatásos katasztrófavédelmi szerv (OKF)

²² E résznél megjegyzendő, hogy a területi közigazgatás működésével kapcsolatos egyes kérdésekről, valamint egyes törvényeknek az Alaptörvény tizenegyedik módosításával összefüggő módosításáról szóló T/559. számú törvényjavaslatban olvasottak szerint a megye kifejezést a későbbiekben a vármegye kifejezés váltja fel. A törvényjavaslatot az országgyűlés 2022. július 19-i ülésnapján fogadta el, az a Magyar Közlöny 123. számában kihirdetésre került. 2023. január 1-jét követően a hivatalos elnevezés ezért változik. T/559. számú törvényjavaslat a területi közigazgatás működésével kapcsolatos egyes kérdésekről, valamint egyes törvényeknek az Alaptörvény tizenegyedik módosításával összefüggő módosításáról. Forrás: <https://www.parlament.hu/irom42/00559/00559-0011.pdf>. (letöltés dátuma: 2022. 08. 15.)

II. Miniszterelnöki Kabinetiroda irányítása alatt:²³

- 1) a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok
 - a. az Alkotmányvédelmi Hivatal (AH)
 - b. a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ)
 - c. a Nemzeti Információs Központ. (NIK)
 - d. az Információs Hivatal (IH)

III. Pénzügyminisztérium irányítása alatt:

- 1) a Nemzeti Adó és Vámhivatal (NAV)

IV. Az Országgyűlés elnökének irányítása alatt:

- 1) az Országgyűlési Őrség (OGY)

Hogy megértsük a rendvédelmi szervezetekben a vezetés és irányítás funkcióit a vezetés- és szervezéstudomány alaptéziseit kell segítségül hívjunk. A vezetéstudományban a vezetési stílusok szűk és tág értelmezése ismeretes. Tágabb értelmezésén a szervezetben munkát végző emberek irányítási módját értjük, szűk értelmezésében a vezetési stílus olyan komplex jelenségnek tekinthető, amelyben a vezető által követett elvek, és az alkalmazott eljárások (módszerek és igénybe vett eszközök) együttesen kifejeződnek, és amely a vezető személyisége és a környezeti tényezők által meghatározott.²⁴

²³ 2022. május 13-án a megalakuló kormány T/47. számon „Magyarország minisztériumainak felsorolásáról” elnevezéssel törvényjavaslatot nyújtotta be az országgyűlés elé, amelyben a minisztériumok mellett egy új szervezet az úgy nevezett Miniszterelnöki Kabinetiroda is szerepelt. A törvényt 2022. május 23-án hirdették ki, hatálybalépése óta a nemzetbiztonsági szolgálatok irányítását – a korábbi Belügyminisztériumi, valamint Külgazdasági- és külügyminisztérium helyett - e minisztérium látja el. T/47. számú törvényjavaslat Magyarország minisztériumainak felsorolásáról. Forrás: <https://www.parlament.hu/irom42/00047/00047.pdf>. (letöltés dátuma: 2022. 08. 15.)

²⁴ Kovács Gábor et al.: *A szervezetvezetés elmélete*, Budapest, Dialóg Campus, 2017.

Ilyen hatalmas szervek működését nem érthetjük meg, ha az alapvető fogalmakat, úgy, mint vezetést és irányítást nem definiáljuk, azokat nem határoljuk el egymástól.

Ha a vezetés és irányítás fogalmait definiálni szeretnénk, azt mondhatnánk, hogy az irányítás nem más, mint a teljesítmény mérése, és korrekciója annak biztosítása érdekében, hogy a szervezeti célok, és tervek megvalósuljanak, míg a vezetés az irányítás szakmai ellenőrzését valósítja meg.²⁵ Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az irányítás a „vezetés igazgatása”, a vezetés pedig az „igazgatás igazgatása”.

A XIX. századot megelőzően a vezetéstudomány szakmaspecifikus és gyakorlatorientált arculatát mutatta. Az emberközpontú irányzat megjelenésével az imázs jelentős mértékben megváltozott. A klasszikus iskolához mért rendhagyó hozzáállás olyan kérdések megválaszolásával egészült ki, mint az ösztönzés (a motiváció, azaz hogyan növelhető a szervezeti tagok elégedettsége), vagy éppen a termelés (a produktum, azaz hogyan növelhető az eredményorientáltság) viszontagsága. Mindehhez nélkülözhetetlen volt, hogy a társaságok, vállalatok, vagy éppen az államigazgatásban tevékenykedő vezetők akár stílusukban, akár magatartásukban, de változtatást eszközöljenek. Ezeket a változásokat, vagy magatartási irányzatokat és stílusokat az emberközpontú vezetéselméleti irányzat több aspektusból is vizsgálat tárgyává tette.

Alapvető társadalmi igény, hogy az állami szervek munkatársai feladataikat kötelességtudóan, szakszerűen, felelősséggel végezzék. A hivatásos és közszolgálati dolgozók munkavégzését, mindennapjait az adott területre vonatkozó jogszabályi rendelkezések a pártatlan, előítéletektől és befolyástól mentes feladatellátás elvárásaival kiegészítve határozzák meg. A dualizmus kori „haza,

²⁵ Dean KOONTZ et al.: *Readings in Management*, New York, McGraw-Hill, 1980.; Stafford BEER: *Decision, and Control*, New Jersey, Wiley, 1966.

és haladás” mottóját, a XXI. században a rendvédelmi szervek körében a „személy, biztonság, és integritás” szolgáltatása egészítette ki. A politikai elvárások, a gazdasági körülmények, de leginkább a társadalom tagjainak szubjektív biztonságérzete a rendvédelmi szerveket tevékenységük minőségének fejlesztésére készítetik. A megbecsülés, és támogatás mércéjét ugyanis mindig az állampolgárok alakítják. Ha az állampolgár elégedett, vélhető, hogy a társadalmi rendeltetés, a kormány által kitűzött cél révbe ért.

Az Alkotmánybíróság a 48/1991. (IX.26.) Alkotmánybíró-sági határozatában – mikor a vezetés-irányítás dogmatikai értelmezését hajtotta végre – arra a következtetésre jutott, hogy a „fegyveres erők irányításának” fogalmát sem az Alkotmány, sem a honvédelemről szóló törvény nem határozta meg.²⁶ Az Alkotmánybíró-ságnak ezért olyan fogalmi definícióból kellett kiindulnia, amely az igazgatástudomány, és a vezetés-, és szervezéstudomány, mint diszciplína meghatároz. E résznél érdemes elgondolkodnunk azon, hogy vajon hány féle és fajta definíció is született a vezetés és irányítás szempontjából, és azok alkotnak-e egységes, generális klauzulát. Természetesen nem. A vezetésnek-, és irányításnak a mai napig nincs egységes és általánosan elfogadott definíciója. Mindkettőben közös elem, hogy az irányítás és vezetés is a szervezet eredményes működtetésére irányul. Az alapvető különbség viszont az, hogy az irányító az irányított szervezeten kívül (hierarchiában fölötte) áll, a vezető viszont a szervezet csúcsán, de azon belül, annak részeként helyezkedik el. Az irányító az irányított szervezetre alapvető befolyást gyakorol. Az államszervezeten belüli irányítás esetén az irányítás közjogi jogosítványok alapján folyik. Az irányítást az irányító szerv csakis jogszabályban meghatározott hatáskörének keretében gyakorolhatja. Irányítási eszközei – ha a hatásköri szabály erről nem rendelkezik –

²⁶ Kovács István: *Rendszerszintű vezetés és irányítás. A törzsmunka alapjai*, Budapest, MRTT, 2022.

felölelik az állami szervezés teljes eszköztárát. Az irányítónak természetesen lehetnek hatósági igazgatási jogosítványai is.

A vezetés a szervezeten belüli irányító tevékenység. A vezetői jogosítványok a szervezeten belül elfoglalt pozíción alapulnak. A vezetés az irányítás által kitűzött feladatokat hajtja végre, s a végrehajtás során jelentős önállósággal bírhat.

Az irányítás és vezetés elhatárolása tehát az irányított szervezethez való viszonyon és – az állami irányításban – az irányítási illetve vezetői aktusok különböző jogi minőségén alapul. Ilyen értelemben a megkülönböztetés formális: az aktus nem általános vagy konkrét volta szerint minősül „irányítói” vagy „vezetői” aktusnak, és nem is jelentősége szerint. A vezetés mindig az irányítás keretei között marad, s ebben az értelemben az irányítás végrehajtása minden vezetői önállóság mellett is, nemcsak akkor, ha az irányító és a vezető között (szervezeti) hierarchikus alá-fölérendeltség van.

A kettő közötti lényeges különbség tehát a szervezetben betöltött szerep és funkció körüli elhatárolás adja; azaz a vezetés mindig szervezeten belül, az irányítás pedig szervezeten kívül zajlik. A másik elhatárolási szempont pedig az irányítási illetve vezetői aktusok különböző jogi minőségén alapul, azaz a jogi normák eltérőségének használata alapozza meg.

Azon szervek irányításában, amelynek munkavállalói az állammal hivatásos szolgálati jogviszonyban állnak, speciális szabályok érvényesülnek.

A specialitással összefüggésben két alapelvről (egyszemélyi vezetés-, és a centrális vezetés elve) is szólni szükséges. Az egyszemélyi vezetés elve értelmében a szervezet vezetője a szervezet jogszerű működéséért, és tevékenységéért teljes, és oszthatatlan felelősséggel tartozik.²⁷ A szervezet vezetője a feladat és hatáskör címzettje, aki ezen túlmenően a fejlesztésért és a képviselőségért

²⁷ Alice MILLER: More already on the central committee's leading small groups, *China Leadership Monitor*, 44. sz. 2014. 1–8. o.

is egyaránt felelős. A centrális vezetés elve alapján a szervezet elsődleges vezetőjétől kapott parancsokat a szervezetben vezetői tisztséget betöltő személyek (is) kötelesek végrehajtani, és azt az állománnyal végrehajthatni.²⁸ Az egymás közötti kapcsolatot a szolgálati úton megvalósuló parancsirányítási rendszer útján gyakorolják, amelyhez a vezetők sajátos jogkört, a parancsnoki jogkört birtokolják. Ez legegyszerűbben a vezető utasítási (parancsadási) jogával és a beosztott végrehajtási kötelezettségével jellemezhető.²⁹ Nagyon fontos viszont kiemelni, hogy a parancsuralmi rendszer egy olyan visszacsatoláson működő zárt architektúrát alkot, amely a parancsnok tekintélyének biztosítása mellett, a parancs végrehajtójának személyét (a támadásoktól) megvédi, és az állampolgárok biztonság iránti igényét kielégíti. A rendészetben a parancs ezáltal azért különbözik a szervezetekben szükségszerűen jelenlevő általános vezetői utasítástól, mert az a vezető büntetőjogilag védett eszközének tekinthető.³⁰ Mindez azt szolgálja, hogy a kiadott utasítás alapján a személyek felelőssége egyértelműen meghatározhatóvá váljék, és a szerv működésébe vetett társadalmi bizalom ne sérülhessen. A parancsnok feladatát határozza meg, azt parancs formájában a végrehajtó irányába továbbítja. (A parancs iránya közvetlenül a hierarchiában helyet foglaló parancsnoknak, majd közvetett módon a végrehajtói állománynak is kiadható, de irányulhat közvetlenül a végrehajtói állomány felé is.) A parancs végrehajtója a szolgálati beosztásában meghatározott feladatait a törvényben foglaltaknak megfe-

²⁸ John LEVIN et al.: *Introduction to Choice Theory*, United Kingdom, Oxford University Press, 2004.

²⁹ Kovács Gábor: *A rendészeti szervek vezetés- és szervezésemélete*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.

³⁰ Lásd például a 2012. évi C. törvényben, a Büntető Törvénykönyvben meghatározott katonai bűncselekmények fejezetét, azon belül is a parancs iránti engedetlenség vétségét, amelyről részleteiben a következő fejezetben olvashatunk.

lelőn végrehajtani, valamint az előjáró által adott utasításoknak – a rendőrségről szóló törvényben foglaltak szerint és mértékig – engedelmessé válni köteles.³¹ E rendszer nem a „parancsuralom”, hanem a szigorúan centralizált rendvédelmi modell megfelelője, amely Magyarországon például a rendőrséget vagy a büntetés-végrehajtási szervezetet is hűen tükrözi. De ugyanez a tézis igaz lehet ugyan arra a teljes igazgatási hatalomra, amely Madarász Tibor rendszerében a majdnem teljes befolyásolás jogát a közigazgatási szervezetrendszerhez tartozó szervek között megvalósuló irányítási jogkörrel kerül szemléltetésre.³²

Egy olyan szerv, mint például a rendőrség nem működhet szigorú jogszabálybetartás, és végrehajtás nélkül.³³ A parancsuralmi, és egyéni felelősségmegállapító rendszer biztosítja, hogy

³¹ „A” esetben az utasítás kiadása jogszerű, és szakszerű volt, a végrehajtó azt a rendőrségi törvényben meghatározott módon végrehajtani köteles, a polgár pedig az intézkedésnek magát alávetnie köteles. „A” esetben nem volt törvénytörő aktus, a jogszerűségért-, és a szakszerűségért mind a parancsnok, mind a végrehajtó, valamint akár a polgár felelőssége egyértelműen meghatározható. „B” esetben viszont az utasítás kiadása törvénytörő. Bűncselekmény esetén azt a végrehajtó megtagadni-, szabálysértés esetén pedig annak jogszabálysértő voltára a parancsnok figyelmét felhívni köteles. Ilyenkor a parancs végrehajtásának nincs halasztó hatálya, azonban, ha mind ezek ellenére az előjáró a parancs kiadását fenntartja, köteles azt az utasított kérelmére írásba foglalni. A fenti esetben a jogszerűség, és szakszerűség kérdésköre, az egyéni felelősség megállapítása szintén egyértelműsíthető. (Itt megjegyezni kívánom, hogy a végrehajtó felelőssége az esetben is megállapítható, ha az időközben felmerülő információkról, a bekövetkező eseményekről, és a változásokról az előjárót nem értesíti, ad absurdum a vezetői döntés befolyásolásra kerül.)

³² MADARÁSZ Tibor: *Közigazgatás és jog*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1987.

³³ KOVÁCS István: *Klasszikus vezetési funkciók a parancsuralmi rendszerben (állományvédelmi) ellenőrzés, és korrupciómegelőzés a helyi, és területi rendvédelmi szervek körében*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019.

a vezetés-, és irányítás mátrix működőképes, az állami cél elérhető, és végül az állampolgárok biztonság iránti igénye kielégítést nyerjen. Magyary Zoltán ezt nevezi szakirányú működésnek, azaz a tevékenységet, annak megvalósítását, hogy a szervezet betölthesse azt a társadalmi célt, amelynek kielégítésére hivatott, amiért létrehozásra került.³⁴ Az, hogy mennyire működőképes a szerv, társadalmi rendeltetésének mennyire felel meg, a kitűzött célok elérésére milyen mértékben képes igen nagy szerephez jutni a vezető által gyakorolt vezetési stílusok.

A büntetőjog által védett eszközzől, a parancsról

Helmuth von Moltke által megfogalmazott és a hierarchikus világban jól ismert diszciplinája szerint: „*A fegyelem nem más, mint tekintély felülről és engedelmesség alulról.*”³⁵ Mint azt már az előző fejezetben részleteiben ismertettem, ha az erősen centralizált és hierarchikus vezetés-irányítás rendszerben kiadott parancs mellé fegyelem nem társul, az önmagában is alááshatja a szervezet missziójában összegzett küldetést.

De mi is egyáltalán a parancs, vagy mit jelent a fegyelem? Wilfried von Bredow álláspontja szerint a parancs nem más, mint a megszólított személy pontos utasításokkal (akár írásban, akár szóban, de kivételes esetben metakommunikációs eszközökkel) történő ellátása, abban a reményben, hogy annak megfelelően fog viselkedni.³⁶ Hautzinger Zoltán a fegyelem legfontosabb

³⁴ MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942.

³⁵ Idézi: Ralf ZOLL et al. (szerk.): *Bundeswehr und Gesellschaft*, Opladen, Westdeutscher Verlag GmbH, 1977.

³⁶ Wilfried von BREDOW: Befehl und Gehorsam, In: Ralf ZOLL et al. (szerk.): *Bundeswehr und Gesellschaft*, Opladen, Westdeutscher Verlag GmbH, 1977. 48. o.

tartópillérének és biztosítékának tekinti a parancsot és az az iránti feltétlen engedelmisséget.³⁷ A feltétlen engedelmisség ebben a rendszerben nem egy egyszerű utasítást jelent, hanem normatív szabályozást; míg egy nem alá-főlerendeltségen nyugvó szervezetben „egyszerű” kérésként megjelenő utasítás nem jogi eszköz, addig a parancs a rendvédelemben (is) a büntetőjog által védett közjogi szervezetszabályozó eszközként jelenik meg.³⁸ Ahogy Hautzinger Zoltán fogalmaz: legalapvetőbb normaként, az egyéb jogforrások között, belső szabályzóként kell gondolni a parancsra, amely a mindennapi működésben egyaránt értelmezhető a katonai szolgálati rend és fegyelem biztosításának legelemibb részeként.³⁹

Míg a büntetőjog az ultima ratio elvén avatkozik be ezen társadalmi életviszony szabályozásába, addig ugyanakkor nem szabad megfélemlenünk arról, hogy a „végső eszköz” előtt számos más jogtudományi terület is érdekelt lehet annak szabályozásában. (Büntetőjogi vs. hivatásos szolgálati jogviszony speciális fegyelmi felelősségének szabályozási rendszere.) A központi hangsúly mindig a kötelezettségteljesítésre (annak mulasztására, a kötelemszegésre), valamint az azzal ok-okozati összefüggésben álló társadalmi életviszony érdeksérelmére koncentrálódik. Annak mértéke és a bűnösség valamint a vétkesség foka differenciálja azt, hogy elegendő-e a hivatásos szolgálati jogviszonyra

³⁷ HAUZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010.

³⁸ Lásd például a belügyminiszter parancsadási jogkörét. E példa ügyrendalkotási és az abban foglaltak végrehajtási kötelezettségéről szól: A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról, Budapest, 1979. november hó 12-én. Forrás: https://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/parancs_2.pdf. (letöltés dátuma: 2024. 02. 03.)

³⁹ HAUZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány*, (A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata) 2008. 1–8. o.

a fegyelmi felelősség szabályainak alkalmazása vagy oly súlyos kötelességszegésről van szó, amelyet a büntetőjog védelmén és oltalmazásán keresztül szankcionálni szükséges.

Ahogy azt Kardos Sándor is kifejti: *„Fegyelemsértést követ el és fegyelmi eljárás keretében kell felelősségre vonni a hivatásos állomány tagját, ha szolgálatteljesítésre, vagy a szolgálati viszonyra vonatkozó kötelezettségét vétkesen megszegi”*.⁴⁰ A hivatásos szolgálati jogviszonyról szóló 2015. évi XLII. törvény rendelkezik továbbá a hivatásos állományú rendőr által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett szabálysértés kapcsán szükséges fegyelmi intézkedésekről, valamint a katonai vétségek fegyelmi eljárásban történ elbírálásáról.⁴¹

A Büntető Törvénykönyv – annak ellenére, hogy végső eszököként avatkozik be az életviszony szabályozásába - egyszerűbben fogalmaz: *„444. § (1) Aki a parancsot nem teljesíti, vétség miatt elzárással büntetendő.”*⁴² Viszont a tartalma sokkalta bonyolultabb. A büntetőjog által védendő érték (azaz jogtárgy) nem más, mint pont a parancs teljesítéséhez, ezzel összefüggésben a katonai függetelmi rendhez fűződő társadalmi érdek. A bűncselekmény elkövetője kizárólag csak katona lehet, azaz speciális tettesről van szó, azaz az a személy, aki részére az előljáró egyedi, konkrét utasítást adott. Itt vetődhet fel a kérdés az olvasóban, ha a rendőrségről és annak személyi állományáról szól a tanulmány, hogyan vonatkozhat a rendőrrre a parancs iránti engedetlenség törvényi tényállásának alkalmazása? A választ a Btk. 127. § (1) bekezdésében

⁴⁰ KARDOS Sándor István: Tapasztalatok a rendőri fegyelemkezelés „új rendszere” kapcsán, *Rendőrségi Tanulmányok*, 3. sz. 2018. 98–118. o.

⁴¹ *A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló* 2015. évi XLII. törvény. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500042.tv>. (letöltés dátuma: 2024. 02. 03.)

⁴² 2012. évi C. törvény *a Büntető Törvénykönyvről*. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>. (letöltés dátuma: 2024. 02. 03.)

találjuk, mely szerint: „E törvény alkalmazásában katona a honvéd, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.”

A hierarchikus szervezetben sajátosságként fogható fel, hogy a parancs teljesítése kötelezettséggként jelenik meg a személyi állomány oldalán. Ami viszont egyik oldalon kötelezettség teljesítés, az a másik oldalon joggyakorlás, így a hierarchiában fentebb elhelyezkedő előljáró jogosult csak arra, hogy a hierarchiában alatta elhelyezkedő alárendelt tevékenységét meghatározott utasításokkal, úgymint parancsokkal igazgassa. Bredow megfogalmazásától a hazai jogi szabályozásunk sem tér el, ugyanis a parancsot lényegében meghatározott tevékenység vagy feladat végrehajtására vonatkozó egyedi utasításként határozza meg, amely konkrét személynek vagy személyek meghatározott körének adható ki.⁴³

E kötelezettség teljesítés és joggyakorlás kérdéskörében jelentkezik a felelősség megállapíthatósága is: az alárendelt sosem mérlegelheti, hogy helyes-e a parancs vagy, hogy indokolt-e azt teljesíteni, hanem végre kell hajtania. A katonának a parancsot ellentmondás nélkül, a legjobb tudása szerint, a kellő időben és maradéktalanul teljesítenie szükséges. A parancs nem megfelelő, részleges vagy indokolatlan késedelemmel járó végrehajtása parancs iránti engedetlenségnek minősül.⁴⁴ Tipikus mulasztással megvalósuló bűncselekmény, amely az elkövetési magatartás tanúsításával befejezetté válik. Ugyanakkor fontos kritérium – már csak a tényállásszerűség megvalósulásának feltételeként is –, hogy az elkövető tudatának át kell fognia az előljáró által adott parancs tartalmát és hogy saját magatartása a parancs teljes vagy

⁴³ BELOVICS Ervin et al.: *Büntetőjog, Általános rész*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014.

⁴⁴ BLASKÓ Béla et al.: *Táblázatok a büntetőjog különös része köréből*, Budapest, NKE, 2018.

részleges nem teljesítését valósítja meg. Ezzel összefüggésben nem felejthetjük el, hogy bizonyos esetekben az előjáró parancsa bűnösséget kizáró okként, ahogy azt Hautzinger Zoltán megfogalmazza „speciális büntethetőségi akadályként”⁴⁵ jelentkezik: Btk. „123. § (1) bek. *Nem büntethető a katona a parancsra végrehajtott cselekményért, kivéve, ha tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el. (2) A parancsra elkövetett bűncselekményért a parancsot adó is tettesként felel, ha a katona tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el, egyébként a parancsot adó közvetett tettesként felel.*”

A Btk. rendelkezése szerint tehát a katona a parancsra végrehajtott cselekményért nem büntethető, kivéve, ha tisztában volt azzal, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el. Ezen büntethetőséget kizáró ok a tévedéssel mutat rokonságot, mert csak akkor jöhet szóba, ha az alárendelt a parancs végrehajtásakor nincs tisztában azzal, hogy ezáltal bűncselekményt valósít meg. Viszont, ha a katona tudja, hogy a parancs teljesítésével bűncselekményt követ el, a büntetőjogi felelősségre vonás alól nem mentesülhet. Mindebből az is következik, hogy amennyiben a parancs végrehajtásával az alárendelt bűncselekményt valósít meg, ám csak gondatlanság terheli, a gondatlan bűncselekményért felel. A parancsra elkövetett bűncselekményért ugyanakkor a parancsot adó a (közvetett) tettesre irányadó szabályok szerint tartozik büntetőjogi felelősséggel.⁴⁶

A katona köteles megtagadni a parancsot, ha azzal bűncselekményt követ el. Ugyanakkor nem felejthetjük el, hogy a bűncselekmény megvalósításának tilalmán túl, a parancs kiadása nem történhet joggal való visszaélés eszközlésére; más normával

⁴⁵ HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, doktori értekezés, PTE-ÁJK, 2010. 112. o.

⁴⁶ BELOVICS Ervin et al.: *Büntetőjog. Általános rész*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014. 126–127. o.

összhangban nem álló és az alárendelt kifejezett zaklatására, emberi méltóságának megsértésére irányulva; az alárendelt magáncélú igénybevételére; és a törvényben meghatározott esetek kivételével az alárendelt életét, egészségét, testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztetve. Egyéb jogszabálysértő parancs végrehajtását a katona nem tagadhatja meg, jogellenességének felismerése esetén azonban haladéktalanul köteles erre a parancsot adó figyelmét felhívni. A parancs fenntartása esetén kérheti annak írásba foglalását, amelynél fogva a parancsért való felelősség kizárólag a parancsot adóra korlátozódik.⁴⁷

Felhasznált irodalom

2012. évi C. törvény a *Büntető Törvénykönyvről*, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> (letöltés dátuma: 2024. február 3.)

2015. évi XLII. törvény a *rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról*, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500042.tv> (letöltés dátuma: 2024. február 3.)

Alice Miller: More already on the central comittee's leading small groups, *China Leadership Monitor*, 44. sz. 2014. 1–8. o.

Belovics Ervin et al.: *Büntetőjog: Általános rész*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014.

Blaskó Béla et al.: *Táblázatok a büntetőjog különös része köréből*, Budapest, NKE, 2018.

Boda József (szerk.): *Rendészettudományi szaklexikon*, Budapest, Dialóg Campus, 2019. 461. o.

⁴⁷ BLASKÓ Béla et al.: *Táblázatok a büntetőjog különös része köréből*, Budapest, NKE, 2018.

- Dean Koontz et al.: *Readings in Management*, New York, McGraw-Hill. 1980.
- Finszter Géza: *A rendészeti igazgatás jogi alapjai*, Budapest, Rendőrtiszti Főiskola. 2008.
- Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai, In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *A „quo vadis rendvédelem”? Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 2010. 5–24. o.
- Finszter Géza: *Rendészetelmélet*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.
- Finszter Géza: *Rendészettan*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.
- Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, Doktori Értekezés, PTE-ÁJK, 2010. 112. o.
- Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010.
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány* (A magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata), 2008. 1–8. o.
- Horst Wüstenbecker: *Basiswissen Polizei- und Ordnungsrecht*, Münster, Alpmann Schmidt Verlag, 2018.
- John Levin et al.: *Introduction to Choice Theory*, United Kingdom, Oxford University Press, 2004.
- Józsa Zoltán: *A közigazgatási szerv és szervezet, szervtípusok; a közigazgatási szervezet felépítésének általános elvei*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.
- Kardos Sándor István: Tapasztalatok a rendőri fegyelemkezelés „új rendszere” kapcsán, *Rendőrségi Tanulmányok*, 3. sz. 2018. 98–118. o.
- Kovács Gábor: *A rendészeti szervek vezetés- és szervezéselmélete*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.
- Kovács Gábor et al.: *A szervezetvezetés elmélete*, Budapest, Dialóg Campus, 2017.

- Kovács István: *Klasszikus vezetési funkciók a parancsuralmi rendszerben (állományvédelmi) ellenőrzés, és korrupciómegelőzés a helyi, és területi rendvédelmi szervek körében*, Budapest, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2019.
- Kovács István: *Rendszerszintű vezetés és irányítás. A törzsmunka alapjai*, Budapest, MRTT, 2022.
- Madarász Tibor: *Közigazgatás és jog*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1987.
- Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942.
- Opál Sándor: Hadtudomány, rendvédelem és közbiztonság-politika, *Rendészeti szemle*, 11. sz. 1991. 3–8. o.
- Parádi József: *A magyar rendvédelem története*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996.
- Parádi József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon, *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 12. sz. 1999. 23–26. o.
- Parádi József: Rendvédelem kontra rendészet, In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *Határőrség és rendészet, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 2002. 7–12. o.
- Pataki Füsös János: *Királyoknak tüköre*, Bártfa, RMNYII, 1626.
- Ralf Zoll et al. (szerk.): *Bundeswehr und Gesellschaft*, Opladen, Westdeutscher Verlag GmbH., 1977.
- Robert Schwarz: *Recht der öffentlichen Sicherheit und Ordnung*, In: *Sachkunde im Bewachungsgewerbe (IHK) – Übungsbuch*, Wiesbaden, Springer Gabler, 2018. 1–13. o.
- Sallai János: Tomcsányi Móricz rendészeti rendszere, *Magyar Rendészet*, 4. sz. 2015. 111–116. o.
- Sallai János: A magyar rendészettudomány akkreditációja, *Belügyi Szemle*, 10. sz. 2019. 7–23. o.
- Stafford Beer: *Decision, and Control*, New Jersey, Wiley, 1966.
- Wilfried von Bredow: *Befehl und Gehorsam*, In: Ralf Zoll et al. (eds.): *Bundeswehr und Gesellschaft*, Opladen, Westdeutscher Verlag GmbH., 1977. 48. o.

Kovács István

A parancs szerepe a rendészeti vezetésben

William Ellis: *A Treatise on Government Translated from the Greek Aristotle*, London, George Routhledge and Sons Inc. 1888.

MŰHELY

Kardos Sándor István

Kizárólag a katonai vétségek elbírálása utalható fegyelmi jogkörbe?

1. Bevezetés

A katonai jellegű, hierarchikusan felépülő, az alá- és fölérendeltség(ek) viszonyrendszerében „működő” rendőrség¹ mint rendvédelmi szerv² eredményes, és a jogszabályi kötelezettségeken alapuló, szakszerű működése elképzelhetetlen a feladat végrehajtásra vonatkozó parancsok és utasítások maradéktalan betartása, valamint betartatása nélkül. Erre tekintettel a rendőri szervezet általános működőképességének igénye a normákban foglaltakat megszegő – bármely állománycsoportba tartozó – elkövetőkkel szemben speciális elmarasztalási és szankcionálási szabályokat, valamint egyedi eljárási rendelkezéseket követel meg. E szabályrendszerek

¹ A tanulmányban a *rendőrség* kifejezést a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) 1. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott, az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv vonatkozásában használom.

² A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 1. § (5) bekezdése alapján rendvédelmi szervek: a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.

³ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 4/A. § (3) bekezdése alapján az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv személyi állománya hivatásos állományú rendőrökből, igazságügyi alkalmazottakból, rendvédelmi igazgatási alkalmazottakból, a munka törvénykönyvéről szóló törvény hatálya alá tartozó munkavállalókból, tisztjelöltekből, valamint szerződéses határőrzőkből állhat.

a „civil” életben nagyrészt ismeretlenek, sok esetben indokolatlannak tűnnek/tűnhetnének, illetve a polgári munkaviszonyok között gyakran nem is (lennének) értelmezhetőek és/vagy nem célravezetőek.

A rendőrség fegyelmi tárgyú intézkedéseinek köréből – uni-kális jellegét tekintve – külön is kiemelésre érdemes a hivatásos állományba tartozók által elkövetett katonai vétségek fegyelmi jogkörben történő, vagyis a parancsnok általi elbírálásának joga és lehetősége. Ez a jogszabályi lehetőség számtalan kutatás tárgyát képezte ezidáig, írásom témájának e kérdéskörben a korábbiakban nem, illetve kevésbé értékelt szempontot választottam. Vizsgálatom keretében a fegyelmi szakterületi tevékenységem során tapasztalt, a vezetői/parancsnoki állomány esetenkénti „igényén” alapuló azon felvetést értékelem, miszerint a szolgálati helyen megvalósuló, de nem a katonai bűncselekmények körébe tartozó egyéb bűncselekmény vétségi alakzatánál is indokolt lenne/lehetne az elbírálás parancsnoki jogkörbe utalásával a szankcionálás lehetőségét „átadni” az előljárónak.

E gondolatiság elsődlegesen azon alapul, hogy a büntető-eljárásról szóló törvény szerint kizárólag az ügyész végzi a nyomozást a katonai büntetőeljárásokon túlmenően a rendőrség hivatásos állományú tagja által elkövetett, nem katonai büntetőeljárásra tartozó bűncselekmény miatt⁴, továbbá a tényleges szolgálati viszony tartama alatt a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben megvalósuló nem katonai bűncselekmény esetén is katonai büntetőeljárásnak van helye.⁵ Mivel a katonai vétségek esetében a jogszabályok lehetőséget biztosítanak a magatartások fegyelmi jogkörben történő elbírálására, erre alapozva fogalmazódik meg esetenként rendőri vezetői

⁴ *A Büntetőeljárásról szóló* 2017. évi CX. törvény (a továbbiakban: Be.) 30. § a) pontja.

⁵ Be. 696. § (1) bekezdés b) pontja.

berkekben az az igény, miszerint a köztörvényes bűncselekmények vétségi alakzata is váljon/válhasson fegyelmi jogkörben elbírállhatóvá.

2. A katonai büntetőeljárások rendszere

A felvetés vizsgálata során elsődlegesen értelmezni szükséges a katonai büntetőeljárások rendszerét, illetve ezen eljárások elkülönülését a köztörvényes bűncselekményektől. A katonai bűncselekmény sajátossága, hogy védett jogi tárgyá kettős: elsődlegesen a katonai rend és fegyelem, vagyis a szervezet rendeltetészerű működésének fenntartásának igénye, másodlagosan a különös alany és eljárási jogai.⁶

A leírtak alapján a szervezet működését szabályozó normaháttérben megfogalmazott szolgálati kötelemek megszegése, illetve azok nem teljesítése képezi a katonai büntetőeljárások törvényi tényállását. A rendőrség esetében elsődlegesen ide tartozik a rendőrségi törvény,⁷ valamint ide sorolandóak a szolgálati viszonyra vonatkozó jogszabályok és szolgálati szabályzatok. Ezen normák együttese határozza meg a fegyveres szerv feladatait, működési kereteit, szabályait.⁸ A katonai vétségek/bűncselekmények minősítése a büntető szabályozás alapján elvégezhető, ezzel ellentétben viszont a szolgálattal járó egyéb – fegyelemsértést megalapozó – kötelemek részletes felsorolása a széles körű differenciáltságuk miatt szinte lehetetlen, de egyszersmind céltalan is lenne.⁹ Ez alapján a fegyelemsérté-

⁶ Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa – 6.Kbf.38/2017/10.

⁷ Rtv.

⁸ KARDOS Sándor István: A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői, *Belügyi Szemle*, 2015/6. 67–85. o.

⁹ KASSAI László: A katonai fegyelemről, *Új Honvédségi Szemle*, 2000/10. 32–47.

sek – vagyis a jogszabályok, illetve a belső rendelkezések megszegésével elkövetett magatartások – száma igen nagy, ebből következik, hogy a szolgálati törvények, szabályozók az összes fegyelemsértés felsorolását meg sem kísérik.¹⁰ Minden egyes ügyben a konkrét elkövetés adatai és körülményeire figyelemmel határozható meg, illetve nevesíthető a konkrétan megvalósított fegyelmesértés.

Másrészt a katonai büntetőeljárások egyediségét a különös alany személye alapozza meg, miszerint katonai bűncselekményt tettesként kizárólag katona követhet el: a rendőrség esetében a szervezet hivatásos állományú tagja.¹¹ A büntethetőség a nem kizárólag a ténylegesen az állományban lévőkre vonatkozik, mivel katonai vétség miatt a szolgálati jogviszony megszűnését követő egy éven belül (még) büntethető az elkövető.¹²

A katonai büntetőeljárások szabályai az általános büntetőeljárás szabályoktól történő elkülönülése nem teljes körű, kizárólag viszonylagosnak értékelhető, mivel a katonai büntetőjog egyedi vonásai és szabályrendszere ellenére is az általános büntetőjog része. Az elkülönült szabályrendszer azt „szolgálja”, hogy a katonai szervezetek különleges szakmai körülményei között elkövetett, a máshol nem megvalósuló normaszegő magatartások kapcsán is érvényesíteni lehessen a büntető elveket. A sajátos szolgálati viszonyok önálló bűncselekmények tényállásainak megalkotását követelték meg, továbbá szükségessé tették bizonyos rendelkezések felvételét, illetve azt is, hogy e rendelkezések kikre vonatkoznak. Ezen túlmenően a büntetés

¹⁰ KASSAI: i. m. 36. o.

¹¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 127. § (1) – (3) bekezdései.

¹² Btk. 131. §.

speciális katonai céljainak éérését szolgáló sajátos jogintézmény létrehozása is elengedhetetlen.¹³

Ugyanakkor a katonai bűncselekmények elkülönített, vagyis külön szabályozás alapján történő vizsgálata nem jelent jogbiztonsági, vagy alkotmányos kockázatot, a „hadi” szabályozást a katonai jellegű szervezetek speciális szakmai tevékenysége indokolja.¹⁴ A katonai büntetőeljárás a legfőbb kérdésében (a felelősség megállapítása, eljárási határidők és eljárási szakaszok, a jogorvoslatok rendszere) érdemben nem különbözik az általános büntetőeljárás szabályoktól. Az speciális/sajátos terhelten szembeni eljárás nem nélkülöz viszont az általános büntetőeljárástól eltérő, egyedi rendelkezéseket. Ezen eltérések a katonai büntetőeljárás szakeljárás jellegét támasztják alá.

A katonai büntetőeljárások rendszerében elbírált magatartások – a tanulmány keretében történt értelmezésem alapján – a rendőrség vonatkozásában két csoportra oszthatóak.

Az egyik csoportba – az írásban „klasszikus” eljárásként nevesítem – a büntetőeljárás törvény¹⁵ szerinti katonai bűncselekmények tartoznak. A törvény szerint katonai büntetőeljárásnak van helye a katona által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény esetén, mely magatartások a büntető törvénykönyv XLV. fejezetében konkrétan nevesítésre is kerültek.¹⁶

¹³ KORDA György: *A katonai és a honvédelmi kötelezettségek elleni bűncselekmények*, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1988. 8. o.

¹⁴ FARKAS Ádám: Jogtörténeti adalékok a büntetőcodifikáció katonai büntetőjogi kérdéséhez, *Hadtudomány*, 2012/1–2. 112–125. o.

¹⁵ *A büntetőeljárásról szóló* 1998. évi XIX. törvény (Be.) 470. § (1), (2), (3) bekezdés.

¹⁶ Btk. XLV fejezet: 434. § szökés, 435. § önkényes eltávozás, 436. § kibúvás szolgálat alól, 437. § a szolgálat megtagadás, 438. § kötelességszegés szolgálatban, 439. § szolgálati feladat alóli kibúvás, 440. § jelentési kötelezettség megszegése, 441. § szolgálati visszaélés, 442. § zendülés, 443. § zendülés

A másik, „nem klasszikus” csoport a büntetőeljárásról szóló törvény 2014. január 1-jei hatállyal bekövetkezett módosítása alapján „jött létre”, mivel a normaháttér változása kibővítette a rendőrök vonatkozásában is a katonai büntetőeljárás keretében elbírálandó cselekmények körét. Az új szabályozás szerint a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más – *értsd: nem a klasszikus csoportba tartozó katonai* – bűncselekmény elkövetése miatt is katonai büntetőeljárásnak van helye.¹⁷

A katonai bűncselekmények megvalósulására/értékelésére vonatkozóan néhány – a gyakorlati tapasztalatok alapján megfogalmazódó – kérdésfelvetés tisztázása/egyértelműsítése is szükséges a tanulmány keretében.

Az elkövető kizárólag katona lehet, a hivatásos állomány tagjain túlmenően az egyéb állománycsoportba tartozók nem tekinthetők katonának. Gyakori téves értelmezése a „katona” fogalmának, amikor magas szolgálai beosztásban lévő, de nem hivatásos állományú vezető – például rendvédelmi igazgatási alkalmazott – szolgálati kötelezésekkel összefüggésben megvalósított

megakadályozásának elmulasztása, 444. § parancs iránti engedetlenség, 445. § előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, 446. § előjáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak, 447. § szolgálati tekintély megsértése, 448. § bujtogató, 449. § alárendelt megsértése, 450. § előjárói hatalommal visszaélés, 451. § előjárói gondoskodás elmulasztása, 452. § előjárói intézkedés elmulasztása, 453. § ellenőrzés elmulasztása, 454. § készenlét fokozásának veszélyeztetése, 455. § parancsnoki kötelezettség megszegése, 456. § kibúvás harci kötelezettség teljesítése alól, 457. § harci szellem bomlasztása.

¹⁷ *A büntetőeljárásról szóló* 1998. évi XIX. törvény 29. § (a) – megállapította a 2013. évi CLXXXVI. törvény 66. §. – hatályos: 2014. január 1-től.

normaszegését a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó cselekményként értékeli.

A „nem katonák” által megvalósított, a szolgálati rendet és fegyelmet sértő magatartások köztörvényes bűncselekményt alapozhatnak meg, illetve fegyelmi intézkedéseket vonhatnak maguk után, katonai bűncselekmény viszont esetükben nem valósul meg, függetlenül az elkövető beosztásától, és a hierarchiában elfoglalt helyétől/beosztásától.

Szintén az elkövetői oldalhoz tartozó speciális helyzetnek értékelhető a rendőrség állományában a szerződéses határvadászok normaszegései kapcsán szükséges és lehetséges fegyelmi/munkáltatói intézkedések rendszere, illetve esetükben a katonai büntetőeljárás keretében történő felelősségre vonhatóság hiánya. E körülmény értékelése azért is indokolt, mivel ezen állománycsoport tagjai sok szempontból a hivatásos állományúak feladatellátásához hasonló, vagy azzal megegyező feladatokat látnak el. Tekintettel arra, hogy a szerződéses jogviszonyban lévő határvadászok a korábban a hivatásosok által ellátott szakmai/szolgálati feladatokat vették át, illetve velük együtt látnak el szolgálatot, a feladatvégrehajtás azonossága nem kérdőjeleződik meg.¹⁸ Az államhatár védelmében szolgálatot ellátó határvadász feladata – egyezően a hivatásos állományú rendőr feladatellátásával – kötött formájú (harci)feladat, és a szabályozók értelmében a határrendészeti őrszolgálatot ezen állománycsoport tagjai is lőfegyverrel és lőszerrel látják el. A szabályozókban – őrszolgálati okmányokban – foglaltak betartása rájuk is olyan kötelezettségeket ró, mint a hivatásos állományú rendőrökre, akikkel közösen hajtják végre a szolgálati feladatot. E szempontok alapján érdemi eltérés a feladatvégrehajtás tekintetében nem mutatkozik.

¹⁸ CSIIHA Gábor: Határvadászok! A Btk. 127. szakaszához igazodj!, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2022/1. 137–142. o.

Jelentős különbség viszont, hogy a katonai bűncselekmény alanya kizárólag katona lehet, és a határvadászok a normahátér alapján nem minősülnek katonának, vagyis nem felelősségre vonhatóak a katonai büntetőeljárás szabályrendszerében annak ellenére sem, hogy az elkövetési magatartás teljes mértékben az őrszolgálatban a szolgálat ellátására vonatkozó szabályok előírásainak megszegésével valósul meg. Ugyanis a szerződéses jogviszonyban lévő határvadászokat katonai büntetőjogi értelemben vett katonaként a hatályos jogszabályok szerint nem lehet értelmezni, rájuk a katonai büntetőeljárás személyi és tárgyi hatálya nem terjed ki.¹⁹ Konkrét példakkal érzékeltetve: a szolgálati lőfegyverrel, kötött szolgálati formában az őrszolgálatot/őrhelyet elhagyó, vagy a szolgálatban elalvó határvadász magatartása kizárólag fegyelemsértésnek minősül függetlenül attól, hogy a jelzett normaszegő magatartások a szolgálatra – az elkövetésre vonatkozó tényállási elemek alapján – jelentős hátránnyal járnak.

Ugyancsak nehézséget jelent a katonai magatartások esetében az, hogy nem mindig egyszerű meghatározni, hogy az adott szolgálati feladatot végrehajtó személy tevékenysége beletartozik-e a védett formák fogalomkörébe, az ugyanis a bűncselekmény alapkérdése.²⁰

3. Katonai vétség fegyelmi jogkörbe történő utalása

A fegyelmi jogkörben elbírált katonai vétségek rendszere és lehetősége a büntető-eljárásbeli jogok egyfajta kiterjesztéseként is

¹⁹ CSlHA: i. m. 14. o.

²⁰ MADAI Gábor: A kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény alapkérdése, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2023/1. 29–45. o.

értelmezhető, amely jogintézmény (jelenleg) kizárólag a katonai magatartások vétségi alakzata kapcsán értelmezhető.²¹

A cselekmények fegyelmi jogkörbe utalását az alapozza meg, hogy amennyiben a megvalósított katonai vétség miatti büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető, akkor az eljárást az elbírálás érdekében az ügyész a parancsnok hatáskörébe utalhatja. A parancsnok a számára biztosított fegyelmi jogkör alapján folytatja le az eljárást,²² vagyis az elkövetett cselekmény nem büntetőeljárásban, hanem fegyelmi eljárásban – vagyis a munkáltatói intézkedések rendszerében – kerül elbírálásra/megítélésre.

A katonai büntetőjog és a fegyelmi jogkör között sohasem volt olyan „éles határvonal”, mint katonai eljárásjog és fegyelmi jogszabályok között.²³ Éppen ezen elvnek egyik „bizonyítéka”, hogy a katonai vétség elbírálása nem kizárólag büntetőeljárás keretében, hanem fegyelmi jogkörben is megtörténhet a törvényi szabályozás alapján. Megjegyzést érdemel, hogy a katonai vétség parancsnoki jogkörben való elbírálása nem azonos a katonai vétség fegyelmi jogkörbe történő utalásával. Előbbi esetben a katona (rendőr) elkövetővel szemben a katonai büncselekmény vétségi alakzatának megvalósítása miatt folyik a büntetőeljárás, míg az utóbbi esetben a katona – a büntetőeljárás megszüntetése révén, az ügy fegyelmi jogkörbe utalását követően – a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelek vétkes megszegése miatt áll fegyelmi eljárás alatt. Szintén különbség, hogy katonai vétség parancsnoki elbírálásakor a parancsnok beosztottja magatartását a büntetőeljárás szabályai szerint

²¹ Be. 710. §.

²² *A belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek bivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról* szóló 11/2006. (III. 14.) BM rendelet (a továbbiakban: Fegyelmi Szabályzat).

²³ FEJES Erik: *Schultheisz Emil katonai büntetőjogi értekezései*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018. 47. o.

bírálja el, fegyelmi jogkörben viszont „külső hatóság bevonása nélkül”, teljes egészében állományilletékes parancsnoki jogkörében jár el.²⁴

A fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai vétségek jogintézménye kizárólag a tanulmányban „klasszikus” katonai bűncselekményeknek nevezett cselekmények vétségi alakzatában alkalmazható. A normaháttér megszabja ezen eljárások rendjét, jogi garanciáit, az viszont minden esetben az adott parancsnoktól, vezetőtől függ, hogy a számára jogszabályi alapon biztosított fenyítési lehetőségek közül melyek alkalmazását részesíti előnyben. A vezető általános elvárás normarendszere – a fegyelmi fenyítés kiszabásának lehetősége által – markánsan érvényesíthető.

A visszautalt katonai vétségek lényegesen gyorsabb, rövidebb időn belüli lezárást eredményeznek azzal szemben, mintha az elmarasztalás a büntetőeljárás keretében történne meg. Álláspontom szerint ez a körülmény az eljárások gyors lezárásához fűződő érdekek, valamint a szankció mielőbbi érvényesülése révén visszahat az állomány általános erkölcsi-fegyelmi helyzetére, állapotára. Az eljárási határidőkre vonatkozó kedvező lehetőségek – a fegyelmi eljárás harminc napos, és egyszeri alkalommal további harminc 30 nappal hosszabbítható határideje – nem kizárólag a büntetőeljárás egyszerűsítését, hanem az ügyek rövid időn belüli lefolytatását is jelentik.²⁵

További „kedvezményként” értékelhető az elkövetők vonatkozásában, hogy a fegyelmi jogkörbe visszautalt katonai vétség kapcsán az elmarasztalás (fegyelmi) mértékét az a parancsnok határozhatja meg, aki beosztottját legjobban ismeri, ezáltal

²⁴ MIHÓK Sándor: Az állomány tagjainak fegyelmi felelőssége, *Honvédségi Szemle*, 2016/5. 120.; 129. o.

²⁵ HAUTZINGER Zoltán: Bizonyítási sajátosságok a katonai büntetőeljárásban, *Debreceni Jogi Műhely*, 2010/3. <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6255/5866>. (letöltés ideje: 2024. 02. 11.)

széleskörű mérlegelési szempontrendszer alapján történik meg a fenyítési nem kiválasztása.

A kiszabott fenyítés az esetek nagy többségében pénzbírság fegyelmi fenyítés, amelynek mértékére vonatkozóan a területileg illetékes törvényszék katonai tanácsának kialakult gyakorlatát kell alapul venni.²⁶ Mindezzel együtt a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a fegyelmi jogkörben kiszabott pénzbírság fenyítések összege általában alulmarad a büntetőeljárásbeli összegekhez képest.

A katonai vétség fegyelmi jogkörbe visszautalása kapcsán – figyelemmel arra a körülményre, hogy éppen a megítélt magatartás csekély tárgyi súlya és/vagy jellege alapozza meg, hogy nem büntetőeljárás keretében történik a szankcionálás, hanem „csupán” fegyelmi eljárás keretében – nem lehet indokolt a leg-súlyosabb fegyelmi fenyítésnek, a szolgálati viszony megszüntetésének a kiszabása.²⁷ E fenyítési nem alkalmazása a rendőség esetében ezidáig mégis megtörtént egy alkalommal a fegyelmi jogkörbe utalt katonai vétség során. Szakmai megítélésem szerint ebben a konkrét esetben meghozott állományilletékes parancsnoki döntés jogszerű volt, viszont annak megalapozottsága kérdések felvetésére adhat okot.

A fegyelmi jogkörbe visszautalt katonai eljárások esetében – mivel nem büntető ítélet születik, hanem fegyelmi fenyítés kiszabására nyílik lehetőség – markánsabban érvényesíthető a fegyelmi jogkör gyakorlójának szankcionálási akarata/lehetősége, valamint a szankciók mielőbbi alkalmazása révén jelentős visszatartó erőt generál az állomány körében. Mindezekkel együtt kijelenthető, hogy a katonai bűncselekményt elkövető személy esetében az eljárást

²⁶ Fegyelmi Szabályzat 37. § (4) bekezdés.

²⁷ JAKAB László: A katonai vétség fegyelmi eljárásban való elbírálása, *Repüléstudományi Közlemények*, 2021/1. https://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2011_1/2011_1_Jakab_Laszlo_jr_1.html. (letöltés ideje: 2024. 02. 12.)

megalapozó – bizonyított – normaszegés nem maradhat szankció nélkül, s így van ez akkor is, ha a katonai bűncselekmények jelentős része olyan jellegű magatartás miatt indult, melyek megítélése nem „követeli meg” a bírósági eljárásban történő szankcionálást. Mindezekkel együtt a bűncselekményeknél enyhébb megítélésű magatartásokként jelentkező, a fegyelmi jogkörbe visszaütal katonai vétségek – mint a „*katonai büntetőeljárás különös módozatai*” – nem helyettesíthetik a katonai büntetőeljárást, annak hatáskörét csak a törvény erejénél fogva „*gyakorolhatják*”.²⁸

A fegyelmi jogkörbe visszaadás jogintézménye – a munkáltató és munkavállaló részére kedvező eljárásjogi környezet alapján – viszont az egyik lehetséges (bár tudjuk nem egyetlen) útja is lehet a szervezet állománytartó képességének fokozására. Mivel mind az elkövető (munkavállaló), mind a fenytést kiszabó (munkáltató) esetében lényegesen kedvezőbb a eljárásjogi környezet, mint egy ügyészségi, bírósági eljárásban, mégis egyértelműen kijelenthető, hogy a fenytéshez/elmarasztaláshoz kapcsolódó munkáltatói igények és elvárások is teljes mértékben biztosítottak.

A fegyelmi jogkörben történő katonai vétségek esetében mindezen előnyökre figyelemmel indokolt, hogy a parancsnokok, a fegyelmi jogkörrel rendelkező elöljárók – azon ügyeknél, ahol erre lehetőség van – törekedjenek az állományukba tartozók által megvalósított katonai vétség esetében a fegyelmi jogkörbe utalásra.

A katonai vétségek fegyelmi eljárás keretében történő elbírálása kapcsán a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján is megállapítások fogalmazhatóak meg.

²⁸ HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány*, 2008/18. https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=41628. (letöltés ideje: 2024. 02. 27.)

KATONAI JOGI ÉS HADIJOGI SZEMLE
2024/2. SZÁM

	Értékelt évek									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Összes katonai bűncselekmény száma	266	286	262	264	216	235	133	125	134	107
Ügyészség, bíróság által elbírált ügyek száma	175	176	160	161	154	166	83	61	79	52
Fegyelmi jogkörbe visszautalt ügyek száma	91	110	102	103	62	69	50	64	55	55
A fegyelmi jogkörbe utalt ügyek aránya (%)	34,2	38,5	38,9	39,0	28,7	29,4	37,6	51,2	41,0	51,4

Jogerősen elmarasztalással lezárt katonai büntetőeljárások, valamint a fegyelmi jogkörbe visszaadott nyomozások száma és egymáshoz viszonyított aránya 2013 és 2022 között (rendőrség hivatásos állománya) Készítette: Kardos Sándor István, forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai²⁹

A táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a katonai bűncselekmények összesített számában az értékelt időszak utolsó négy évében jelentős csökkenés történt, e körülmény értékelése nem képezi vizsgálatom tárgyát. Az adatok viszont egyértelműen arra utalnak, hogy a nyomozó szervek az összes katonai bűncselekményhez képest jelentős arányban élnek a jogintézmény adta lehetőséggel, igaz az arányok évenként jelentős eltéréseket mutatnak, legjelentősebb az arány az értékelt utolsó három évben.

A regisztrált esetek statisztikája arra vonatkozóan nem tartalmaz adatot, hogy mely büntetőjogi minősítések kapcsán született döntés az eljárás fegyelmi jogkörbe utalására, mivel a büntetőeljárás megszüntetését követően a fegyelmi eljárás már kizárólag fegyelemsértés elkövetése miatt folyik. Az viszont kijelenthető az ügyek ismerete alapján, hogy valamennyi érintett

²⁹ A tanulmány elkészítésekor a 2023. évi országos fegyelmi adatok még nem váltak kutathatóvá.

magatartás csekély tárgyi súlyú, egyszerű megítélésű volt, és az elkövető a terhére rótt magatartás elkövetését beismerte.

A katonai vétségek fegyelmi jogkörbe történő visszaadásának évenkénti magas száma, és az értékelt időszak kezdő és záró évének viszonylatában kimutatható jelentős emelkedése – megítélésem szerint – semmilyen formába nem értékelhető az állomány romló, vagy javuló erkölcsi-fegyelmi helyzeteként, e vonatkozásban az adatok nem mérvadóak és nem elemezhetőek. Az a körülmény, miszerint a katonai vétségek fegyelmi jogkörbe történő visszaadásának évenkénti aránya folyamatosan jelentősnek és magasnak mondható, igazolni látszik a jogintézmény kedvező eljárásjogi környezetére vonatkozó felvetéseket.

Értékelve a fegyelmi jogkörbe visszautalt katonai vétségek rendszerét, kijelenthető, hogy a jogintézmény mind az eljárási elvek érvényesülése tekintetében, mind az elkövetők, mind a döntést hozó parancsnokok vonatkozásában, vagyis a teljes rendőri szervezet esetében kedvező jogi és munkáltatói döntési környezetet teremt. Kijelenthető ez annak ismeretében is, hogy a fegyelmi eljárást nem „bástyázzák” körül olyan mértékű eljárásjogi garanciák, mint a büntetőeljárásokat, viszont olyan figyelemre méltó előnyökkel járnak mind az eljárás alá vont, mind a rend és fegyelem biztosításához fűződő érdekek terén, hogy létezésük, fenntartásuk indokolt.³⁰

A felvázolt kedvező eljárási helyzetre tekintettel olyan vélemények is megfogalmazódtak, hogy valamennyi katonai vétség „*automatikus*” fegyelmi jogkörbe utalása lehet/lehetne célszerű.³¹

³⁰ Szűcs Zoltán: A parancsnoki nyomozati és fegyelmi jogkör: kompromisszum a büntető felelősségre vonás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében, *Debreceni Jogi Műhely*, 2010/3.

³¹ KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, Doktori (PhD) értekezés, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2003. <http://www.debreceniiteltotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/Magyar-KatonaiBuntetojog.pdf>. (letöltés ideje: 2024. 02. 10.)

Álláspontom szerint a fegyelmi jogkörbe utalás automatikus rendszere nem szükségszerű és nem indokolt. Minden egyes eset kapcsán elengedhetetlen az elkövetéshez kapcsolódó valamennyi körülmény vizsgálata és mérlegelése. Kizárólag ezek alapján, a katonai jogsértés egyedi ügyekben történő értékelése révén alakítható ki megalapozott döntés ügyészi mérlegelési jogkörben. A bűncselekmény elkövetését/megtörténtét megalapozó valamennyi tényező alapján alakítható ki érdemi állásfoglalás az esetleges fegyelmi elbírálhatóságra vonatkozóan. Mind az állományilletékes parancsnok általi kérés/kezdeményezés, mind az ügyész saját döntése alapján történő fegyelmi jogkörbe visszautalás alapja a „katonai ügyészség” kizárólagos mérlegelésében meghozott ezirányú döntés.³² A tapasztalatok szerint a fegyelmi jogkörbe visszautalt esetek döntő többségében a nyomozás elrendelését követően történik meg az ügyészi döntés, és a fegyelmi áttételkor a nyomozás megszüntetéséről kell határoznia az ügyésznek.³³

4. A köztörvényes bűncselekmények vétségi alakzatának fegyelmi jogkörbe utalása

A katonai vétségek fegyelmi elbírálásának előnyeire alapozva rendőri vezető berkekben több alkalommal vetődött fel az a kérdés, hogy ezen előnyök érvényesíthetők lehetnének a rendőrök által elkövetett köztörvényes bűncselekmények vétségi alakzata esetében is. Ha nem is minden elkövetésnél, legalább a szolgálati helyen, vagy

³² JAKAB László: Kötelességsgeszegés szolgálatban bűncselekmény bírósági úton kívüli elbírálása, *Repüléstudományi Közlemények*, 2011/1. https://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2011_1/2011_1_Jakab_Laszlo_jr_3.html. (letöltés ideje: 2024. 02. 9.)

³³ SZABÓ Éva: A fegyelmi eljárásra visszaadás a katonai büntetőeljárásban, mint a büntethetőséget megszüntető speciális ok, *Belügyi Szemle*, 2012/4. 71–78. o.

a szolgálati tevékenységgel összefüggésben elkövetett nem katonai bűncselekményeknél. Abban az összefüggésben láttak napvilágot ezen elképzelések, hogy a katonai nyomozás hatásköri kiterjesztése a nem katonai bűncselekményekre, miért nem nyitotta meg a lehetőséget a szolgálathoz kapcsolható köztörvényes bűncselekmények vétségi alakzatának fegyelmi elbírálására. Felvetődnek továbbá olyan vélemények is, hogy ezen – köztörvényes – büntetőjogi magatartásoknál a fegyelmi jogkörbe visszautalás „hiánya” értelmezhető-e a rendőri állomány esetében egyfajta jogkorlátozásnak.

A szabályozás jelenlegi formájában valóban nincs lehetőség a köztörvényes bűncselekmények vétségi alakzatának fegyelmi jogkörben történő elbírálására, ilyen jogalkotói szándék a katonai büntetőeljárások kiterjesztése során nem is merült fel. Úgy ítélem meg, hogy a jelenlegi szabályozás maximálisan illeszkedik a parancsnok által gyakorolt/gyakorolható fegyelmi jogkör alapelveihez.

Katonai vétség fegyelmi jogkörben történő elbírálása során ugyanis a fegyelmi jogkört gyakorló előjáró számára kizárólag a rendőri szolgálat normaellenes ellátásával, a belső szabályok megszegésével megvalósított katonai vétségek fegyelmi elbírálására van lehetőség, amelyet minden esetben erre vonatkozó ügyészi döntés alapoz meg. Ezek alapján a fegyelmi ügyekben két fontos, a cselekmények objektív és elfogulatlan megítélését szolgáló alapelv lelhető fel.

Az egyik az ügyész döntése a fegyelmi jogkörbe utalhatóságról, amely minden ügyben az eljárási adatok ismeretében kell, hogy megtörténjen mérlegelési jogkörben. A másik a fegyelmi jogkör gyakorlójának a történetek rendőr-szakmai értékelése, mivel a katonai vétséget megalapozó normaszegés a napi szolgálati tevékenységhez kötődik, az elkövetés a katonai közösség keretein belül valósul meg, ezáltal a parancsnok (a fegyelmi jogkör gyakorlója) jogszerűen és megalapozottan van abban a döntési helyzetben, hogy a cselekményeket rendőri, parancsnoki és egyben szakmai szempontból is elbírálja.

A fegyelmi jogkört gyakorló előjáró a szakmai tapasztalataira is építve, azok alapján kerül abba a mérlegelési és döntési helyzetbe, hogy a katonai életviszonyok keretein belüli normaszegéseket parancsnoki „pozíciójában” – figyelemmel a jogsértésen túlmenően az elkövető személyére is – objektíven, a szakmai érdekek és szempontok legmesszebbmenő betartása mellett értékeli a történeteket. Ezzel ellentétben az állomány tagjai által elkövetett köztörvényes bűncselekmények esetén – történjen az a szolgálati helyen – még a legtapasztaltabb, a szakmai ismeretek „magas fokán álló” parancsnok sincs abban a szakmai helyzetben, hogy büntetőjogi szempontból megalapozott álláspontot tudjon kialakítani a nem katonai bűncselekmények elkövetése kapcsán. Fontos szempontnak értékelhető továbbá, hogy még a „legjobb” rendőri vezetőknek sem rendelkezik (persze nem is szükségszerűen kell rendelkeznie) naprakészen olyan általános kriminalisztikai, nyomozástani ismertekkel és ezirányú tapasztalattal, valamint a köztörvényes bűncselekményekre vonatkozó nyomozási rutinnal, hogy a beosztottai által elkövetett bármely bűncselekményt felelősséggel, érdemben megítélhesse.

A leírtakat is figyelembe véve egyértelműen megfogalmazható, hogy semmilyen jogában nem korlátozódik a hivatásos állományú rendőr joga azáltal, hogy a kisebb tárgyi súlyú, de a szolgálati helyen elkövetett köztörvényes bűncselekményeit nem a parancsnoka ítéli meg, hanem egy, a parancsnoktól független (nyomozó) szerv. Megítélésem szerint éppen az eljárás lefolytatására jogosult nyomozószerv szakmaisága biztosít garanciát arra, hogy a szolgálati tevékenységhez szorosan nem kapcsolódó bűncselekmények elbírálásakor maradéktalanul érvényesüljenek az elkövető eljárásbeli jogai, valamint a magatartások objektív elbírálásához kapcsolódó elvek. Mindezek alapján – ellentétben a parancsnokok által vélelmezett joghátrányokra hivatkozással – a hivatásos állományú rendőrök által a szolgálati helyen, vagy azzal összefüggésben elkövetett köztörvényes bűncselekmények

elbírálásának éppen a jelenlegi jogi háttere alapozza meg a jogbiztonságot, a nem katonai vétségek elbírálása parancsnoki-fegyelmi jogkörbe utalása a jövőben sem tűnik indokoltnak.

Megfogalmazható az is, hogy a katonai büntetőeljárás rendszerének kibővítése a rendőr által elkövetett, a szolgálathoz kapcsolt egyéb köztörvényes bűncselekményekre, nem értelmezhető olyan jellegű, vagy mértékű jogkorlátozást, mely korábban a katonai nyomozásokban nem volt jelen. A hivatásos állományú, katonának minősülő személlyel szemben a „hadi-jellegű” eljárásban ugyanis bármely jog korlátozása kizárólag olyan mértékűvé vált ezáltal, mely a „klasszikusnak” ítélt katonai bűncselekmények esetében már létezett a korábbi szabályozásban. A katonai jellegű szervezetek tagjaival szemben támasztott, korábban is hatályos, az általánosnál magasabb elvárási rendszerbe az újonnan bevezetett szabályozás harmonikusan illeszkedik.³⁴

5. Összegzés

A tanulmány adatai alapján kijelenthető, hogy a fegyelmi jogkörben elbírált katonai vétségeknél mutatkozó kedvező jogi környezetre hivatkozással, azt önmagában indokként „használva” nem támogatható – szakmai megítélésemre, illetve a gyakorlati tapasztalatokra is alapozva – hogy a napi szolgálati tevékenységhez kapcsolódó egyéb, nem katonai vétségek fegyelmi jogkörben kerüljenek elbírálására. Ennek lehetőségét a jogszabály módosítása nem is teremtette meg a katonai büntetőeljárások rendszerének kibővítése ellenére sem. A köztörvényes bűncselekmények

³⁴ A Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekményre korábban is kiterjedt a katonai büntetőeljárás hatálya a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 470. § (1) bekezdés b). pontja alapján.

vizsgálata speciális kriminalisztikai ismereteket (is) igényel, ezek érvényesülése a nyomozati tevékenységet folytató ügyészi szervek hatáskörében valósulhat meg elsődlegesen. A katonai büntetőeljárás rendszerének kibővítése illeszkedik a rendőrség katonai jellegű struktúrájába, hierarchikus, speciális rendszerébe, a katonai jogrend kiterjesztése a szolgálathoz kapcsolódó köztörvényes bűncselekményekre az eljárás alá vont jogainak korlátozásaként nem értelmezhető. A büntetőeljárások ezen új eleme nem jelent alkotmányos hátrányt a rendőri állomány számára.

Természetesen valamennyi, még a fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai vétség is elítélendő rendőri magatartás, a tanulmány során ezt nem kérdőjeleztem meg, csupán azt állítom, hogy a fegyelmi jogkörbe visszaadás igazolja azt a korábban felvázolt tényt, miszerint a katonai bűncselekmények jelentős része olyan jellegű magatartás miatt indult, melyek megítélése nem feltétlenül „követeli meg” a bírósági eljárásban történő szankcionálást. Nem kérdőjelezhető meg viszont az sem, hogy a katonai rendre veszélyesség minden katonai jogsértő cselekmény esetében alapvető tétel, büntetőjogi vonzata attól függően lehet viszont eltérő, hogy azt büntető, vagy fegyelmi eljárás kertében vizsgálják ki. Vagyis a felelősségre vonás minden normaszegés esetében meg kell, hogy történjen, mivel a katonai zárt rend a legkisebb szabályszegést sem tolerálja.³⁵

A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálási rendszerének fennmaradása – megítélésem szerint – a jövőben is indokolt. Ezen eljárási rend révén ugyanis a bűncselekményt meglapozó magatartás bírálatakor/megítélésekor markánsan érvényesülhet a fegyelmi jogkörrel rendelkező parancsnok érték- és elvárasi rendszere. A katonai szervezetek tagjaival szembeni e speciális, a „civil” szférában egyáltalán nem ismert eljárási rend

³⁵ HAUZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010. 137. o.

következtében a katonai vétségek elbírálásának parancsnoki lehetőség a katonai-rendőri szervezet rendjének és fegyelmének fenntartása mellett eleget tesz a szervezet állománymegtartó képességének fokozására vonatkozó igényeknek is.

Mivel katonai vétség fegyelmi elbírálásakor parancsnok mérlegelési jogkörében az elkövető személyiségét, szakmai munkáját is figyelembe véve dönt a szankcióról, e körülmény önmagában is pozitív érzelmi hatás, egyfajta pozitív érzelmi kötődés kiváltására lehet alkalmas az elkövető rendőr esetében a szolgálati hely, ezáltal az egész rendőri szervezet iránt. E körülmény jelentősen fokozhatja az egyén (rendőr) későbbi, általános jogkövető magatartási hajlandóságát, ezzel a későbbi normaszegések számának csökkenésére is pozitív hatást gyakorolhat.

E a pozitív töltetű kötődés jelenléte „visszahatást” is kifejt az egyénben, mivel az a felvetés, miszerint a katonai jellegű szervek erkölcsi normáinak betartását, illetve a parancsnokok, alparancsnokok általi betarttatását jelentősen befolyásolja az adott katonai jellegű szervezet követelményrendszere, belső atmoszférája, a katonák kölcsönös együttműködési és empátiás készsége, nem újkeletű, hanem évtizedekkel korábban megfogalmazott gondolat.³⁶ Kijelenthető, hogy e megközelítés napjainkra sem vesztett semmit az érvényességéből.

A katonai vétségek fegyelmi jogkörben, vagyis a parancsnok általi elbírálásának jogintézménye – figyelemmel annak az egyénre és a szervezetre gyakorolt kedvező eljárásjogi előnyeire túlmenően az általános erkölcsi-fegyelmi helyzetre gyakorolt pozitív hatásaira is – az egyéb személyzeti és humánpolitikai intézkedések párhuzamos alkalmazásával hozzájárul(hat) a rendőri szervezet állománymegtartó képességének fokozásához.

³⁶ HARAI Dénes: Az erkölcsi-fegyelmi nevelés néhány időszerű kérdése, *Honvédelem*, 1990/2. 76–82. o.

Felhasznált irodalom

Hivatkozások

- Csiha Gábor: Határvadászok! A Btk. 127. szakaszához igazodj!, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2022/1. 137–142. o.
- Farkas Ádám: Jogtörténeti adalékok a büntetőkodifikáció katonai büntetőjogi kérdéseihez, *Hadtudomány*, 2012/1–2. 112–125. o.
- Fejes Erik: *Schultheisz Emil katonai büntetőjogi értekezései*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018. 47. o.
- Harai Dénes: Az erkölcsi-fegyelmi nevelés néhány időszerű kérdése, *Honvédelem*, 1990/2. 76–82. o.
- Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, Pécs, 2010. 137. o.
- Kardos Sándor István: A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői. *Belügyi Szemle*, 2015/6. 67–85. o.
- Kassai László: A katonai fegyelemről, *Új Honvédségi Szemle*, 2000/10. 32–47.
- Korda György: *A katonai és a honvédelmi kötelezettségek elleni bűncselekmények*, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1988. 8. o.
- Madai Gábor: A kötelességzegés szolgálatban bűncselekmény alapkérdése, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2023/1. 29–45. o.
- Mihók Sándor: Az állomány tagjainak fegyelmi felelőssége, *Honvédségi Szemle*, 2016/5. 120; 129. o.
- Szabó Éva: A fegyelmi eljárásra visszaadás a katonai büntető-eljárásban, mint a büntethetőséget megszüntető speciális ok, *Belügyi Szemle*, 2012/4. 71–78. o.
- Szűcs Zoltán: A parancsnoki nyomozati és fegyelmi jogkör: kompromisszum a büntető felelősségre vonás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében, *Debreceni Jogi Műhely*, 2010/3.

Interneten elérhető hivatkozások

Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány*, 2008/18. https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=41628 (letöltés ideje: 2024. február 27.)

Hautzinger Zoltán: Bizonyítási sajátosságok a katonai büntetőeljárásban. Debreceni Jogi Műhely. 2010/3. <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6255/5866> (letöltés ideje: 2024. február 11.)

Jakab László: Kötelességzegés szolgálatban bűncselekmény bírósági úton kívüli elbírálása, *Repüléstudományi Közlemények*, 2011/1. https://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2011_1/2011_1_Jakab_Laszlo_jr_3.html (letöltés ideje: 2024. február 09.)

Jakab László: A katonai vétség fegyelmi eljárásban való elbírálása, *Repüléstudományi Közlemények*, 2011/1. https://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2011_1/2011_1_Jakab_Laszlo_jr_1.html (letöltés ideje: 2024. február 12.)

Kardos Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, Doktori (PhD) értekezés, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2003. <http://www.debreceniitelotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/MagyarKatonaiBuntetojog.pdf> (letöltés ideje: 2024. február 10.)

Hivatkozott normák

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény

A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény
Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény
A belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról kiadott 11/2006. (III. 14.) BM rendelet

Bezerédi Imre

A rendvédelmi tisztjelöltek fegyvelmezése és a rendészeti szocializáció kapcsolata

1. Bevezetés

A rend alapvetően a társadalomban követendő szabályok összessége és az ezeknek megfelelő tényleges állapot.¹ Ez a definíció a rendet látszólag statikus jelenségként determinálja, melyben a dolgok a helyükön vannak és a működés zavartalan. A Rendészettudományi Szaklexikon szerint a rend: „*valamely szabálynak, törvénynek megfelelő állapot. Az élet alapvető teremtőképességének azon megnyilvánulása, amikor a konstans feltételek, befolyásoló tényezők a hatékony mindennapi tevékenységekhez szükséges ismert, elvárt helyükön vannak, valamint jól, legalább zavartalanul működnek. Tört.: Tomcsányi értelmezésében „a természeti, társadalmi és az állami élet tárgyi és személyi elemeinek, tényezőinek valamiféle belső szükségességből, indokoltságból folyó elhelyezkedése, összefüggése, kapcsolata, s az összefüggés céljának megfelelő érvényesülése, életfolyamata.*” (Tomcsányi 1933)”² A rend fogalmának statikus jellegű definíciója nem tükrözi a valóság komplexitását. A Rendészettudományi Szaklexikon definíciója, amely a rendet „valamely szabálynak, törvénynek megfelelő állapot”-ként határozza meg és kiemeli a konstans feltételek, befolyásoló tényezők

1 BEZERÉDI Imre – BOZORÁDI János: *Belügyi Rendészeti Ismeretek*, Budapest, Belügyminisztérium, 2022. https://bmkszf.hu/dokumentum/3339/BRI_Tananyag_11evf.pdf.

2 BODA József (szerk.): *Rendészettudományi Szaklexikon*, Budapest, Dialóg Campus, 2019. 460. o.

és a zavartalan működés fontosságát, már árnyaltabb képet ad. Tomcsányi értelmezése tovább bővíti ezt a képet, rámutatva a rend belső szükségességére, indokoltságára, a tárgyi és személyi elemek összefüggéseire és a célnak megfelelő érvényesülésre. Tomcsányi értelmezése a rendet a természeti, társadalmi és állami élet összetevőinek belső szükségességéből fakadó összefüggéseként definiálja. A hangsúly itt a célra törekvésen és az érvényesülésen van.

A „rend” fogalma tehát komplex és sokrétű. A rend nem csupán egy statikus állapot, hanem egy dinamikus folyamat, aminek célja a hatékony működés és a fejlődés biztosítása. A rend fogalmának megértése segít eligazodni a világban és megteremteni a harmonikus együttélést a természettel, a társadalommal és önmagunkkal. *„A katonáskodás mint mesterség a hadvezérek privilégiuma volt, a beosztottaktól nem szakértelmet, hanem fegyelmet és önfeláldozást vártak el.”*³ A rendészetben a rend megteremtése és fenntartása a katonai fegyvel betartása mellett történik. A rendvédelmi dolgozóknak fegyvelmeztnek kell lenniük ahhoz, hogy betartsák a szabályokat, kövessék az utasításokat⁴ és hatékonyan végezzék a munkájukat. A fegyvel biztosítja az egységes fellépést, a koordinációt, az elkötelezettséget és a felelősségvállalást, ami elengedhetetlen a rend fenntartásához. *„A fegyvelmezttség általában véve a figyelem és a koncentráció erénye, azaz annak a képessége, hogy valaki odafigyel arra, amit csinál, azt úgy csinálja, ahogyan kell.”*⁵ A fegyvel nem pusztán a hatékony működést és a rend fenntartását biztosítja,

³ FINSZTER Géza: *A rendőrség joga*, Budapest, Duna Mix Kft., 2012. 212. o.

⁴ BEREGNYEI József: A rendvédelmi Szervek (rendőrség) végrehajtó állományának utánpótlása és a korosztályi jellemzők viszonya, *Belügyi Szemle*, 2019/9. sz. 97–120. o.

⁵ BODA Mihály: *A katonai erények*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 151. o.

hanem a koordinációt és az egységes fellépést is elősegíti. Ez lehetővé teszi a rendvédelmi dolgozók számára, hogy gyorsan és hatékonyan reagáljanak a különböző helyzetekre, és biztosítsák a közösség biztonságát. A fegyelem továbbá felelősséget és elkötelezettséget is jelent a feladatok és a szolgálat iránt. *„Szamel a társadalom anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítéséhez az elengedhetetlenül fontos szükségletek előállításnak feltételeként szabta a rendet és a biztonságot. Ugyanebben a cikkében emelte ki a szilárd felelősségtudat és fegyelem szükségességét, valamint, hogy a „belügyi szervek egyenruházottsága ennek a tartalomra is viszszaraható formai kifejezése.”⁶* A rendészeti fegyelem fontos szerepet játszik a közbiztonság fenntartásában és a jogállamiság érvényesülésében. A globalizáció és a digitalizáció korában a társadalmak egyre összetettebbé válnak, és új kihívásokkal kell szembenézniük a rend és a biztonság fenntartása terén. A fegyelmezett rendészeti fellépés bizalmat épít a lakosságban és hozzájárul a társadalmi rend fenntartásához. Tanulmányomban a rendészeti fegyelem kialakításához, megszilárdításához vezető hatékony jogszabályi, egyéb normatív és oktatás módszertani eszközöket törekszem bemutatni.

2. A rendvédelmi fegyelem fogalmának fejlődéséről

A fegyelmezettség általában az egyéni vagy csoportos viselkedésre vonatkozik⁷ és magába foglalja a figyelmet és koncentráci-

⁶ SZAMEL Lajos: A belügyi szervek munkája társadalmiasításának főbb elvi kérdései, *Belügyi Szemle*, 1963. 11:9. 5–15. o. Idézi: KRAUZER Ernő – SALLAI János: Szamel Lajos a rendészettudomány megalapozója, hírnöke, *Belügyi Szemle*, 2021, 69:9. 1659–1665. o.

⁷ Bibb LATANÉ – John M. DARLEY: The unresponsive bystander: Why doesn't he help?, (*No Title*), 1970.

ót is.⁸ A fegyelmezettség arra utal, hogy valaki képes kontrollálni a saját viselkedését, betartani a szabályokat és elkötelezett maradni a kítűzött célok iránt.⁹ A figyelem és koncentráció erénye pedig kulcsfontosságú a hatékony munkavégzéshez és a cél eléréséhez. Ha valaki odafigyel arra, amit csinál, és azt megfelelő koncentrációval végzi el, nagyobb valószínűséggel éri el a kívánt eredményeket. *„A fegyelem a közszolgálatban egyszerre erény és a szakmai alkalmasság követelménye. A fennálló viszonyok igazolása az ideológia feladata, attól pedig az autonóm kutató igyekszik távol tartani magát. A változatlanág egyébként nem igényel tudományos megalapozást.”*¹⁰ A fegyelem a közszolgálatban kettős jelentéssel bír: egyrészt erényként van jelen, másrészt szakmai alkalmasság elvárásaként is szerepel. Az állami, közszolgálati tevékenységek végrehajtása során elengedhetetlen a szervezettség, a rend és a szabályok betartása. A fennálló viszonyok igazolása, vagyis a meglévő rendszer és szabályozás elfogadása a közszolgálat egyik alapvető feladata. Ugyanakkor az ideológiai szerep, azaz az elvek és értékek védelme is része ennek a feladatnak. Ha egy adott rendszer, szabályozás vagy állapot változatlan marad, akkor az nem feltétlenül szorít tudományos indoklásra vagy magyarázatra. Egyes esetekben a stabil állapotok vagy hagyományok fenntartása nem szükséges, hogy tudományosan alátámasztott vagy érvelhető legyen. Az adott rendszer stabilitása lehet az elfogadott normák, az intézményi hagyományok vagy más társadalmi tényezők következménye.

⁸ Michael I. POSNER – Mary K. ROTHBART: Research on attention networks as a model for the integration of psychological science, *Annu. Rev. Psychol.*, 2007. (58.) 1–23. o.

⁹ Mark MURAVEN – Roy F. BAUMEISTER: Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle?, *Psychological bulletin*, 2000/2. 247–259. o.

¹⁰ FINSZTER Géza: *Rendészettan*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 427. o.

„(1) *Fegyelmen a testületben lévő függelemnek, kötelességérzetnek és rendnek együttes formáját értjük.*

(2) *A fegyelem az előljárótól a rend kezelésében és a parancsok végrehajtásában hajthatatlan erőt, az alárendeltektől feltétlen engedelmességet és mindkét részről önmegtagadásig menő törvénytiszteletet és kötelességtudást igényel.*

(3) *A fegyelem – éppúgy mint a függelem – a rendőrség valamennyi tagjára, hatóságára és szervére, szóval a rendőrség egész szervezetére kiterjed és kihat ennek belső értékére, valamint működőképességére is.*

(4) *A fegyelem alapja a nevelés. Éppen ezért a rendőrség tagjait feltétlen engedelmességre, lelkiismeretes kötelességteljesítésre és a szolgálat minden részletében a legszigorúbb pontosságra kell nevelni.*

(5) *Az engedelmességre való nevelésnek azonban nem szabad az önálló gondolkozást és az elhatározóképeséget csökkentenie, mert a rendőrség tagjai gyakran jutnak olyan helyzetbe, amikor a körülmények helyes megítélése alapján, önállóan kell cselekedniük.*

(6) *A fegyelem a parancsot és rendeletet pontosan nem teljesítő egyén multhatatlan és szigorú megfenyítést vagy megbüntetését követeli.*¹¹

A magyar rendőrség 1948-as szolgálati szabályzata a fegyelem fogalmát határozza meg a rendőrség kontextusában. A szabályzat értelmezése alapján a fegyelem a rendőrség tagjainak függőségét, kötelességérzetét és a rendet foglalja magában. A fegyelem a testületben lévő függelemnek, kötelességérzetnek és rendnek együttes formája. Ez magában foglalja az előljárók iránti engedelmességet, a törvények tiszteletben tartását és a kötelességtudatot. A hierarchikus struktúrát és a parancsuralmi elvet tükrözi, hajthatatlan erőt várva el az előljáróktól a rend fenntartásában és a parancsok végrehajtásában. Az alárendeltek feltétlen engedelmisséggel tartoznak, mindkét fél részéről önmegtagadásig menő törvénytiszteletet és kötelességtudást követelve. Ezen felfogás

¹¹ *Rendőrség szolgálati szabályzata*, Belügyminisztérium, 1948.

szerint a parancs a katonai szolgálati rend és fegyelem biztosításának legegyszerűbb része.¹² A szabályzat ugyanakkor külön említést tesz a fegyelem kialakulásáról azzal, hogy a fegyelem alapjaként a nevelést nevezi meg. A „feltétlen engedelmesség” szerepe azonban összetett és ellentmondásos. Egyrészt a fegyelem alapjaként van feltüntetve, ami azt sugallja, hogy a rendőrség hatékony működése elengedhetetlen feltétele, másrészt viszont a „feltétlen” jelző aggályokat vethet fel a felelősségvállalás és az önálló gondolkodás korlátozásával kapcsolatban. A feltétlen engedelmesség a hatékonyság¹³ és az egység elősegítése mellett elhomályosíthatja a rendőrök egyéni felelősségét. A feltétlen engedelmesség korlátozhatja az önálló gondolkodást és a kreatív problémamegoldást.

„A honvédelemről szóló 1976 évi I. törvény fogalmazásában a határrendészeti (és határőrizeti) jellegű Határőrség fegyveres erőnek lett minősítve, míg a tipikusan rendészeti szervezet, a rendőrség fegyveres testületnek, s a vám- és pénzügyőrség az állami tűzoltósággal együtt rendészeti szervek. Úgy véljük, hogy ez a klasszifikálás egy prekonceptió születte, amely azzal a céllal, készült, hogy a fegyveres szervezetek kölcsönösen kötelezhetőek legyenek egymás feladatainak ellátásában közreműködni. Jelesül a törvény szerint a két fegyveres erő, azaz a Magyar Néphadsereg és a Határőrség az állam- és közbiztonság védelmének rendőri feladatában, a rendőrség (valamint a munkásőrség és a büntetés-végrehajtási testület, azaz együtt a fegyveres testületek) a háttérország védelmében, a rendészeti szervek egyes honvédelmi feladatok ellátásában. A tételes jognak ezek a jelzett joghatókossággal kizárják, hogy belőle próbáljunk elvi megállapításokhoz jutni. A mi alapállásunk az, hogy a rendőrségnek fegyveres

¹² HAUZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010. 21. o.

¹³ BEZERÉDI Imre: Kriminálstratégia és a rendészeti bizalomépítés, *Rendőrségi tanulmányok*, 2022/4. 4–41. o.

testületnek kell lennie, hiszen belső viszonylatban neki kell az állami közvetlen kényszerítő hatalmat megtestesítenie, s erre csak fegyveres szervezet lehet képes. A felfegyverzettség azonban nem azonos a militarizáltsággal, vagyis azzal, hogy a szervezetnek katonai hierarchiában, katonai alá- és fölérendeltségi viszonyok közepette, katonai fegyelemben (és nem utolsó sorban teljes centralizáltságban) kell működnie, és pedig katonai büntetőjogi és fegyelmi felelősség mellett.”¹⁴ Szamel a rendőrség jogi státuszával és a katonai jellegével foglalkozik a korabeli magyar jogrendszerben. Ebben kiemeli, hogy a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvény¹⁵ a rendőrséget fegyveres testületnek, míg a Határőrséget fegyveres erőnek minősíti. Ezt a megkülönböztetést Szamel prekonceptciónak tartja, amelynek célja a különböző fegyveres szervezetek közötti együttműködés biztosítása. A szerző bírálja a jogszabályt, amiért nem tesz egyértelmű elvi különbséget a fegyveres testületek és a rendészeti szervek között. Hangsúlyozza, hogy a rendőrségnek fegyveres testületnek kell lennie, mivel az állami kényszerítő hatalmat testesíti meg, ugyanakkor a felfegyverzettség nem azonos a militarizáltsággal, és a rendőrség nem katonai hierarchiában, katonai fegyelemben kell, hogy működjön. Fontosak az elméleti szintű, hivatásra történő nevelési módszerek is. A katonát a harcra, annak lehetőségeire és a készenlétre nevelik. Ezzel ellentétben a rendőr nyugalmi helyzetben nem kell, hogy bárkiből ellenséget generáljon, azonban jogsértés esetén az általa elsajátított jogszabályokat spontán, készségszinten, felelőssége teljes tudatában tudnia és alkalmaznia kell. A modern, demokrácián alapuló társadalmakban rendszerint kiszorították a katonaságot a belső

¹⁴ SZAMEL Lajos: *A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Államtudományi Kutatások Programirodája, 1990. 90. o.

¹⁵ *A honvédelemről szóló 1976. évi I. törvény* https://jogkodex.hu/jsz/1976_1_torveny_2060586.

rend fenntartására irányuló feladatrendszerből, ezáltal unikális szerepet kaptak a rendőrségnek.¹⁶ A fegyelem kiterjed a rendvédelmi szervek valamennyi tagjára, befolyásolva a szervezet belső értékét és működőképességét. Alapja a nevelés, ami feltétlen engedelmességre, lelkiismeretes kötelességteljesítésre és a szolgálatban a legszigorúbb pontosságra törekszik.¹⁷ Ugyanakkor nem korlátozhatja az önálló gondolkozást és az elhatározóképességet, amire a rendvédelmi hivatásosoknak gyakran szükségük van. A katonát felkészítik arra, hogy céljának elérése érdekében alkalmazzon lenyűgöző fizikai erőszakot megsemmisítő módon az ellenség felett, és a parancsot gondolkodás nélkül hajtsa végre. A katona elsődlegesen csak magára és a társaira kell, hogy számítson, míg a rendőrnek nem csupán önmaga és kollégáival, hanem a lakossággal együttműködve is képesnek kell lennie a legprofesszionálisabb szinten közbiztonságot, mint produktumot szolgáltatni. A rendőr a kapott parancs értelmezése közben is alkalmazza a jogszabályok által előírtakat, rögtön mérlegelnie is kell azt, hogy amennyiben bűncselekmény elkövetésére kap parancsot és azt végrehatja, ő maga milyen jogkövetkezmények elé néz.¹⁸ A rendőrség katonai öröksége nem mentes a kritikától. Egyesek úgy vélik, hogy a fegyelem és a parancsuralom túlzott hangsúlya merevvé és rugalmatlanná teszi a rendőrséget.¹⁹ Ez

¹⁶ Donatella Della PORTA – Herbert REITER: The policing of transnational protest: A conclusion, In: *The policing of transnational protest*, Routledge, 2016. 175–190. o.

¹⁷ Allison T. CHAPPELL – LANZA-Lonn KADUCE: Police academy socialization: Understanding the lessons learned in a paramilitary-bureaucratic organization, *Journal of contemporary ethnography*, 2010/2. 187–214. o.

¹⁸ BEZERÉDI Imre: A rendőrség decentralizálása, depolitizálása és demilitarizálása, In: *Tavaszi Szél – Spring Wind 2019*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 483–491. o.

¹⁹ Carl B. KLOCKARS: *The idea of police*, Beverly Hills, CA, Sage Publications, 1985.

megnehezíti a rendőrök számára, hogy alkalmazkodjanak a változó körülményekhez, és hatékonyan reagáljanak a helyi igényekre. Skolnick kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a fegyelem és a parancsuralom túlzott hangsúlya alááshatja a rendőrség és a közösség közötti bizalmat. A rendőrök, akiket arra kényszerítenek, hogy szigorúan kövessék a szabályokat, kevésbé hajlandóak kölcsönhatásba lépni a közösséggel, és kevésbé hajlandóak figyelembe venni a helyi igényeket.²⁰ Bittner kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a rendőri munka nagy része diszkrecionális. Ez azt jelenti, hogy a rendőröknek gyakran kell döntéseket hozniuk a szabályok keretein belül. A fegyelem és a parancsuralom túlzott hangsúlya korlátozhatja a rendőrök diszkrecionális jogkörét, és megnehezítheti számukra, hogy a helyi körülményekhez igazítsák a döntéseiket.²¹ Ezen kívül a katonai múltból eredő autoriter attitűd a rendőri túlkapásokhoz is vezethet. *„A kontinentális rendőrségek katonai eredete a mai napig felismerhető a testületi értékrendben. A veszélyvállalás, a fegyelem, a bajtársi szellem, a parancs iránti feltétlen engedelmesség e szervezeteknek is sajátja.”*²² A kontinentális rendőrségek katonai öröksége meghatározóan befolyásolta a testületi értékrendet. A katonai múlttal járó előnyök mellett fontos figyelembe venni a kritikát is, és a jövő rendőrségének kihívásaira összpontosítva folyamatosan fejleszteni a rendőrség működését. A jövő rendőrségének rugalmasnak, alkalmazkodónak és innovatívnak kell lennie ahhoz, hogy hatékonyan tudja kezelni a XXI. század kihívásait. A katonai örökség értékei továbbra is fontosak lehetnek, de a rendőrségnek nyitottnak kell lennie a modern technikák és stratégiák alkalmazására is.

²⁰ Jerome H. SKOLNICK: *Justice without trial: Law enforcement in democratic society*, Quid pro books, 2011.

²¹ Egon BITTNER: *The functions of the police in modern society: A review of background factors, current practices, and possible role models*, 1970.

²² FINSZTER: i. m. (2018) 198. o.

A rendészeti fegyelem fogalma a XX. század második felétől, mint ahogyan arra rendőrségi kutatásokon keresztül rávilágítottam, jelentősen fejlődött. A modern rendészetnek szélesebb körű kihívásokkal kell szembenéznie, mint a XX. század közepén, ami árnyaltabb megközelítést igényel a fegyelemhez. A modern rendészet a jogállamiság elve alapján működik, ami korlátozza a parancsuralmi elvet. A rendvédelmi hivatásosoknak tisztában kell lenniük a jogszabályokkal, és azok betartása mellett kell cselekedniük. Mint ahogyan azt Brown a rendőrség jövőjével foglalkozó könyvében is sugallja, a rendőrségnek jobban kell összpontosítania a közösségi rendfenntartásra és a közösséggel való együttműködésre. A fegyelem és a parancsuralom túlzott hangsúlyát el kell kerülni, hogy a rendőrség rugalmasabb és alkalmazkodóbb legyen.²³ A fegyelemnek támogatnia kell a hatékony munkavégzést, és ösztönöznie kell a professzionális magatartást. A modern rendészet nagy hangsúlyt fektet a közbizalom erősítésére. A fegyelemnek bizalmat kell építenie a rendvédelmi szervek és a lakosság között. A modern rendészetnek képesnek kell lennie egyensúlyt teremteni a fegyelem és az önálló cselekvés között. A rendészetben dolgozóknak képesnek kell lenniük a parancsok betartására, de ugyanakkor önállóan is kell tudniuk cselekedni, ha a helyzet úgy kívánja. Mindezen megállapítások alapján a fegyveres rendvédelmi szervek tagjaira vonatkozóan a továbbiakban az alábbi definíciót értem fegyelemként: *fegyelem a rendvédelmi szerv belső rendjét és fegyelmezettségét fenntartó jogszabályok, normák erkölcsi és etikai elvek összességéből álló eszközrendszer, amelynek célja a rendvédelmi szerv tagjainak jogszerű, professzionális és etikus magatartásának biztosítása a szolgálat ellátása során.* Ezen eszközrendszer magában foglalja azon jogszabályokat és normákat, amelyek meghatározzák a rendvédelmi tevékenységet szabályozó kereteket. Az erkölcsi és etikai elvek

²³ Jennifer M. BROWN (ed.): *The future of policing*, Routledge, 2013.

pedig a rendvédelmi szervezet etikai normáit és értékeit képviselik, és segítik a tagokat az erkölcsös és etikus döntések meghozatalában. A fegyelem ebben az értelemben egyfajta axiológiai mechanizmust jelent, amely hozzájárul a rendvédelmi szervezet integritásához, hatékonyságához és az állampolgárok bizalmának megőrzéséhez. A jogszerű, professzionális és etikus magatartás elősegíti a közbiztonság fenntartását és a jogérvényesítést a társadalomban.

3. Intézményi keretek

A hazai rendészeti felsőoktatás története az 1970-es évekig vezethető vissza, amikor megalakult a Rendőrtiszti Főiskola, amelynek célja a hivatásos rendőrök képzése volt. A Farkasvölgyi úton található épületkomplexum 2012. január 1-ig töltötte be a rendvédelmi (rendőr, pénzügyőr, büntetés-végrehajtási, katasztrófavédelmi) képzés központi szerepét. 2012 óta a jogutód intézmény a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara (a továbbiakban: Kar) vette át a tisztképzés feladatát. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem a Rendőrtiszti Főiskola, a Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kara és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem összevonásával jött létre, célja a hazai rendvédelmi, honvédelmi és közigazgatási szakemberek képzésének összehangolása.²⁴ Már az Egyetem alapításának előkészítésekor mindhárom fenntartó – megrendelőként – pontosan ismertette igényeit. A két fegyveres fenntartó szervezet, a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium teljes egészében meghatározta az érintett karok képzési profilját és a képzési

²⁴ RUZSONYI Péter: Még a Hegyen – régi helyszínen új identitás építése, *Magyar Rendészet*, 2021/különszám, 167–172. o.

kapacitásokat.²⁵ A 2012. július 3-án készült Szervezeti Működési Szabályzat ekként rendelkezett az RTK Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet feladatairól: *„A karon rendészeti gyakorlati képzés a Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet keretein belül folyik. Az Intézet ellátja és szervezi az intézetvezető feladat- és hatáskörébe utalt szakmai feladatok támogatását. (2) Az Intézet felügyelete és irányítása alatt működő funkcionális szervezeti egységek: a) Intézkedéstaktikai és Sportközpont; b) Rendészeti Csoport; c) Informatikai Kiképzési Csoport. (3) Az Intézet szervezetének és működésének részletes szabályait az Intézet szervezeti és működési rendje tartalmazza.”*²⁶

A rendelkezés nem igényel különösebb indoklást, a szervezeti tagolódás és az irányítás rendszere mellett kirajzik, hogy a Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet elsődleges célja a gyakorlati képzések koordinálása volt. Az Egyetem szervezeti és működési rendje ezt követően folyamatosan változott, míg 2019. július 1-jét követően az egyetem szervezeti és működési szabályzatának 8. §-a alapján az egyes szervezeti egységekre vonatkozó, szervezeten belüli feladatmegosztást, a munkafolyamatok leírását, a helyettesítés, a kiadmányozás, a munka és az ügyfélfogadás rendjét és a létszámadatokat a szervezeti egység ügyrendje állapítja meg. Az ügyrendet az egyetem rektora hagyja jóvá.²⁷ A Rendészettudományi Kar (jelenleg hatályos) szervezeti felépítése és feladatköre alapján jól láthatóan bővült a Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet feladatköre:

²⁵ CHRISTIÁN László – HAUZINGER Zoltán – KOVÁCS Gábor: A magyar rendészeti felsőoktatás jelene és jövője, *Magyar Rendészet*, 2021/különszám, 55. o.

²⁶ *A Nemzeti Közszerződéti Egyetem Szervezeti és Működési Szabályzata 2011.* <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/szmsz-2012-i-1-2012-iv-18.original.pdf>.

²⁷ *A Nemzeti Közszerződéti Egyetem Szervezeti és Működési Szabályzata*, Hatály: 2024. I. 25-től https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/SZMR_2024.01.25-t%C5%9111.pdf.

„Az Intézet gondoskodik a szervezeti kultúra megismertetésével, a speciális fizikaikondicionális felkészítéssel, a rendőri intézkedések gyakorlati elsajátításával, az alaki képzéssel, valamint a lövészeti kiképzéssel kapcsolatos feladatok ellátásáról. A rendészeti szocializációt középpontba állító nevelési módszerek alkalmazásával gondoskodik a hallgatók megfelelő attitűdjének kialakításáról. Végzi továbbá a rendvédelmi szerveknél használt informatikai rendszerek megismertetésével kapcsolatos feladatok végrehajtását. Tevékenységét a Kar oktatási és tudományos kutatási tevékenységére figyelemmel, azzal összhangban hajtja végre.”²⁸ A Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet feladatainak elemzésekor látható, hogy korábban a karon belüli gyakorlati képzés volt az elsődleges cél, ami tágran értelmezhető, kevésbé specifikus. Az utóbbi feladatrendszer ugyanakkor már hangsúlyozza a rendészeti szocializációt és a hallgatók attitűdjének alakítását, ezzel szemben korábbi csupán a karon belüli gyakorlati képzésre és a szakmai feladatok támogatására összpontosít. Szervezetileg a Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet alá tartozik a Diószegi utcai Kollégium és a Rendvédelmi Tagozat. Az utóbbi jelentősebb a rendvédelmi tisztjelölti státuszt illetően.

4. A rendvédelmi tisztjelöltek fegyelmi felelősségének szabályozása

„A rendőrség állománya büntetőjogi felelőssége szempontjából meghatározó az, hogy a rendőrség militarizált szervezet marad-e. Ellenkező esetben ugyanis egyértelmű, hogy a rendőrség tagjai

²⁸ *A Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar Szervezeti Felépítése és Feladatköre*, Hatály: 2023. I. 1-től. https://www.uninke.hu/document/uni-nke-hu/SZMR_6.sz.melleklet,%20hataly%202023.01.01-t%C5%91l.pdf.

nem követhetnek el ún. katonai bűncselekményeket és nem vonhatók felelősségre katonai büntetőeljárásban. Ez természetesen nem zárja ki, hogy az általános büntetőjogba átemeljenek bizonyos tényállásokat, amelyeket civil személyek nem valósíthatnak meg, s amelyek tradicionálisan „katonai bűncselekmények” tényállásai (például a parancs iránti engedetlenség), mert a rendőri szervezet működőképességét büntetőjogi eszközökkel is támogatni kell. Ezt a támogatást azonban meg lehet adni a rendes bíróságok által való büntető jogszolgáltatás útján is. A militarizált rendőrség hivatásos állományának büntetőjogi felelőssége sem feltétlenül szabályozandó ügy, hogy bármely bűncselekményük miatt katonai bíróság előtt feleljenek; a polgári állományt illetően pedig abszurdnak véljük, hogy annak tagjai katonai bíróság elé legyenek állíthatók. Azt az állítást, hogy a militarizáltsággal együttjáró fokozott büntetőjogi felelősségnek mintegy kiegyenlítő ellentétele lenne a rendőrségnél foglalkoztatottak több kedvezménye az általános munkajogi (és társadalombiztosítási) jogviszonyban állókhoz képest, a küszöbről el kell utasítani. Ilyen kedvezmények a legkülönbözőbb munkaviszonyokban léteznek anélkül, hogy hozzájuk különleges büntetőjogi felelősség fűződne.”²⁹

Szamel a rendőrség militarizáltsága és a rendőrségi állomány büntetőjogi felelőssége közötti kapcsolatot értelmezi. Az érvelés hangsúlyozza, hogy a rendőrség militarizált jellege befolyásolja az állomány büntetőjogi felelősségét, különös tekintettel arra, hogy militarizált rendőrség esetén az esetleges bűncselekmények miatt katonai bíróság előtt felelhetnek-e az állomány tagjai. A militarizált rendőrség esetén a szerző azt hangsúlyozza, hogy az állomány büntetőjogi felelősségét nem szükséges feltétlenül katonai bíróság előtt szabályozni. Ugyanakkor az általános büntetőjogba emelhetnek bizonyos tényállásokat, amelyeket a civil személyek nem valósíthatnak meg, és amelyek támogat-

²⁹ SZAMEL: i. m. (1990) 94. o.

hatják a rendőri szervezet működőképességét. A szöveg véleménye szerint abszurd, hogy a polgári állomány tagjait katonai bíróság elé vonják. A militarizált rendőrség mellett fokozott büntetőjogi felelősség nem feltétlenül jár együtt a rendőrségnél foglalkoztatottak több kedvezményével az általános munkajogi és társadalombiztosítási jogviszonyokhoz képest. A szerző az érvelés során kritizálja az olyan elképzelést, miszerint a militarizált rendőrségben dolgozók számára bizonyos előnyöket kellene biztosítani, hogy ellensúlyozzák a fokozott büntetőjogi felelősséget.

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: régi Hszt.) megjelenésekor katonaként determinálta a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjait, ezzel a büntetőjogi felelősségre vonáson túl mutatott rá a parancs végrehajtásának rendjére. A régi Hszt. 18. § (4) bekezdése alapján ugyanis a parancsokat a rendőr *„nem bírálhatja, azokról a jog- és érdekvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat, a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat.”*³⁰ A Magyar Köztársaság 1995. október 30-án benyújtott T1568 számú törvényjavaslata arról rendelkezik, hogy *„a hivatásos szolgálat – bármely fegyveres szervnél teljesítik is – tartalmát, ismérveit tekintve lényegében azonos.”*³¹ Ennek látszólagos célját, azaz az átjárhatóságot bírálta élesen Kőszeg Ferenc képviselő (SZDSZ) azzal, hogy a törvényjavaslat vitáján kifejtett véleménye szerint *„célszerű-e, hogy a fegyveres szervek*

³⁰ *A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény, 1996. 06. 06. hatályos állapota.* <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99600043.TV>.

³¹ *A Magyar Köztársaság T1568. számú törvényjavaslata,* <https://www.parlament.hu/iromany/fulltext/01568txt.htm>.

között az átjárhatóság nagyfokú legyen, és ugyanakkor a rendvédelmi szervezetbe a beáramlás a civil szférából nehézzé váljon. Lehet az, hogy egy gyakorlott csapattiszt egy rendvédelmi szervnél – mondjuk a rendőri ezrednél – kiválóan beválik, de nagy kérdés az, hogy mondjuk a gazdasági rendőrségnél nem volna-e jobb, hogyha oda nyomozóként egy tapasztalt adószakértő kerülhetne be, nem volna-e jobb, ha a büntetés-végrehajtás szervezetébe nem a honvédségtől kerülne át valaki, hanem mondjuk egy pedagógus kerülne oda vagy egy pszichológus.³²

Kószeg kifejtette továbbá aggályait a jogellenes parancs végrehajtása kapcsán, szemben az Európa Tanács Parlamenti Bizottságának 1979-ben kelt 690. számú határozatával, majd aggályait fejt ki abban, hogy a különböző fegyveres szervek közötti átjárás megteremtése mellett a jogszabály tervezet elnehezíti a rendőrszakma civilizálását. Kószeg több nyugat európai országot említ, ahol rendőrszakmai feladatokat civil köztisztviselőként látnak el, ezzel utal a demilitarizálódás fontosságára. A régi Hszt. hatálya ekkor tehát a rendvédelmi szervek, így a rendőrség, a polgári védelem, a vám- és pénzügyőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, az állami és hivatásos önkormányzati tűzoltóság, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok (e törvény alkalmazásában együtt: fegyveres szervek) hivatásos állományú tagjainak szolgálati jogviszonyára és társadalombiztosítási ellátására valamennyi szerv esetében egységesen terjedt ki.³³

A belügyi rendvédelmi tisztjelöltek esetében a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati

³² Kószeg Ferenc képviselő felszólalása az 1996. 02. 20-ai ülésnapon. <https://www.parlament.hu/naplo35/148/1480306.htm>.

³³ BEZERÉDI Imre: *A rendszerváltást követő kriminálpolitika rendőrségre gyakorolt hatása. A közösségi és rendészeti bűnmegelőzés működése Bács-Kiskun megyében*, Doktori (PhD) értekezés, PTE-ÁJK, Pécs, 2022. 42. o. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/bezeredi-imre/bezeredi-imre-vedes-ertekezés.pdf>.

jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény³⁴ (a továbbiakban: Hszt.) 286. § (3) bekezdése alapján, míg a pénzügyőr rendvédelmi tisztjelöltek esetében a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvény³⁵ 243.§ (3) bekezdése alapján „*a rendvédelmi tisztjelölt szolgálatteljesítési helye a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendvédelmi Tagozata (a továbbiakban: Rendvédelmi Tagozat). A rendvédelmi tisztjelölt szolgálati feladatait a Rendvédelmi Tagozat Szolgálati Szabályzata tartalmazza.*” A kettős jogállású hallgatók (szerződés útján 3 éves nappali képzésben részt vevő tiszthelyettesek) vezénylés útján teljesítik tanulmányi és látják el szolgálati feladataikat a katonai és rendvédelmi felsőoktatási intézmények vezetőinek, oktatóinak és hallgatóinak jogállásáról szóló 1996. évi XLV. törvény 32. § alapján a Hszt. 77. § (1) bekezdés d) pontja szerint. Vezénylésük során a Hszt. 77. § (2) bekezdés c) pontja szerint jogaikat és kötelességüket az oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzata (így a hallgatói követelményrendszer részét képező Rendvédelmi Tagozat Szolgálati Szabályzata, valamint a tanulmányi szerződés határozza meg.

A tisztjelölt kettős jogállású, egyszerre vonatkoznak rá a Hszt. meghatározott szabályai, ugyanakkor a felsőoktatási törvény szerint hallgatói jogállású a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán.³⁶ A rendvédelmi tisztjelöltek fegyelmi és kártérítési felelősségéről alapjaiban a Hszt. 287/A. §-ban foglalt rendelkezések determinálják az alábbi rendelkezé-

³⁴ *A belügyi rendvédelmi tisztjelöltek esetében a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény*, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500042.tv>.

³⁵ *A Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvény*, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000130.tv>.

³⁶ TIHANYI Miklós (szerk.): *Közrendvédelem*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.

sekkel: „rendvédelmi tisztjelölt a rendvédelmi tisztjelölti jogviszonyából vagy a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségét vétkeesen megszegi, fegyelemsértést követ el.” ...” A rendvédelmi tisztjelölt kártérítési felelőssége kiterjed a rendvédelmi tisztjelölti jogviszonyából és a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségének vétkes megszegésével okozott kár megtérítésére is.” A Hszt. hivatkozott szakaszának (3) bekezdése szerint „a fegyelmi jogkör gyakorlójának személyét miniszteri rendelet határozza meg. A fegyelmi jogkör gyakorlásába a Rendvédelmi Tagozat, valamint a Nemzeti Közföldügyi Egyetem bevonható.”

A rendvédelmi tisztjelölti állományra vonatkozó speciális rendelkezéseket a belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról szóló 11/2006. (III.14.) BM rendelet³⁷ (a továbbiakban Fegyelmi Szabályzat) V. része tartalmazza. A Fegyelmi Szabályzat 48/A. §-a alapján „... a rendvédelmi szerv rendvédelmi tisztjelölti állománya vonatkozásában hivatásos állomány tagján a rendvédelmi tisztjelöltet, az állományilletékes parancsnokon eltérő rendelkezés hiányában az országos parancsnokot kell érteni.” A Fegyelmi Szabályzat 48/B §-a ugyanakkor az állományilletékes parancsnok személyétől eltérően a Nemzeti Közföldügyi Egyetem Rendészettudományi Kar Rendvédelmi Tagozat vezetője által erre kijelölt helyettese részére biztosít első fokon fegyelmi jogkört, míg másodfokon a Nemzeti Közföldügyi Egyetem Rendészettudományi Kar Rendvédelmi Tagozat vezetője jár el azzal, hogy a fenyítés kiszabásához az országos parancsnok egyetértése szükséges. Ha a rendvédelmi tisztjelölt a rendvédelmi tisztjelölti jogviszonyából vagy a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségét vétkeesen megszegi,

³⁷ A rendvédelmi tisztjelölti állományra vonatkozó speciális rendelkezéseket a belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról szóló 11/2006. (III.14.) BM rendelet, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0600011.bm>.

fegyelemsértést követ el. A tisztjelölttel szemben fenytésként a Hszt. 287/A. § (1) bekezdése alapján fedds, megrovás, szolgálati viszony megszüntetése, valamint az alapilletmény csökkentése fegyelmi fenytés szabható ki azzal, hogy az alapilletmény legfeljebb 5 hónapra, legfeljebb 20%-kal csökkenthető. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendvédelmi Tagozatának jelenleg hatályos Szolgálati Szabályzata további fegyelmi jogkört biztosít az alábbiak szerint:

„17. § (1) A tagozatparancsnok és a tagozatparancsnok-helyettes jogszabályban biztosított fegyelmi jogkörén túl szóbeli és írásbeli figyelmeztetést alkalmazhat. Az írásbeli figyelmeztetést a tisztjelölt személyi anyagában el kell helyezni.

(2) A tagozatparancsnok és a tagozatparancsnok-helyettes indítványozhatja a tisztjelölt kifogástalan életvitelének ellenörzését, alkalmasságának felülvizsgálatát.

(3) Az évfolyamparancsnok szóbeli figyelmeztetést alkalmazhat, továbbá javaslatot tehet írásbeli figyelmeztetés alkalmazására, fegyelmi eljárás megindítására.

(4) A gyakorló tisztjelölt parancsnok fegyelmi eljárás megindítására javaslatot tehet. Önálló fegyelmi jogkörrel nem rendelkezik.”³⁸

A Rendvédelmi Tagozat Szolgálati Szabályzatában rögzített fokozatosan felépített fegyelmező jogkör gyakorlása többnyire elegendő ahhoz, hogy a tisztjelöltek következetesen tanuljanak a hibáikból és korrigálják magatartásukat.

³⁸ *A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendvédelmi Tagozatának Szolgálati Szabályzata*, https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/RTK_Rendvedelmi_Tagozat_Szolgalati_Szabalyzat_hataly_2019_X_22-tol.pdf.

5. Rendészeti szocializáció a rendészeti felsőoktatásban

Robert Reiner szerint a korszerű rendvédelem a következő követelményeknek felel meg:

- magas szintű professzionalizmust magában foglaló bürokratikus szervezet, amely jól illeszkedik a közigazgatás egységes rendszerébe,
- a rendőrségi tevékenység törvényben történő szabályozása és az intézkedésekért való törvény előtti felelősség, - a minimális erőszak stratégiája,
- a pártsemlegesség és a jogszabályok részrehajlásmentes érvényesítése,
- a prevencióorientált rendőrségi jelenlét, a megelőzés primátusa,
- a helyi lakóközösségek értékelésén alapuló és a jogérvényesítés minőségére figyelő teljesítménymérés (a statisztikai szemlélet elutasítása),
- a társadalom szociális összetételét tükröző rendőrségi személyzet (beleértve a kisebbségek képviselőit is).³⁹

Rendészeti alapkompenciaként 12 kompetenciát jelöltek meg Malét-Szabó Érika és kutatótársai, ezek a következők:

- döntési képesség,
- együttműködés,
- érzelmi intelligencia,
- felelősségvállalás,
- határozottság, magabiztosság,
- hatékony munkavégzés,
- kommunikációs készség,

³⁹ Robert REINER: *The Politics of the Police*, Sussex, Wheatsheaf Books, 1992.

- konfliktuskezelés,
- önállóság,
- problémamegoldó készség,
- pszichés terhelhetőség,
- szabálykövetés, fegyelmeztség.⁴⁰

Malét és társai definiálták az egyes kompetenciákat, így a tanulmány szempontjából kiemelt relevanciával bíró felelősségvállalást, valamint a szabálykövetés és fegyelmeztség fogalmát.

Ezek alapján a felelősségvállalás az, amikor az egyén tudatában van annak, hogy egyes helyzetekben mekkora a felelőssége, és ennek megfelelően cselekszik. Vállalja döntései, tettei következményeit.⁴¹ Szabálykövető és fegyelmezett az egyén, amennyiben képes arra, hogy a munkavégzést alapvetően meghatározó szabályrendszer ismeretében a vonatkozó előírásokat, szabályokat betartsa. Törekszik az adott helyzetben legmegfelelőbb, jóváhagyott szabály követésére.⁴² A rendészeti szocializáció magában foglalja a szervezeti kultúra, a hivatásnak megfelelő viselkedéskultúra, az etikai, erkölcsi szabályok közvetítését.⁴³ A rendészeti szocializáció, azaz a rendőri hivatásra történő nevelés és képzés kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy a rendvédelmi tisztjelöltek megfeleljenek ezeknek a követelményeknek. A szocializáció során a hallgatók tehát a következőket sajátítják el:

⁴⁰ MALÉY-SZABÓ Erika – HEGYI Hella – HEGEDŰS Judit – SZELES Erika – IVASKEVICS Krisztián: Rendőri alapkompentenciák az egységes közszolgálati alapkompentenciák tükrében, *Rendőri Tanulmányok*, 2018/1. 15–74.

⁴¹ MALÉY-SZABÓ Erika et al.: i. m. 62. o.

⁴² Uo.

⁴³ VERHÓCZKI János: Hivatásos tisztek a mai magyar rendészeti felsőoktatásban, In: BODA József – FELKAI László – PATYI András (Szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*, Budapest, Dialog Campus Kiadó Kft., 2017. 579–586. o.

- Szakmai tudás: A rendőri munka jogi, etikai és taktikai vonatkozásai.
- Kommunikációs és problémamegoldó képességek: A rendőröknek hatékonyan kell tudni kommunikálni a polgárokkal, és kreatívan kell tudniuk megoldani a problémákat.
- Etikai felelősségtudat: A rendőröknek tisztában kell lenniük a hatalmukkal járó felelősséggel, és etikusan kell eljárniuk minden helyzetben.
- Törvénytisztelet: A rendőröknek példát kell mutatniuk a törvények tiszteletben tartásában.
- Empátia és tolerancia: A rendőröknek meg kell érteniük a polgárok helyzetét, és toleránsnak kell lenniük a különböző emberekkel szemben.

A hatékony rendészeti szocializáció biztosítja, hogy a rendőrök felkészültek legyenek a korszerű rendvédelem követelményeinek teljesítésére. A rendészeti szocializáció mint folyamat végig kíséri a fegyveres rendvédelmi szerv dolgozóját élete végéig, ezért ezen folyamatot három fő csoportra osztom:

- Képzés: A tisztjelöltek elméleti és gyakorlati képzésben vesznek részt.
- Mentorálás: Tapasztalt hivatásosok mentorálják a fiatalabb kollégáikat (mentorrendszer).
- Szolgálati tapasztalat: A rendőrök a mindennapi szolgálat során tanulnak és fejlődnek.

A továbbiakban magával a képzési rendszerben tervszerűen végzett rendészeti szocializációt vizsgálom. *„A hivatásos közszolgálatot közös szellem, hivatásérzet tölti be, ami az eredményességet fokozza; az odaadást és a fegyelmet a példa, a hagyomány és a kölcsönös ellenőrzés révén emeli.”*⁴⁴ A rendészeti szocializáció célja, hogy

⁴⁴ MAGYARY Zoltán – KISS István: *A közigazgatás és az emberek*, Budapest, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, 1939. 132. o.

a tisztjelöltek elsajátítsák ezen értékeket és elveket. A képzés során a hallgatók megtanulják, hogyan kell elkötelezetten, eredményesen és fegyelmezetten végezni a rendvédelmi munkát. *„Az idősebb hivatásos oktatók rendészeti szocializációs útját a poroszos tekintélyelv jellemezte, a tekintélyszemély dominanciáját kérdés nélkül elfogadták, tiszteletét nem kérdőjelezték meg saját képzésük alatt, addig ama felsőoktatásban részt vevő generációk számára már nem ugyanaz a tekintély és a tisztelet definíciója, nemalapértelmezetten jár kor és beosztás alapján mindenkinek.*”⁴⁵ Hegedűs Judit és Fekete Márta tanulmánya áthidaló megoldásnak tartja az osztályfőnöki rendszer bevezetését. A Rendészettudományi Kar jogelődje a Rendőrtiszti Főiskola 1971. évi alakulásakor ismerte az osztályfőnöki feladatrendszert. A Rendőrtiszti Főiskola 1972-ben kiadott Ideiglenes Szervezeti és Működési Szabályzatának (a továbbiakban: Ideiglenes Működési Szabályzat) VII. fejezete rendelkezett az évfolyamparancsnokok és az osztályfőnökök feladatairól. *„A hallgatók nevelésével kapcsolatos feladatok irányítása, összefogása, személyügyek intézése, a szolgálati, oktatási rend és fegyelmem biztosítása érdekében az évfolyamok élén évfolyamparancsnokok, szakaszonként, illetve osztályonként osztályfőnökök működnek.*”⁴⁶

Az Ideiglenes Működési Szabályzat 30. pontja külön meghatározta továbbá az osztályfőnökök feladatát. *„a) Osztályfőnöki minőségükben közvetlenül az évfolyamparancsnoknak vannak alárendelve, előljáróik az osztályukba (szakaszba) beosztott hallgatóknak. Felelősek a hallgatók neveléséért, politikai, tanulmányi, fegyelmi és erkölcsi állapotáért, szilárd hallgatói közösségek kialakításáért. b) A Főiskola jóváhagyott nevelési terve alapján elkészítik a hallgatók*

⁴⁵ HEGEDŰS Judit – FEKETE Márta: Hivatásos jogviszonyban álló oktatók narratívái oktatói identitásukról, *Neveléstudomány | Oktatás – Kutatás – Innováció*, 2023/11. (2) 55–64. o.

⁴⁶ *A Rendőrtiszti Főiskola Ideiglenes Szervezeti és Működési Szabályzata 1972*, https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-1659_1972.pdf.

egyéni nevelési- és az osztályfőnöki órák terveit.”⁴⁷ Később ezen feladatrendszer kikerült a Rendőrtiszti Főiskola működéséből, így a jogutód Rendészettudományi Karon sem működött egészen 2021-ig, amikor a Rendészettudományi Kar dékánjának *a tanulócsoportok és a tanulócsoport-vezető oktató (osztályfőnök) feladatainak végrehajtásáról* szóló 4/2021.számú intézkedése (a továbbiakban: intézkedés) újra nem teremtette azt. Az intézkedés és mellékletei rendelkeznek a tanulócsoportok megalakításáról, az osztályfőnöki rendszer működtetéséről. Ez alapján az osztályfőnök: *„az RTK állományába tartozó, elsősorban a szakirányért felelős szaktanszék oktatója, aki az adott képességeinek, készségeinek, tudásának, személyiségének, adottságának figyelembe vételével a nevelési és képzési folyamatban segíti a hallgatók tehetséggondozását, rendészeti szocializálását, személyiségfejlesztését. Az osztályfőnök ellátja a tanulócsoport irányításával kapcsolatos oktatói feladatokat.”* Az intézkedés 1. számú melléklete képzési és nevelési célok összessége, úgynevezett Nevelési Program. A Nevelési Program determinálja a Kar nevelési céljait, az elsődlegesen kialakítandó motivációs bázisokat, a nevelés tényezőit, a nevelési tényezők szerepét, feladatát, a nevelés színtereit és a nevelés stádiumait. A Nevelési Program 3.3 pontja tartalmazza a kialakítandó magatartás- és tevékenységformákat az alábbiak szerint:

- *„A rendvédelmi szabályzatok előírásainak és magatartás normáinak begyakorlása.*
- *A rendszeres önképzés, önjelöltés szokásainak és rendjének kialakítása.*
- *A szakmai problémák racionális megközelítési gyakorlatának megismerése.*

⁴⁷ *A Rendőrtiszti Főiskola Ideiglenes Szervezeti és Működési Szabályzata* 1972, https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-1659_1972.pdf.

- *A leendő beosztással járó alapvető szakmai feladatok tevékenységrepertoárjának megfelelő begyakorlása, szinten tartása és fejlesztése.*
- *Hatékony vezetés, kommunikáció elveinek és módszereinek begyakorlása, fejlesztése.*
- *A személyiség–megismerés alapvető módszereinek megismerése.*
- *A közösség szerkezete feltárásának, a közhangulat irányításának megfelelő begyakorlása.*
- *Az egészséges és tápláló étkezési szokások fejlesztése.*
- *A fizikai erőnlét megőrzésével kapcsolatos szokások, magatartásmódok fejlesztése.*
- *Az egészséges szokások és magatartásmódok fejlesztése.*
- *A higiénikus és egészséges környezet megteremtésével kapcsolatos szokás- és magatartásmódok fejlesztése.*
- *A munka, a pihenés, a kötött és szabad foglalkozások helyes arányának kialakításával kapcsolatos magatartásmódok és szokások fejlesztése.*
- *A szenvedélybetegségek megelőzésének, illetve káros hatásaival szembeni védekezés fejlesztése.*
- *A pozitív életfelfogás, szemléletmód, az önbefolyásoló képesség fejlesztése.*⁴⁸

A nevelési program komplex pedagógiai szakanyag, ám korántsem teljes. Nem tér ki például a konfliktuskezelés és stresszmenedzsment technikáinak elsajátítására, valamint a diverzitás⁴⁹ és inkluzivitás⁵⁰ fontosságára a rendvédelmi munka során. Emel-

⁴⁸ *A Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar dékánjának a tanulócsoportok és a tanulócsoport-vezető oktató (osztályfőnök) feladatainak végrehajtásáról szóló 4/2021. számú intézkedésének 1. sz. melléklete.*

⁴⁹ Larry D. STOKES: *Minority groups in law enforcement, Contemporary policing: Personnel, issues and trends*, 1997. 31–51.

⁵⁰ BEZERÉDI Imre: *Inkluzív és exkluzív kriminálpolitikai modellek a magyar rendszertben*, XVII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találko-

lett nem említi az empátia és szociális kompetencia fejlesztését. Ezen terület fontossága kiemelt szerepet kell, hogy kapjon a rendvédelmi tisztjelöltek szocializációs folyamatában ahhoz, hogy hosszú távon sikeresek lehessenek a fegyveres rendvédelmi pályán. Javallott továbbá felülvizsgálni a Nevelési Program bevezető részében felsorolt jogszabályi helyeket, mivel azok elsődlegesen a belügyi hallgatókra vonatkoznak, míg a pénzügyőr rendvédelmi tisztjelöltek esetében a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról szóló 2020. évi CXXX. törvény rendelkezései az irányadóak. Ezen túlmenően *a belügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervek tisztjelöltjeiről és a tisztjelöltilti szolgálati jogviszonyról* szóló 20/2016. (VI.9.) BM rendelet hatályát veszítette.⁵¹ A nevelő személyének fontos szerepe van a nevelésben. A példamutatás, az értékrend és a viselkedésük hatással van a rendvédelmi tisztjelöltre. Mácsár kutatásában rávilágít ugyanakkor arra, hogy a Rendészettudományi Kar oktatóinak véleménye megosztott a fegyvellemel kapcsolatban és a pedagógiai elvek alkalmazása terén. *„A rendészeti specializáció és a szocializáció, továbbá az új generációk elvárásai erős súrlódást mutatnak, holott ezen pedagógiai módszerek alkalmazásával hatékonyan lehetne segíteni.”*⁵² A tapaszt-

zója. *Jog és Állam*, (30). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2020. 49–58. o.

⁵¹ Lásd: *A belügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervek tisztjelöltjeiről és a tisztjelöltilti szolgálati jogviszonyról* szóló 5/2022. (III.31.) BM. rendelet, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200005.bm>.

⁵² MÁCSÁR Gábor: *Felsőfokú rendészeti képzésben részt vevő hallgatók pályán maradásának és lemorzsolódásának kérdései*, Doktori (PhD) értekezés, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger, 2023. 57. o. <https://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/137/1/Diszsert%C3%A1ci%C3%B3.pdf>.

talt oktatók példája⁵³ és a rendvédelmi szerv hagyományai megerősítik a hivatásérzetet és a közös szellemet. A Rendészettudományi Kar (jelenleg hatályos) szervezeti felépítése és feladatköre alapján „a Rendvédelmi Tagozat szervezi és biztosítja a hivatásos szolgálati jogviszonyra való felkészítés keretében történő kiképzési és szocializációs feladatok végrehajtását. Működésére vonatkozó szabályokat és feladatait a Szolgálati Szabályzat tartalmazza. A Tagozat parancsnoka a Rendészeti Kiképzési és Nevelési Intézet vezetője, aki felel a Tagozat számára meghatározott, valamint a Tagozat vezetésével kapcsolatos feladatok maradéktalan végrehajtásáért. Közvetlen előjárója és munkahelyi vezetője a dékán.”⁵⁴

A rendőri szocializáció kulcsfontosságú szerepet játszik a rendőrök identitásának és értékrendjének alakulásában. Azonban ez a folyamat nem csupán a tudás átadásáról szól, hanem a rendőri szubkultúra sötétebb oldalának bevezetéséről is. Ellwanger⁵⁵ és Volti⁵⁶ kutatásai rávilágítanak arra, hogy a szocializációnak óriási hatása lehet a rendőrök attitűdjére és viselkedésére. A negatív szocializációs hatások képesek kitörölni a képzés során elsajátított pozitív elveket, és a jelöltet a rendőri szubkultúra destruktív oldalával is megismertetheti. A rendőri szocializáció különösen korai és invazív jellegű. Ez már a rendészeti képzés során megmutatkozik, ahol a félkatonai struktúra domináns

⁵³ „[E]lmondható, hogy egy referenciának számító oktató alapjaiban tudja meghatározni a hallgató pályán való helytállását, megmaradását, motiváltságát, képes alakítani-tágítani gondolkodását.” In: HEGEDŰS – FEKETE: i. m.

⁵⁴ *A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Szervezeti Felépítése és Feladatköre*, Hatály: 2023. I. 1-től. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/SZMR_6.sz.melleklet,%20hataly%202023.01.01-t%C5%91l.pdf.

⁵⁵ Steven J. ELLWANGER: *How police officers learn ethics. Justice, crime and ethics (7th ed.)*, Boston, Anderson Publishing, 2012.

⁵⁶ Rudi VOLTI: *An introduction to the sociology of work and occupations*, Sage Publications, 2011.

jellege uralkodik. Chappell és Lanza-Kaduce⁵⁷ kutatásai rávilágítanak arra, hogy ez a militarista környezet jelentősen befolyásolja a rendőri identitás és értékrend alakulását. A hivatásos rendvédelmi szakemberek gyakran erős identitásérzettel rendelkeznek, amely elkülöníti őket a civilektől. Ez a mentalitás megnehezítheti számukra, hogy objektíven és pártatlanul járjanak el. A rendvédelmi szubkultúrában nagy hangsúlyt fektetnek továbbá a konformitásra. Ez azt jelenti, hogy a tagok gyakran készletet éreznek arra, hogy igazodjanak a csoport normáihoz még akkor is, ha ezek a normák ellentétesek a saját értékrendjükkel.⁵⁸ A képzés során jelentős szerepet kap az engedelmességre nevelés is. A fegyveres rendvédelmi szervek beosztottjai gyakran hajlamosak engedelmeskedni a felettesek parancsainak, még akkor is, ha ezek a parancsok jogszerűtlenek vagy erkölcstelenek. A rendvédelmi szervek vezetőinek és az oktatási intézményeknek hatékony lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy a szocializációs folyamat ne vezessen a rendvédelmi szubkultúra negatív elemeinek megerősödéséhez. Pontosán ezért fontos a képzés diverzifikálása, tehát a képzésnek nem csupán a militarista elemekre kell összpontosítania, hanem a jogállamiság, az emberi jogok és a civil kontroll elveinek elsajátítására is.⁵⁹ A képzésnek ösztönöznie kell a kritikai gondolkodást, és arra kell tanítania a tisztjelölteket, hogy ne vakon engedelmeskedjenek a parancsoknak, hanem merjenek kérdéseket feltenni és kiállni a meggyőződésükért, nyitottnak kell lennie a civil társadalommal való párbeszédre, és be kell fogadnia a konstruktív kritikát. A paradox

⁵⁷ Allison T. CHAPPELL – LANZA-Lonn KADUCE: Police Academy Socialisation: Understanding the Lessons Learned in a Paramilitary Organisation, *Journal of Contemporary Ethnography*, 2010/2. 187–214.

⁵⁸ Bethan LOFTUS: Police occupational culture: classic themes, altered times, *Policing and society*, 2010/20. 1–20.

⁵⁹ FINSZTER Géza: *Rendészettelmélet*, Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2014. 61. o

helyzethez hozzájárul az is, amit egyes kutatások kimutattak, hogy a rendőrök csupán munkájuk 10%-ában használják az iskolában elsajátított technikai ismereteket, míg a maradék 90%-ot az teszi ki, hogy állampolgárokkal kommunikálnak, kapcsolatot építenek, preventív intézkedéseket foganatosítanak, problémát oldanak meg, mediálnak, sőt akár még sürgősségi orvosi ellátást is biztosítanak.⁶⁰ Az emberarcú rendészet iránti igény egyre nagyobb térnyerésével válik megkerülhetlenné a pszichológia, a kommunikáció, az etika, a pedagógia, a társadalmi ismeretek átadása.⁶¹ Az emberarcú rendőrség iránti növekvő igény egyre sürgetőbbé teszi a rendőrök pszichológiai, kommunikációs, etikai, pedagógiai és társadalmi ismereteinek fejlesztését. A hatékony és jogkövető rendészetnek nem csupán a jogszabályokat kell betartania, de a közösség tagjaival is empatikusan és professzionálisan kell kommunikálnia. A rendvédelmi szerv beosztottjaként meg kell érteniük az emberi viselkedést, a stressz és a traumák hatásait, valamint a konfliktuskezelési technikákat. A pszichológiai ismeretek segítenek a leendő szakembereknek a mentális egészségük megőrzésében is, ami elengedhetetlen a stresszes munkakörnyezetben. A hatékony kommunikáció kulcsfontosságú a rendőrök és a polgárok közötti bizalom kiépítéséhez. A rendvédelmi hivatásosoknak képesnek kell lenniük a konfliktushelyzetek hatékony kezelésére, a félreértések elkerülésére és a deeszkalációs technikák alkalmazására.⁶² A leendő rendvédelmi tisztnek kellő empátiával és megértéssel kell kezelnie valamennyi

⁶⁰ Arnold P. GOLDSTEIN – Philip J. MONTI – Thomas J. SARDINO – Donald J. GREEN: *Police Crisis Intervention*, 1977.

⁶¹ FEKETE Márta – BAJNOK Andrea – HEGEDŰS Judit: Akciókutatás a rendészeti felsőoktatásban: Egy tantárgyfejlesztés reflexiója, *Neveléstudomány | Oktatás – Kutatás – Innováció*, 2023/2. 20–31. o.

⁶² NÁDUDVARI Anna: A konfliktuselemzést megalapozó kutatási irányzatok áttekintése, In: KOVÁCS Katalin – TÁLAS Péter (szerk.): *A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2020. 49–89. o.

konfliktus helyzetet annak érdekében, hogy csökkentse a feszültséget és megelőzze az eskalációt. A tisztjelölteknek tisztában kell lenniük a jogszabályokkal és hivatásrendjük etikai alapelveivel. A morális döntéshozatal elengedhetetlen a munkájukban, képesnek kell lenniük a felelősségteljes döntéshozatalra stresszes helyzetekben is. A pedagógiai ismeretek segítenek a hatékony kommunikációban, a konfliktuskezelésben és a csapatmunkában. A tisztjelölteknek meg kell érteniük a társadalmi kontextust, amelyben a munkájukat végzik. A társadalmi ismeretek segítenek a különböző kulturális háttérű emberekkel való empatikus kommunikációban és a közösségi kapcsolatok építésében.⁶³

6. Összegzés

A rendvédelmi szerveknek nem csupán a fegyelemre, hanem az etikára, jogállamiságra és az egyéni jogok tiszteletben tartására is ügyelniük kell. Az egyensúly megteremtése a hatékony rendfenntartás és az alapjogok tiszteletben tartása között kulcsfontosságú a demokratikus társadalomban. A fegyelem nem csupán parancsuralmi elvet jelent, hanem a jogszabályok betartását, az emberi jogok tiszteletben tartását, a hatékony munkavégzést, a profeszionális magatartást és a közbizalom erősítését is. A rendészeti szocializáció célja, hogy a szervezet tagjai számára könnyebbé tegye a munkavégzést, továbbá kialakítsa azokat a képességeket és attitűdöket, amelyek szükségesek a hatékony rendfenntartáshoz. A folyamat hozzájárul ahhoz, hogy az egyének érzelmileg és szakmailag is beilleszkedjenek a rendészeti közösségbe. Fontos megjegyezni azonban, hogy a rendészeti szocializáció összetett folyamat és nem minden esetben sikeres. A rendészeti képzés során folyamatosan törekednie kell az oktatási és szocializációs

⁶³ FEKETE et al.: i. m. 22. o.

programok fejlesztésére, hogy a rendészeti képzésben részt vevők megfeleljenek a korszerű rendvédelem követelményeinek. „A rendészeti képzésekben is szembe kell néznünk a teljes felsőoktatást elérő kihívással, az oktatás módszertani megújításának szükségességével.”⁶⁴ Ahogyan a rendészeti képzés, úgy annak szerves részét képező rendészeti szocializáció folyamata is állandó fejlesztést igényel, hogy a végzett rendvédelmi szakemberek megfeleljenek a modern társadalmi követelményeknek.

⁶⁴ CHRISTIÁN László: A vészharang visszhangja. A rendészeti tisztképzés ki-látásai, *Belügyi Szemle*, 2022/11. 2205–2209. o.

FÓRUM

Lippai Zsolt

A háború mint vállalkozás. Gondolatok a katonai magánvállalatok működéséről¹

A marginálisan értelmezett vállalkozásokról

A katonai magánvállalatok (Private Military Companies, továbbiakban: PMC) és azok működésének elemzése nem könnyű feladat, gondolva itt arra, hogy azok profitorientált működését számtalan titok övezi. A sokak által csak kevésbé ismert tevékenység megismerhetőségét pedig a PMC-k számának, iraki háborút követő robbanásszerű növekedése sem könnyítette meg. A rendelkezésre álló, főként angolszász szakirodalmat vizsgálva állapítható meg, hogy a PMC-kről készült írások jelentős része marginálisan értelmezi e vállalkozások működésének nemzetközi békére és biztonságra gyakorolt hatását. Erőteljesen hangsúlyozva a katonai készségek magánszektorba történő kiszervezése kapcsán felmerülő veszélyforrásokat, a nemzetközi jog által még szabályozásra váró működést, azon „békefenntartó műveletek” végrehajtását, melyekről a nemzetközi közösség leginkább tudomást sem kíván venni. A PMC-k működését különösen ellentétes és kritikus nézetek, politikai irányvonalak, illetőleg kiemelt médiafigyelem kíséri, amelyek alapjaiban nehezítik el a biztonságipar ennek az ágazatának

¹ A mű az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

nemzetközi elfogadottságát, rámutatva arra is, hogy a PMC-knek még sok tennivalója van, ha el akarják nyerni a nemzetközi közösség bizalmát.²

A katonai jellegű magáncégekkel³ foglalkozó szakirodalom az egyes „törékeny államokkal” – és azok többnyire instabil kormányaival –, az állami és nem állami katonai struktúrákkal foglalkozva elemzi az őket érintő külső és belső fenyegetéseket és azok, magáncégek alkalmazására ösztönző erejét (értve az alatt például a Blackwater és más katonai cégek Irak amerikai és angol megszállásával kapcsolatos profitszerzését).⁴ Rámutatva arra is, hogy a nemzetközi szakirodalom – kisszámú kivételtől eltekintve – a katonai magáncégeket, alapvetően a magánbiztonságtól elkülönítve kezeli.⁵ Loader és Percy által erőteljesen kritizálva azt, hogy a katonai cégekkel kapcsolatos kutatások a létüket inkább a nemzetközi kapcsolatoknak mintsem a kriminológia

² Christopher KINSEY (ed.): *Corporate Soldiers and International Security, The Rise of Private Military Companies*, Taylor & Francis e-Library, 2006. viii. o.

³ „A katonai magánvállalat olyan bejegyzett magánvállalkozás, amely szerződésben rögzített feltételek mellett, nyereség ellenében a következő katonai jellegű szolgáltatásokat nyújthatja: kiképzés, logisztikai támogatás, karbantartás, tanácsadás, erők irányítása és ellenőrzése, kommunikációs képességek biztosítása, hírszerzési műveletek végrehajtása”. In: CHRISTIÁN László (szerk.): *A magánbiztonság elméleti alapjai*, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014. 57. o.

⁴ Peter W. SINGER: *Corporate Warriors: The Rise of the Militarized Private Security Industry*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 14(4) 2003. 69. o.

⁵ James SHEPTYCKI: The constabulary ethic and the transnational condition, In: Andrew GOLDSMITH – James SHEPTYCKI (eds.): *Crafting Transnational Policing: Police Capacity-Building and Global Policing Reform*, Oxford, Hart, 2007. 31–73. o.

tudományának köszönhetik és azok leginkább az államon belüli és nem az államok közötti tényezőkre koncentrálnak.⁶

Tanulmányomban a PMC-k létrejöttének és működésének indokaira keresem a választ és bepillantást igyekszem adni, azok rendkívül titokzatos és számtalan misztikummal övezett, gyakran igen kegyetlen valóságú világába.

Egy kis történelem

A PMC atyjának tekintett David Stirling alezredes – az általa 1941-ben Angliában létrehozott Különleges Légi Szolgálat (SAS – Special Air Service) – mintáját követve a „Watch Guard International” elnevezésű cégével kezdett el a Perzsa-öböl Szultánságainak katonai taktikákat tanítani. A jelentős anyagi haszonnal járó – és sok esetben vitatott előjelű politikai eredményeket felmutató – kezdeményezést számos nemzetközi magánvállalat követte, gondolva például az 1997-ben alapított Black Water-re, a 2004-ben létrehozott G4S-re, mint a világ második legnagyobb katonai magánvállalkozására vagy akár az (Ádeni-öbölben, Afganisztánban, Izraelben, Szomáliában, Bissau-Guineában, Palesztinában és Irakban, napjainkban is jelen lévő)⁷ Fort Defense Group-ra. Ugyanitt még közel hatvan olyan nemzetközi nagyvállalatot említve (kiemelve néhányat: Sandline International, L3 Communications, Supreme Group, Aegis

⁶ Ian LOADER – Sarah PERCY: Bringing the „*outside*” in and the „*inside*” out: Crossing the criminology IR divide, *Global Crime*, 13(4) 2012. 213–218. o. <http://dx.doi.org/10.1080/17440572.2012.715402>.

⁷ Alex KEMEROFF: *War for Money. Leading Private Military Companies of the World*, 2018. <https://medium.com/smartaim-tech/war-for-money-leading-private-military-companies-of-the-world-eab9f9fe2de8>. (letöltés ideje: 2023. 03. 08.)

Defense Services, DynCrop) melyek közel húszezer magánkatonával nyújtottak szolgáltatást az iraki háború idején.⁸

A hidegháború utáni korszakra visszagondolva kell szólni az egyes kormányzati tevékenységek kiszervezésével kapcsolatosan megfigyelhető nemzetközi lelkesedésről. A privatizációt a hatékonysággal és eredményességgel összekapcsolva, jelentős előrelépésként ábrázolták melynek állítólagos előnyei éles ellentétben álltak a túlcentralizált kormányzati bürokrácia kudarcaival. A magánszektor térnyerése azt eredményezte, hogy sok ország gyakorlatilag minden elképzelhető ágazatban alkalmazta ezt az irányítási rendszert, beleértve a legalapvetőbb kormányzati funkciókat is, így a biztonság megteremtését és fenntartását is. Ennek pedig az egyik legjelentősebb érdeklődést és vitát kiváltó aspektusaként beszélhetünk a PMC-kről, melyeket egyik oldalról emberi jogi csoportok bírálják és olyan zsoldosnak titulálnak, akik gyors megoldásokat kínálnak a belső konfliktusok összetett társadalmi és politikai problémáira.⁹ Mások szerint viszont meg kell találni a módját annak, hogy túllépjünk a biztonsági privatizációs vita mindkét oldalán folyó polemikus vitákon és – szigorú állami kontrollmechanizmusok és törvényi szabályok megalkotásával – működőképessé kell tenni a privatizált biztonságot.¹⁰ Bármelyik oldallal is értünk egyet, napjainkra a PMC-k, a nemzetközi biztonság olyan alkotóelemei, amelyeket már nem lehet figyelmen kívül hagyni, ugyanis:

⁸ Muhammad Asif KHAN – Muhammad FAYAZ – Umar Niaz KHAN: Liability of the Private Military Companies for Violations of International Humanitarian Law, *Journal of Law & Social Studies* (JLSS), 4(2) 2022. 251. o. <https://doi.org/10.52279/jlss.04.02.247261>.

⁹ Abdel-Fatau MUSAH – Kayode FAYEMI (eds.): *Mercenaries*, London, Pluto Press, 2000. 14. o.

¹⁰ Robert MANDEL: *Armies without States: the Privatisation of Security*, London, Lynne Rienner Publishers, 2002. 158. o.

- a PMC-k a biztonságipar új szereplői és tevékenységükben más természetűek, mint a magánbiztonság korábbi példái;
- az újdonság térhódítása napjainkra visszafordíthatatlanná vált;
- a PMC-k egyre nagyobb hatást gyakorolnak a nemzetközi biztonságra;
- hatásuk, akár pozitív is lehet a stabilitás és a biztonság szempontjából;
- a kormányoknak még kielégítő jogalkotási megoldást kell találniuk a PMC-k globális jelenségre.

Peter Singer szerint napjaink katonai magánvállalatainak működése – az általuk nyújtott szolgáltatások alapján – az alábbi három nagy üzleti szektort fedi le:

- fegyveres erők tevékenységének hírszerzési, karbantartási, logisztikai és egyéb célú támogatása,
- katonai, taktikai tanácsadás, katonák kiképzése,
- közvetlen katonai (harctéri) tevékenység nyújtása.¹¹

A PMC tevékenység és annak eredményei közé sorolva a fegyveres konfliktusokban, pénzbeli kompenzációért nyújtott – harci, logisztikai, nyomozási/hírszerzési, operatív, határőrizeti, oktatási, kockázatértékelési, stratégiai/taktikai tervezési stb. – szolgáltatásokat.¹² Illetőleg a katonai jellegű magáncégek dolgozói által a különböző harctéri, fegyveres konfliktusok során sok esetben

¹¹ Lindsey CAMERON: Private Military Companies: Their Status Under International Humanitarian Law and Its Impact on Their Regulation, *International Review of the Red Cross*, 88(863) 2006. 573–598. o. <https://doi.org/10.1017/S1816383106000683>.

¹² Lásd: Mohamad Ghazi JANABY: *The Legal Regime Applicable to Private Military and Security Company Personnel in Armed Conflicts*, Springer International Publishing, Switzerland, 2016.

megsértett nemzetközi – humanitárius – jogi helyzet, nemzetközi jog által még megoldásra, váró állapotát.¹³

A „zsoldos” fogalmáról

A PMC-k tevékenységével kapcsolatosan elengedhetetlennek érzem a „zsoldos” fogalmának tisztázását. Értve ez alatt, hogy még ha a PMC-k a „fegyveres erők” (az 1949. évi genfi egyezmények 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyve az I. kiegészítő jegyzőkönyv értelmében) vagy a „milíciák vagy önkéntes alakulatok” (a harmadik genfi egyezmény értelmében) részének is tekinthetők, akkor is szembesülhetnek azzal a problémával hogy a „zsoldos” fogalmába tartoznak. Mindez pedig a hadifogoly státusz kérdésköre miatt érdemel említést.

Két, kissé idejét múlt nemzetközi szerződés rendelkezik arról, hogy a zsoldosok nem jogosultak hadifogoly státuszra, melyek közül a legjelentősebb az 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyv.¹⁴ A 47. cikk a „zsoldos” fogalmát úgy határozza meg, mint bármely személy, aki:

- (a) „kifejezetten azért toborozzák helyben vagy külföldön, hogy fegyveres konfliktusban harcoljon;
- (b) valójában, közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésekben;
- (c) alapvetően a magánnyereség vágya motiválja arra, hogy részt vegyen az ellenségeskedésben és ténylegesen a konfliktusban

¹³ Muhammad Asif KHAN – Muhammad FAYAZ – Umar Niaz KHAN: Liability of the Private Military Companies for Violations of International Humanitarian Law, *Journal of Law & Social Studies* (JLSS), 4(2) 2022. 247. o. <https://doi.org/10.52279/jlss.04.02.247261>.

¹⁴ A másik a zsoldosok afrikai felszámolásáról szóló 1977. évi OAU-egyezmény. Ez az egyezmény és a zsoldosok toborzása, felhasználása, finanszírozása és kiképzése elleni 1989-es ENSZ-egyezmény egyaránt bűncselekménynek minősíti a zsoldoskodást.

- részt vevő egyik fél vagy annak nevében olyan anyagi ellentételezést ígérnek neki, amely lényegesen meghaladja az adott fél fegyveres erőiben hasonló rangú és beosztású harcosoknak ígért vagy fizetett anyagi ellentételezést;
- (d) nem állampolgára a konfliktusban részt vevő egyik félnek sem és nem lakik a konfliktusban részt vevő egyik fél által ellenőrzött területen;
 - (e) nem tagja a konfliktusban részt vevő egyik fél fegyveres erőinek; és
 - (f) nem olyan állam küldte hivatalos szolgálatra fegyveres erőinek tagjaként, amely nem részes fél a konfliktusban.”¹⁵

Mivel a feltételeknek egyidejűleg kell teljesülniük – így a fogalom meghatározás is nagyon szűk körre vonatkozik –, ám közülük kettő, igazán problémásnak is tekinthető a PMC-k szemszögéből. Gondolva egyrészt a „harcra való toborzás” követelményére, amely nem tesz különbséget a között, hogy a PMC tagja támadó vagy védekező erőként szolgál. Másrészt pedig arra a kitételre, hogy „nem lehet a konfliktusban részt vevő egyik fél állampolgára és nem lehet a konfliktusban részt vevő egyik fél által ellenőrzött területen lakóhellyel rendelkező személy.”¹⁶

A 47. cikkhez fűzött kommentár megjegyzi, hogy 1977-ben „mind a szokásjog, mind a hagyományos nemzetközi jog magától értetődően úgy rendelkezett, hogy a harcos kiváltsága és a hadifogoly-státuszra való jogosultsága nem terjed ki az olyan fegyveres csoportok tagjaira, amelyek alapvetően magáncélokból működnek és nem tartoznak a nemzetközi fegyveres konfliktusban részt vevő egyik félhez sem.”¹⁷ Azonban nem felejtkezhe-

¹⁵ 1949. évi Genfi Egyezmények 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyve 47. cikk.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Michael BOTHE – Karl Josef PARTSCH – Waldemar A. SOLF: *Új szabályok a fegyveres konfliktusok áldozatai számára: Commentary on the Two 1977*

tünk el arról a tényről sem, hogy a PMC-k munkavégzése többnyire olyan, a nemzetközi jog szempontjából ingatagnak tekinthető földrajzi területeken zajlik, ahová nem feltétlenül terjed ki annak hatóköre, illetőleg ahol egyéb íratlan szabályok is hatással bírhatnak a PMC tagjának hadifogoly státuszára.

A PMC tevékenység nemzetközi szabályozási igényéről

Míg széles körű nemzetközi egyetértés van a zsoldosok, a PMC-k és a magántulajdonban lévő biztonsági cégek közötti különbségtételt illetően, addig az ilyen címkék nem feltétlenül hasznosak, különösen a tevékenységre vonatkozó szabályozás tekintetében. Ahogy Lilly megjegyzi, nehéz elfogadható definíciókat találni és a különböző entitások is hajlamosak egymásba olvadni.¹⁸ Hogyan is lehetne kategorizálni egy olyan vállalatot, mint például az ArmorGroup, amely képes katonai kiképzést és segítségnyújtást, logisztikai támogatást, biztonsági szolgáltatásokat, geopolitikai kockázatelemzést, továbbá bűnmegelőzési szolgáltatásokat nyújtani, miközben megbízói között kereskedelmi és kormányzati ügyfelek is egyaránt szerepelnek?¹⁹ Az ArmorGroup pedig nem az egyetlen vállalat, amely ilyen működési tartománnyal rendelkezik, azzal együtt hogy a nagyobb, multinacionális biztonsági cégek összességében hajlamosak alapvető tevékenységi és hatáskörükön belül maradni, míg a kisebb „ad hoc” jellegű cégek – a kívánt szaktudás célirányos megvásárlásával – könnyebben alkal-

Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949. Hága: Martinus Nijhoff Publishers, 1982. 234. o.

¹⁸ Damian LILLY: *Regulating Private Military Companies: The Need for a Multidimensional Approach*, London, International Alert, 2002. 2. o.

¹⁹ David SHEARER: *Private Armies and Military Intervention, Adelphi Paper*, 316, 1998. 25–6. o.

mazkodnak a piaci igényekhez. Ugyanakkor a biztonsági cégek többsége rendelkezik azzal a rugalmassággal, hogy mozogjon a különböző szolgáltatási kategóriák között, így Lillyvel egyetértve hasznosabbnak tűnik azon tevékenységeket meghatározni, amelyeket a vállalatok folytatnak, mint magukat a vállalatokat kategorizálni.²⁰ A valóságban azonban a kategóriák közötti ilyen mozgás szokatlan, különösen, ha a támadó vagy a védelmi műveletek által lefedett szolgáltatások kategóriájába való átsorolásról van szó. Ahogy Soyster rámutat, a vállalatok kategóriákba sorolása igencsak problematikus, mivel azok gyakran bővítik vagy szűkítik üzleti tevékenységüket, tevékenységi fókuszukat.²¹ Ezért, bár a vállalkozások rendezettnek tűnhetnek, azok továbbra is ellenállnak a besorolásnak, nehogy ennek következtében piaci lehetőségeket veszítsenek el. A legjobb tehát, amit elérhetünk, annak biztosítása, hogy a kategóriák elég szélesek legyenek ahhoz, hogy lefedjék a vállalatok által végzett munka általános jellegét.²²

Ugyanakkor, a PMC-k, mint vállalkozások különösen érzékenyek a kereskedelmi információk nyilvánosságra hozatalában, így nem meglepő, hogy a legtöbb társaság „diszkrét módon” működik és jól érthető okokból nem reklámozza azt, amit csinál.²³ A jóhírű, multinacionális PMC-k nagy valószínűséggel továbbra sem lépnek ki alapvető kompetenciájukból, hacsak nem fogadnak el olyan szerződést, amely – a jó hírű ügyfélkörük további megtartásával –, tovább növeli bevételüket és hírnevüket. Mindezek pedig már önmagukban is a PMC-k tevékenységének nemzetközi egyezményben történő szabályozási igényét erősítik, amelynek alapja lehetne az egyes vállalat típusok kategori-

²⁰ LILLY: i. m. (2002) 2. o.

²¹ Interview with Lt Gen. Ed SOYSTER (Retd), 10 September 2002. Idézi: KINSEY: i. m. 9–10. o.

²² Uo.

²³ KINSEY: i. m. 1. o.

zálása (ezáltal az egyes tevékenységi körök jogszabályi keretek és nemzetközi kontrollmechanizmusok általi szabályozása). Ennek egyik mérföldköveként jelölöm Kinsey osztályozását, amely szerint beszélhetünk magán harci társaságokról, katonai magánvállalatokról, proxy katonai vállalatokról, magántulajdonban lévő biztonsági cégekről, kereskedelmi biztonsági cégekről és szabadúszó operátorokról.²⁴

Tanulmányom terjedelme azonban nem teszi lehetővé a PMC-k tevékenységének nemzetközi szabályozási igényével kapcsolatos valamennyi tényező teljes körű bemutatását, így ismét Kinsey-vel egyetértve jelölöm meg azt a nyolc fontos indokot, melyek a PMC-k szabályozási igénye mellett szólnak:

- „annak biztosítása érdekében, hogy ne befolyásolják hátrányosan a békét, a biztonságot és a konfliktusmegoldást;
- annak biztosítása, hogy használatuk jogszerű legyen és ne legyen ellentétes emberi jogokkal;
- annak biztosítása, hogy ne ássák alá a kormányzati politikát;
- annak megakadályozása, hogy gazdasági kárt okozzanak kereskedelmi ügyfeleiknek;
- annak biztosítása, hogy elszámoltathatók legyenek mind saját tevékenységükért, mind alkalmazottaik cselekedeteiért;
- annak biztosítása érdekében, hogy mindezek a lehető legátláthatóbbak legyenek;
- annak megakadályozása, hogy a legális és illegális tevékenységek között váltsanak;
- annak garantálása érdekében, hogy semmilyen módon ne ássák alá az államok szuverenitását.”²⁵

²⁴ KINSEY: i. m. 8–21. o.

²⁵ KINSEY: i. m. 134–136. o. Továbbá a PMC-k szabályozásának szükségesével kapcsolatos kérdések részletes megvitatását lásd: Foreign Affairs Committee, Private Military Companies, London, The Stationery Office, 2002.; Foreign and Commonwealth Office, Private Military Companies:

A szabályozást érintő fontos tényezőként jelölöm, hogy a PMC-k szabályozásával kapcsolatban milyen célt remél elérni egy kormány, mert csak e kérdés megválaszolását követően lesz abban a helyzetben, hogy olyan szabályozási lehetőséget válasszon, amely az emberi jogok védelmével egyidejűleg, lehetővé teszi a PMC-k hatékony működését is. Amennyiben pedig egy kormány szabályozási indokai nem egyeznek meg a saját határain belül működő PMC-k céljaival vagy egyszerűen nem ismerik el ezeket a célokat, akkor a PMC-k nagyon nehéz jövő elé néznek és az egyes vállalatok arra kényszerülhetnek, hogy másik országból, akár a tengeren túlról működjenek, túlélésük érdekében. A katonai társaságokra vonatkozó szabályozási cél viszont nem veszélyeztetheti a vállalatok üzleti gyakorlatait mindaddig, amíg azok nem veszélyeztetik az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi normákat. Ennek az egyensúlynak a fenntartása pedig nem egyszerű feladat a PMC-k szabályozásáért felelős személyek számára.²⁶

Ugyanitt, érdekességként említem meg Bures tanulmányát, aki kutatásában a PMC-k, ENSZ békefenntartó missziókban történő szerepvállalását vizsgálta meg, meglehetősen körültekintő alapossgággal. Megállapítva, hogy míg a PMC-k egy része a képzettségében, felszerelésében, fegyverzetében és létszámában, bizonyítottan alkalmas lehetne néhány békefenntartói tevékenység ellátására, addig számos szakértő komoly kétségét fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy a PMC-k kapacitása mindig a béke és a biztonság elérését jelentené-e egy erőszakos konfliktusban. A kritikusok kétségeket vetnek fel a PMC békefenntartó műveleteinek költséghatékonyságával, elszámoltathatóságával és

Options for Regulation, *The Green Paper*, London, The Stationery Office, 2002.; Chaloka BEYANI – Damian LILLY: *Regulating Private Military Companies: Options for the UK Government*, London, International Alert, 2001.

²⁶ KINSEY: i. m. 135–136. o.

legitimításával kapcsolatban, míg a támogatók rámutatnak, hogy a PMC-k költséghatékonyabbak, bevethetőbbek és professzionálisabbak lehetnek, mint az ENSZ és/vagy regionális társaik. Egyesek szerint viszont, hatékony szabályozási rendszer hiányában a kiszervezés számos jogi és erkölcsi kockázattal jár, míg mások azt sugallják, hogy akár a PMC-k alkalmazása is jobb megoldás lehet, mint szemet hunyni egy kibontakozó népirítás felett, gondolva például Ruandára 1994-ben vagy Dárfúrra 2004-ben. Míg a PMC-kkel nemzetközi szinten való konstruktív együttműködésre irányuló felhívások valóban észszerűnek tűnnek, addig azok elszámoltathatósága (vállalati függetlenség, jogorvoslatok, hadijog betartása, személyzet átvilágítása, katonai büntetőjogi felelősségre vonás,²⁷ független megfigyelés stb.) felett továbbra sem szabad szemet hunyni. Mivel jelenleg ezen biztosítékok egyike sem áll rendelkezésre, a magán katonai békefenntartást csak rendkívül óvatosan szabad alkalmazni és a politikai döntéshozóknak elsősorban azon jogorvoslatok azonosítására kell összpontosítaniuk, amelyek kiküszöbölik a PMC-k békefenntartói alkalmazása és elutasítása közötti nehéz választás jelenlegi szükségességét.²⁸

A hatalom mint eredmény

A „hatalom mint eredmény” megfogalmazásban Robert Dahl a hatalmat úgy fogalmazza meg, mint azt a képességet, hogy valakit

²⁷ A katonai büntetőjogról lásd: HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány*, 2008. (e3) 1–8. o. <http://hdl.handle.net/20.500.12944/896>.

²⁸ Oldrich BURES: Private military companies: A second best peacekeeping option?, *International Peacekeeping*, 12(4) 2005. 533–546. o. <https://doi.org/10.1080/13533310500201951>.

ráveszünk valamire, amit egyébként nem tett volna meg.²⁹ A „hatalom, mint presztízs” alatt pedig a hatalmat a Robert Gilpin által javasolt „potenciálisabb” módon értjük. Gilpin szerint „ha az erődöt elismerik, általában anélkül is elérheted a céljaidat, hogy használnod kellene.”³⁰ Ugyanakkor a presztízsnak, mint hatalomforrásnak – Gilpin instrumentális értelmezésén túlmenően – van egy közvetlenebb pszichológiai vonzereje is.³¹ Az állami vezetők, sőt néha egész népek is élvezhetik a hatalmat, mint presztízst, függetlenül attól, hogy az milyen kézzelfogható eredményeket hozhat.³²

Az orosz állam a regionális konfliktusokban az állam szolgálatában álló nem állami fegyveres szereplőket, a PMC-eket is beveti. A Kreml már régóta felismerte, hogy a nem állami szereplők diverzifikálhatják a Kreml érdekeinek eléréséhez rendelkezésre álló eszközöket, miközben hihető módon letagadhatják tetteiket. Sok más nem állami félkatonai szereplővel összehasonlítva a PMC-k különösen hasznosak lehetnek, mivel kereskedelmi motivációjuk lehetővé teszi a tevékenységük szorosabb ellenőrzését, ellentétben az ideológiailag motivált szervezetekkel. Továbbá, a PMC-k az orosz politikai, gazdasági és katonai elit gazdasági érdekeit is kiszolgálják,³³ ami egy igen fontos imperatívusz az

²⁹ Robert DAHL: The Concept of Power, *Behavioral Science* 2(3) 1957. 201–215. o. <https://doi.org/10.1002/bs.3830020303>.

³⁰ Robert GILPIN: *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981. 31. o.

³¹ Jonathan RENSHON: *Fighting for Status – Hierarchy and Conflict in World Politics*, Princeton, Princeton University Press, 2017. 2. o.

³² Åse Gilje ØSTENSEN – Tor BUKKVOLL: Private military companies – Russian great power politics on the cheap?, *Small Wars & Insurgencies*, 33(1–2) 2022. 130–151. o. <https://doi.org/10.1080/09592318.2021.1984709>.

³³ Marten KIMBERLY: Russia’s Use of Semi-state Security Forces: The Case of the Wagner Group, *Post-Soviet Affairs*, 35(3) 2019. 181–204. o. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2019.1591142>.

orosz politikai döntéshozók és köztisztviselők számára, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni a PMC-k használatának motivációját tekintve. Ugyanakkor, a PMC-k, orosz állami politika személyes haszonszerzése céljából történő felhasználása, nemzetközi mércével mérve sajnos, messze nem rendkívüli mértékű.³⁴ Az orosz lakosság nagy többsége is ugyanígy így látja az „uralkodó osztály” motivációit, ugyanis egy 2020 márciusi felmérésben a válaszadók 71%-a úgy vélte, hogy a „hatalmon lévőket” elsősorban a személyes gazdasági előnyök és/vagy maga a hatalom élvezete motiválja. Mindössze 15% gondolta úgy, hogy „eszmékkel és meggyőződéssel rendelkező emberek.”³⁵ Rámutatva, hogy nem feltétlenül csak a stratégiai számításokat tekinthetjük a PMC-k oroszországi alkalmazásának egyetlen mozgatórugójának, és az orosz döntéshozatalt gyakran az informális magánéletek jövedelemszerzési lehetőségei motiválják.³⁶

Vlagyimir Putyin orosz elnök szerint „az ilyen társaságok a nemzetállami érdekek megvalósításának egyik módja az állam közvetlen közreműködése nélkül”.³⁷ Nagyvonalúan kezelve annak tényét, hogy az orosz törvénykezés szempontjából az ilyen vállalkozások törvénytelenül (orosz törvényi tiltás mellett!) működnek, az állam mégis szívesen veszi igénybe azokat „kalandor külpolitikája” megvalósítására. Az orosz zsoldosok pedig „láthatatlanok” és nem csak az igazságszolgáltatás szervei számára. Bár

³⁴ Egyes becslések alapján a katonai magáncégek piaca évi 244 milliárd dollárt ér, amelyből Oroszország részesedése öt százalék körüli, megjegyezve azt is, hogy aligha van még egy olyan ország a világon, ahol ekkora lehetőség nyílna zsoldoscégek létrehozására.

³⁵ Elena MUKHAMETSHINA: Rossianie Lubiati Verit V Staroe, *Vedomosti*, March 10. 2020.

³⁶ ØSTENSEN et al.: i. m. (2022) uo.

³⁷ Grzegorz KUCZYŃSKI: Putin's Invisible Army, *The Warsaw Institute Review*, 2018. <https://warsawinstitute.review/issue-2018/issue-22018/putins-invisible-army/>. (letöltés ideje: 2024. 01. 03.)

különbéle frontokon – Donbásztól Szíriáig – harcolnak és halnak meg orosz politikusok, tábornokok és oligarchák parancsait követve, Moszkvának hivatalosan semmi köze hozzájuk.³⁸ A Kreml számára ez kényelmes helyzetet biztosít, így nem meglepő, hogy a katonai magáncégek oroszországi legalizálására tett kísérletek rendre kudarcot vallanak.³⁹

Az orosz PMC iparág valószínűleg 10-15 ismert (például: E.N.O.T Corps, Patriot, RSB-Group, Orel Anti-Terror, Center R, MAR, Moran Security Group, Turan, Ferax, Wagner stb.), különböző méretű és szakterületű vállalatból áll (tanulmányomban élesen elhatárolva azokat az oroszországi magánbiztonsági szolgáltatók széles választékától). Az orosz PMC-k jellemzője, hogy közülük messze nem mindegyik a szó köznapi értelmében vett, a nyílt piac szolgálatában álló kereskedelmi jellegű „vállalkozás”. Esetükben a vállalat elnevezés is némileg félrevezető lehet, ugyanis jónéhány, mint például a Wagner csoport⁴⁰ kizárólag az orosz állami szerveket és azok „barátaikat” szolgálja ki, legyenek azok állami vagy kereskedelmi ügyfelek. Más vállalatok, mint például az RSB-Group, pedig inkább a nyugati típusú vállalatokhoz hasonlítanak és valóban a kereskedelmi piacon kínálják szolgáltatásaikat. Az orosz PMC-k között ugyanakkor jelen vannak olyan „vállalkozások” is – például a Shchit (Pajzs) elnevezésű –, melyeket az állami katonaság egyes részlegei szerveznek és működtetnek kereskedelmi céllal, így biztosítva katonáik számára az állam felügyelete alatti, „hihető tagadás” védelme melletti „mel-

³⁸ Oroszország nagyjából 100 000-150 000 embert képes katonai felkészültséggel eljuttatni a katonai szolgáltatások globális piacára, akik gyakran kiváló szakemberek a maguk területén (mesterlövészek, harci mérnökök), ugyanakkor csak Oroszországban több mint 3500 francia idegenlégiós veterán él.

³⁹ KUCZYŃSKI: i. m.

⁴⁰ Aleksandr STEPHANOV: Igray Patriota – Minoborony Taino Sozdalo Chastnuiu Voennuiu Kompaniu?, *Nasha Versiya*, July 16. 2018.

lékjövedelem szerzés” lehetőségét.⁴¹ Ahogyan pedig már említettem, Oroszországban – bár szerepük a legkevésbé sem titkolt – a PMC-k működése nem legális. Azzal együtt, hogy a Putyin vezette ország már 2016-ban, törvényileg fogadta el az államot külföldön kiszolgáló PMC-eket és megnyitotta a rövid távú, fizetett külföldi katonai szolgálat előtti utat (ab ovo legálissá tette az illegális PMC tevékenységet). Emellett egy 2018-as Putyin-rendelet kimondta, hogy ezentúl tilos lesz információkat szolgáltatni azokról, akik külföldön együttműködnek az orosz hírszerző szolgálatokkal. Ez a rendelet valószínűleg arra irányult, hogy az orosz PMC-k tevékenységét távol tartsák a nyilvánosságtól azáltal, hogy büntetőjogi felelősségre vonással fenyegették az orosz újságírókat, ha róluk írnak.⁴² Ez a két jogi aktus arra utal, hogy a PMC-k orosz állami védelmet élvezhetnek, amennyiben hasznosnak és megbízhatónak bizonyulnak. Mivel a PMC-k lényegében Moszkva belátása szerint léteznek, a Kreml nemcsak teljes befolyást szerzett az iparág felett, hanem olyan jogi rendszert is kialakított, amely – legalábbis papíron – jó alapot nyújt a „hihető tagadásra”. Ezen kívül az orosz PMC-k jogi státusza nemcsak azt biztosítja, hogy a Kreml ellenőrizze, mely vállalatok léteznek és gyarapodnak, hanem azt is garantálja, hogy kizárólag az „engedélyezett” vállalatok osztoznak a bevételeken.⁴³

Sukhankin szerint Oroszországban a PMC-k alábbi négy fő típusáról beszélhetünk:

⁴¹ Denis KOROTKOV: Bez Shchita, *Novaia Gazeta*, July 29. 2019.

⁴² Marc BENNETTS: Putin Signed Decree on Freelance Spies Days before Skripal Claims, *The Guardian*, September 5. 2018.

⁴³ Kimberly MARTEN: The GRU, Yevgeny Prigozhin, and Russia’s Wagner Group: Malign Russian Actors and Possible U.S. Responses, *Hearing the Committee on Foreign Affairs Subcommittee on Europa, Eurasia, Energy, and the Environment United States House of Representatives*, July 7, 2020. 5. o.; ØSTENSEN et al.: i. m. (2022) 133–134. o.

1. Katonai szolgáltató vállalatok (taktikai támogatást nyújtanak ügyfeleknek a katonai műveletek során, beleértve a közvetlen harci cselekményekben való részvételt is);
2. Katonai tanácsadó cégek (stratégiai tervezéssel és a katonai erők reformjával kapcsolatos kérdésekben adnak tanácsot az ügyfeleknek, közvetlenül segítenek a katonai személyzet képzésében, útmutatást adnak az új típusú fegyverekkel való munkához);
3. Katonai támogató vállalatok (kiegészítő funkciókat látnak el, beleértve az informatikai és katonai szférában nyújtott szolgáltatásokat);
4. Magán biztonsági cégek (válságkezeléssel, kockázatértékeléssel, biztonsági tanácsadással, aknamentesítéssel vagy a helyi bűnüldöző szervek képzésével foglalkoznak).⁴⁴

A PMC-k működése az orosz tudományos világot sem hagyta érintetlenül, bár a kezdetekben, rendkívül óvatosan, az orosz valósághoz csak érintőlegesen kapcsolódó (meglehetősen szelektív), jogi szempontú megközelítést alkalmaztak azzal kapcsolatban. A legyakrabban idézett orosz PMC definíció Alekszandr Volevodz professzorhoz köthető, aki szerint „a katonai és biztonsági magánvállalatok olyan nem állami szervezetek, melyek szerződéses katonai és biztonsági szolgáltatásokat nyújtanak jogi személyek, magánszemélyek és az állam számára. A katonai szolgáltatások közé tartoznak a katonai műveletek, a stratégiai tervezés, az információgyűjtés, az operatív és logisztikai támogatás, a katonai személyzet felkészítése és a technikai-anyagi támogatás.”⁴⁵

⁴⁴ Sergey SUKHANKIN: *War, Business and Ideology: How Russian Private Military Contractors Pursue Moscow's Interests*, 2019. <https://jamestown.org/analyst/sergey-sukhankin/>. (letöltés ideje: 2024. 01. 04.)

⁴⁵ Alexander G. VOLEVODZ: O mezhdunarodnykh initsyativakh v sfere pravovogo regulirovaniya deyatelnosti chastnykh voennykh i okhrannykh kom-

2014–2015 után azonban, vélhetően a katonai szakértők és gyakorlati szakemberek hatására az orosz akadémiai és tudományos körök már egy valamivel reálisabb és konkrétabb megközelítést kezdtek alkalmazni, amely már elismerte, hogy a PMC-k:

- az állam tulajdonában vannak és az állam érdekében járnak el;⁴⁶
- származási országukon kívül működnek;⁴⁷
- arra használják, hogy katonai-politikai célokat oldjanak meg az állam számára, de annak közvetlen részvétele nélkül.⁴⁸

Ugyanakkor, a talán legpontosabb és a tényleges orosz gyakorlatot leíró, tudományos műben megjelent megfogalmazás szerint az orosz PMC-k funkciói az alábbiak:

- a PMC nem pusztán a kormány nevében eljáró erő (ami feleslegessé teszi a „magán” szót), hanem valójában kormányzati struktúra és az állam külpolitikai döntéshozatalának eszköze;
- a PMC-k a reguláris fegyveres erőkkel egyenrangú erőnek számítanak, ami feljogosítja ezeket a struktúrákat olyan „különleges feladatok” megoldására, amelyeket nem lehet a reguláris fegyveres erőkre bízni;

paniy, Mezhdunarodnoe ugovnoe parvo I mezhdunarodnaya yustitsiya, *MGIMO*, №1, 2009.; Alexander G. VOLEVODZ: O perspektivakh mezhdunarodno-pravovogo regulirovaniya deyatelnosti chastnykh voyennykh iokhrannykh predpriyatiy, Mezhdunarodnoe ugovnoe parvo I mezhdunarodnaya yustitsiya, *MGIMO*, № 2. 2010. 6–12. o.

⁴⁶ Cerkov N. TSEPKOV: *Chastnye voyennye kompanii: kratkiy obzor mirovogo I rossiyskogo regulirovaniya*, Zakon.ru. December 14, 2015.

⁴⁷ Yuriy Sztaniszlavovics APUKHTIN: Chastnye voyennye kompanii: novaya tsel politicheskoy kriminologii, *Kriminologiya: vchera, segodnya, zavtra*, № 2(17) 2009.

⁴⁸ Alexey PODBEREZKIN: Chastnye voyennye kompanii v 5-10 raz vygodnee gosuchastiya v voyennom konflikte, *Tsentr voyenno-politicheskikh issledovaniy*, January 17. 2018. <http://eurasian-defence.ru/?q=ekspertnoemnenie/podberezkin-chastnye-voennye>. (letöltés ideje: 2024. 01. 04.)

- a PMC-k sokkal láthatóbb szerepet fognak játszani a jövőbeni fegyveres konfliktusokban és háborúkban.⁴⁹

Østensen és Bukkvoll szerint az orosz PMC-k alkalmazásával kapcsolatban felmerülő nemzetközi biztonsági problémák az alábbi tevékenységek köré csoportosíthatóak:

- könnyen mozgatható katonai erők korlátozott mérvű alkalmazása,
- felforgatás az orosz állam nevében, katonai erő alkalmazása nélkül,
- konfliktus kezdeti szakaszában, a reguláris erőkkel összehangolva a fentiek bármelyike,
- orosz állami erők által „füstfüggönyként” használva,
- egy orosz PMC ellenséges cselekedete egy másik állammal szemben, abból a feltételezésből kiindulva, hogy az agresszív cselekedet az orosz hatóságok tetszését fogja elnyerni.⁵⁰

Mindezen biztonsági problémákat jelentősen súlyosbítja az, hogy:

- az orosz PMC-k meglehetősen alacsony küszöbértékkel rendelkeznek a civil életek veszélyeztetése tekintetében;
- az orosz PMC-k hajlandósága arra, hogy olyan ügyfeleket szolgáljanak ki, akik emberi jogi helyzet megítélésével kapcsolatos való álláspontja erőteljesen megkérdőjelezhető;

⁴⁹ Konstantin KURILEV – Martynenko ELENA – Nickolay PARKHITKO – Daria STANI: Fenomen chastnykh voyennykh kompaniy v voyenno-silovoy politike gosudarstva v XXI veke, *Vestnik mezhdunarodnykh organizatsiy*, T. 12. № 4. 2017. 130–149. o. <https://doi.org/10.17323/1996-7845-2017-04-130>.

⁵⁰ Åse Gilje ØSTENSEN – Tor BUKKVOLL: Russian Use of Private Military and Security Companies – the Implications for European and Norwegian Security, Norwegian Defence Research Establishment (FFI), *FFI-RAPPORT 18/01300, 11 September 2018*. <https://www.ffi.no/no/Rapporter/18-01300.pdf>. (letöltés ideje: 2024. 01. 04.)

- az orosz PMC-k potenciális lehetősége arra, hogy más hadseregek ellenfeleinek kapacitásnövelésére alkalmazzák őket;
- az orosz PMC-k potenciális lehetősége arra, hogy az orosz kormány nevében részt vegyenek például olyan Európán (vagy NATO területen) kívüli konfliktusokban, amelyekben európai (NATO) hadseregek is részt vesznek;
- annak lehetősége, hogy az Európával szövetséges szereplők Európán kívüli konfliktusokban továbbra is alkalmazhatnak orosz PMC-eket katonai képességeik erősítése érdekében.

Az orosz katonai magáncégek fontos kiegészítő eszközt jelentenek az egyes hibrid jellegű tevékenységek folytatásához, amelynek során három kulcsfontosságú előnyük van a hagyományos (értsd: reguláris) katonai erőkkel szemben. Először is az, hogy a létük és tevékenységük – akár hihetően, akár valószínűtlenül – tagadható. Másodsor – az orosz üzleti élet oly sok területével megegyezően –, a „vélt jogellenességük” számtalan olyan eszközt biztosít, amellyel az állam befolyást gyakorolhat ezekre a szervezetekre azáltal, hogy tulajdonosaikat és alkalmazottaikat büntetőjogi felelősségre vonás veszélyének teszi ki. Harmadszor pedig az, hogy a PMC-k, természetüknél fogva feláldozhatóak, az áldozatok könnyebben elrejtethetők és ha fel is fedezik őket, jóval kisebb – hazai és nemzetközi – felháborodást váltanak ki, mint a reguláris katonai erők és különösen a sorkatonák körében bekövetkezett sérülések, halálesetek.⁵¹

Az orosz államtól való feltételezett elhatárolódásukat pedig az a tény is segíti, hogy a PMC-k Oroszországban illegálisak⁵²

⁵¹ Keir GILES – Valeriy AKIMENKO: *Use and utility of Russia's private military companies*, 2019. https://www.researchgate.net/publication/350557003_Use_and_Utility_of_Russia%27s_Private_Military_Companies. (letöltés ideje: 2024. 01. 05.)

⁵² ØSTENSEN et al.: i. m. (2022) uo.

(példaként említve, hogy a közülük talán legjelentősebbnek jelölhető Wagner-csoport székhelye Argentínában van). Annak ellenére azonban, hogy a Wagnerhez hasonló PMC-k illegálisak, mégis szorosan integrálódnak az orosz állami katonai és hírszerzési struktúrákba.⁵³ A Wagner csoport alkalmazottai állami katonai kitüntetésekkel kaptak a szíriai és máshol végrehajtott akcióikért, illetőleg és a Wagner – GRU⁵⁴ különleges erőivel közös – fő kiképzőbázisa a dél-oroszországi Krasznodari területen, Molkinóban található. Ily módon a PMC-k ideálisak az Oroszország által be nem vallott konfliktusokban való műveletekhez, mivel – a reguláris nemzeti haderők fenntartásához viszonyítva, relatíve – olcsók, feláldozhatók, bevethetők és letagadhatók, még ha többnyire valószínűtlenül is.⁵⁵

A PMC-k – az orosz mintával megegyezően –, a világ valamennyi nemzetének biztosíthatják azon különösen kockázatos lehetőségek tárházát, amik magukba foglalhatják az olyan „szondázó akciókat” is, melyeknek célja a potenciális ellenfelek toleranciaszintjének vizsgálata a PMC-ket megbízók „szürke zónás” műveleteivel szemben. Rámutatva arra is, hogy a PMC-k alkalmazása a reguláris erők bevonása helyett, a nyílt konfliktus ingerküszöbénél alacsonyabb mérvű műveletekre koncentrál, így nem vonja el a nemzeti haderők alapját a korlátlan, nagy intenzitású hadviselésre való felkészülésre és kiképzésre való összpontosításról.

⁵³ Andrea J. BINGHAM: Crossing the line, *Jane's Intelligence Review*, IHS Markit, 2018. 13–15. o. https://www.janes.com/images/assets/018/78018/Private_companies_engage_in_Russias_non-linear_warfare.pdf. (letöltés ideje: 2024. 01. 05.)

⁵⁴ Felderítő Főcsoportfőnökség, oroszul: Главное разведывательное управление, azaz GRU.

⁵⁵ BINGHAM: i. m. uo.

Befejezés

A katonai magáncégek térhódítása egyáltalán nem meglepő, hiszen a legtöbb társadalmi jelenséghez hasonlóan a PMC-k is a körülmények megváltozására adott válaszként jelentek meg. A hidegháború végével az évszázad katonai tevékenységének nagy része okafogyottá vált és a közvéleményt mozgósító fenyegetés nélkül a nagyhatalmak sokkal érzékenyebbé váltak a katonai veszteségek belpolitikai következményeire, különösen a nem közvetlenül a nemzeti érdekekhez kapcsolódó ügyek esetében. A háborúk, a hadviselés egyes formáinak megváltozása, a katonai tevékenységek civil szektorba történő kiszervezése és szolgáltatásként való nyújtása pedig alapjaiban változtatta meg a fegyveres konfliktusok, háborús cselekmények megvívásának módját és teremtette meg a PMC-k létjogosultságát.

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadást követő időszak a háború elüzletiesedését eredményezte, amelynek következményeként számos katonai vállalkozás vett részt a világ különböző tájain – Irakban, Szomáliában, Afganisztánban, Bosznia-Hercegovinában, Horvátországban, Mozambikban, Kuvaitban stb. – zajló háborús konfliktusban. Jelen korunk valósága, hogy a háború privát szektorba szervezését nem követték a reguláris katonai hadviselés szabályai, így a PMC tagja által elkövetett humanitárius vagy egyéb jogsértés esetén, az egyéni felelősség megállapításán túl, különösen nehézkesnek és időigényesnek tűnik a vállalati elszámoltathatóság és felelősségre vonás nemzeti vagy nemzetközi szintű kérdésköre. A probléma lényegét abban sejtve, hogy amíg a PMC-k a nagyhatalmak gazdasági és politikai céljait támogatják, addig nagy valószínűséggel egyetlen nagyhatalom sem fog érdekelté válni a tevékenység teljes spektrumát lefedő jogi korlátozások meghozatalában és végrehajtásában.

Tanulmányomban a PMC-k sokak által csak kevésbé, vagy egyáltalán nem ismert, számos misztikummal és fikcióval övezett világába kívántam kalauzolni az olvasót és felvetni néhány olyan izgalmas kérdést, amely számos további kutatás számára szolgálhat kiindulásként.

RECENZIÓK

Kovács Tamás

A magyar kémelhárítás a II. világháború idején, Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2023. 239 o.

Recenzió

A magyar kémelhárítás a II. világháború idején címmel¹ jelent meg dr. Kovács Tamás habilitált docens, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Rendészetelméleti és -történeti Tanszék vezetője tollából. A szerző érdeklődési területe a XX. századi magyar és közép-európai történelem, publikációs listáján szép számmal szerepelnek a kor hazai és külföldi titkosszolgálatait, illetve ezek működését elemző művek. Ezek közé tartozik a most bemutatott monográfia is, amely a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) támogatásával, illetve gondozásában jött létre.

A KNBSZ, hazánk katonai titkosszolgálatja jelentős figyelmet fordít a működésével összefüggő tudományterületek művelésére, kutatások ösztönzése és támogatása, valamint az ezekkel összefüggő tudományos diskurzusok számára fórumok teremtésére. Számos tudományos lap fenntartása mellett az utóbbi években több könyv megjelenéséhez is hozzájárultak. Ennek a szolgálatnak nincs oka levetköznie múltját – vallja büszkén dr. Béres János altábornagy, a KNBSZ korábbi főigazgatója, bátorítva a múltnak igényes, és szakmai szemszögből is hiteles feldolgozására vállalkozó kutatókat. A cél, hogy a fokozatosan megismerhető levéltári dokumentumok aprólékos kutatására és azok értő elemzésére támaszkodva értékes szakmatörténeti forrásművek kelet-

¹ A kötet ingyenesen hozzáférhető: <https://real.mtak.hu/id/eprint/193681>.

kezhessenek, amelyek segítségével az érdeklődők megismerhetik a katonai hírszerzés és elhárítás múltját és a mindenkori szervezetnek Magyarország történelmében játszott szerepét.

Kovács Tamás könyve is ebbe a sorozatba illeszkedik, amely levéltári forrásokat felhasználó több éves szakmatörténeti kutatásra támaszkodik, amelyből a mai magyar katonai titkosszolgálat elődeiről lehet olvasni. A katonai hírszerzés és elhárítás, illetve ezek működéséhez kapcsolódó katonai kérdéseket az 1930-as évektől kezdődően egészen a II. világháború és az azt közvetlenül követő időszakig mutatja be a monográfia, amelynek megjelenése előtt a második világháborús magyar kémelhárítás témaköre komplex módon kevéssé volt kutatott.

A sajátos kordokumentumnak tekinthető műben történelmi ismeretek, események sorozata tárul fel, melyeket nem egyszerűen sorba rendez a történész, hanem az olvasót gyakran magával ragadó események leírását kiegészíti gazdag magyarázatokkal és megvilágít kevéssé ismert háttérösszefüggéseket is. A hírszerzés és kémelhárítás olyan téma, amelyet nehéz strukturális értelemben is átfogó módon bemutatni, különösen, ha egyúttal arra is vállalkozik valaki, hogy történelmi kontextusba helyezi el a témát vizsgálva az eredményeket, illetve a következményeket is. A tállás módja miatt egyaránt élvezetes olvasmány a kötet történészeknek, nemzetbiztonsági szakembereknek és a laikusok számára is.

A mű felépítése jól követhető. Az alapos bevezető tartalmazza a történelmi kontextust, valamint a levéltári forrásokat átfogóan bemutató részt. A hírszerzés és kémelhárítás a II. világháború kitörésekor című fejezet a nemzetközi diplomáciai kontextussal és a magyarországi viszonyok iránt nem csak a legális diplomácia szintjén érdeklődő hatalmakkal való titkos, illetve titkosszolgálati kapcsolatokat, illetve törekvéseket ismerteti. Az itt bemutatott hat ország a könyv szerinti sorrendben, Nagy-Britannia, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, a Szovjetunió, Németország és Olaszország jelentik azt az erőteret, amelyben a magyar

kémelhárítás működött. Ebben az elemzésben nem kaptak helyt az ún. kisantant országok, hiszen az 1921 és 1938 között megvalósuló politikai és katonai együttműködés a könyv vizsgálgóidási időszakára már megszűnt, amire a levéltári források értékelésével foglalkozó bevezető fejezetben hívja fel a szerző a figyelmet.

Először az 1939-es évnek megfelelő helyzet szerint mutatja be a szerző a világháború előestélyén a hírszerző és kémelhárító feladatokat ellátó hazai szervezeteket, majd a könyv későbbi részeinél ismerteti a változásokat. Ez az ismertetés, ahol a nem szakértő olvasók is megismerhetik, hogyan épült fel, a Honvéd Vezérkar 2. vkf. osztály? Mit jelentenek a „Koffa”, a „Def”, vagy a „Nyil” fedőnevek, illetve az ezek mögött található szervezeti egységek milyen irányú munkát végeztek? A szerző az éppen aktuális ellenségkép szerint írja le a hírszerző és a kémelhárító munka fő- és mellékirányait, ezen a területen tapasztalható változást a történelmi események előrehaladtával, valamint a – bizonyos tekintetben párhuzamos feladatellátást is a szervezeti együttműködésbe, sok esetben pedig a közöttük létrejött rivalizálásba kódoló – munkamegosztást, amelyet az előbb említett katonai vezérkari alárendeltségű szervezet, illetve a Belügyminisztérium, a Budapesti Rendőr-főkapitányság keretében működő Politikai Rendészeti Osztály, továbbá a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alosztályai végeztek. Ezek a részek – elsősorban a hírszerzést illetően – már más művekben is megjelentek. Kovács Tamás munkája az elhárítás területén nyújt jelentős hozzájárulást a már meglévő ismeretekhez.

A fronton és a hátszágban végzett elhárító munka ismertetésében különösen érdekes a „visszatért” területekkel foglalkozó fejezet. Messze nem közismert, hogy a korabeli Magyar Állam és a visszacsatolt területek lakossága kapcsolatában milyen mély bizalmatlanság volt tapasztalható. Ez nem csak a helyi állami munkakörök betöltésénél, hanem a kémelhárító munka szervezésénél is szembe ütközik. A Magyar Királyság szinte valamennyi

szomszédos országgal meglehetősen feszült és barátságtalan viszonyban állt, amelyből az is következhet, hogy a döntéshozók a mindenkori magyar állam ellenségeinek nagy koncentrációját látták a visszatért területeken annak ellenére, hogy a magyar anyanyelvű lakosság kezdetben örömmel fogadta a revíziót. A gyanakvás légköre jelentős terhet helyezett a kémelhárító szolgálatokra, amelynek megértését a gazdag levéltári dokumentumokból merített esetpéldákra és más tudományos forrásokra alapozza a szerző.

Az 1944 márciusában bekövetkezett német megszállás és következményei új helyzetet teremtettek az elhárításnál is. Egyrészt a tisztogatások, másrészt a szolgálatban megmaradtak kollaborációja helyezte új alapokra az együttműködést a náci III. Birodalommal. A sikertelen kiugrás és a nyilas hatalomátvétel majd az államvédelem újragondolása 1944. október 15-e után következett, amely a Nemzeti Számonkérő Különítményben és annak dicstelen tevékenységében öltött testet. A kötetet néhány kulcsszereplő háború utáni sorsának áttekintése zárja.

Kovács Tamás munkája megítélésem szerint nem csak hiánypótló monográfia, hanem rendkívül olvasmányos és jelentős szakmai értékekkel rendelkező kordokumentum, amely könnyen magával ragadja az olvasót. A szakmatörténeti műnek sem utolsó olvasmány megállja a helyét a korabeli kémelhárítás jellemzőinek, sikereinek és kudarcainak bemutatásában, amelyet a levéltári forrásoknak köszönhetően bőséges esetpélda illusztrál. A könyv több tekintetben is árnyalja a más művekből megismerhető második világháborús magyar vonatkozású tudásanyagot. Minden percét megérte, amit a könyv forgatásával töltöttem.

Csaba Zágon

Szerzőink

Berki Imre PhD., BM OKF Katasztrófavédelem Központi Múzeuma múzeumigazgató

Varga Ferenc PhD., tü. dandártábornok, adjunktus, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Katasztrófavédelmi Intézet igazgató

Kovács István PhD., r. őrnagy, adjunktus, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék

Kardos Sándor István PhD., r. alezredes, Országos Rendőr-főkapitányság, Humánigazgatási Szolgálat Fegyelmi Osztály osztályvezető

Bezerédi Imre PhD., r. alezredes, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Rendvédelmi Tagozat tagozatparancsnok-helyettes

Lippai Zsolt r. alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar, Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék. Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusz

Csaba Zágón PhD., a Magyar Hadtudományi Társaság tagja

Szerzői útmutató

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle magyar nyelven beküldött, az e folyóiratot kiadó Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság által művelt tudományos vagy szakmai területhez kapcsolódó – az alábbi formai követelményekhez illeszkedő – kéziratokat (tanulmányokat, recenziókat) fogad be.

Általános feltételek

A kéziratok terjedelme tudományos közlemény esetében legalább 20.000 karakter (fél ív) lehet, és nem haladhatja meg a 80.000 karaktert (2 ív). Könyvismertetés vagy tudományos értékű hozzászólás nem haladhatja meg a 20.000 karaktert.

A kézirat megküldésekor a szerző kilétét úgy kell feltüntetni, ahogyan azt a szerző a folyóiratban megjelentetni szeretné.

A fő szöveget, a címet, a fejezetcímek és az alcímek times new roman betűtípussal és 12-es betűmérettel kérjük formázni. A fő szöveg esetében kérjük a szimpla sorközt és a sorkizárt beállítást alkalmazni. A címet, a fejezetcímet, alfejezet címet követően kérjük kizárólag egy sorköz (enter leütése) szerepeljen. Kerülni kell a behúzásokat, tabulátorokat, térközöket és egyéb formázásokat.

Kiemelések a szövegben és lábjegyzetben kizárólag dőlt betűvel lehetségeseket, kérjük kerülni a ritkítás, az aláhúzás, a vastag betű stb. használatát.

A táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, a forrást hivatkozva, képaláírással ellátva kell feltüntetni. Táblázatok esetében kérjük, hogy a maximális méret egy B5-ös oldalt ne haladja meg.

A szöveg tagolása decimális számozással jelölt fejezetcímekkel (például 1.), illetve alcímekkel lehetséges (például: 1.1.1.). Kérjük az automatikus számozás mellőzését. Maximális háromszintű tagolást (például: 3.4.1.) kérünk alkalmazni.

Felsorolások esetében elsődlegesen decimális jelölést alkalmazunk, ahol kérjük szintén a maximális három szint betartását.

Hivatkozások

A hivatkozásokat lábjegyzetben kérjük feltüntetni, több hivatkozás esetében pontosvessző használatával. A lábjegyzetbe a fő szövegben idézett vagy ott felhasznált forrásokat kell hivatkozni. Kérjük kerülni a végjegyzetet vagy a szövegben történő hivatkozást. A lábjegyzetben egy műre történő első hivatkozás esetében az összes bibliográfiai adatot fel kell tüntetni. A későbbi hivatkozások esetén elég az i. m. használata (pl. MEZEY: i. m. 23. o.). Ha ugyanazon szerzőtől több művet is idézünk akkor az i. m. után zárójelben tüntessük fel a művek kiadási évét [pl. MEZEY: i. m. (2003) 23. o.]. Ugyanazon szerzőtől, azonos évben megjelent műveinek ismételt idézése esetén abc jelölést kérjük alkalmazni a hivatkozás sorrendjében [pl. Mezey: i. m. (2003a) 23. o.]. Lábjegyzet esetében fontos hangsúlyozni, hogy az minden esetben mondatnak minősül, így mindig nagybetűvel kezdődik és ponttal zárul. Sem a szövegben, sem a lábjegyzetben nem kell feltüntetni az idézett mű szerzőjének titulását (vagyis a dr. rövidítést sem).

Hivatkozások módszerei

a) könyvek

FERDINANDY Gejza: *A magyar alkotmány történelmi fejlődése*, Budapest, Franklin-Társulat magyar irod. intézet és nyomda, 1906. 45. o.

b) gyűjteményes művek

Hans KELSEN: Ki legyen az alkotmány őre?, In: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2003. 289–332. o.

c) folyóiratcikkek

PATYI András: Hatáskör és eljárás a magyar közigazgatási bíráskodás történeti modelljében, *Magyar Közigazgatás*, 2001/11. 655–667. o.

d) elektronikus források

PAÁL VINCE (szerk.): *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye 1848–1989*, <http://mtmi.hu/> (letöltés ideje:)

e) jogszabályok

A független magyar felelős ministerium alakításáról szóló 1848. évi III. törvénycikk.

f) országgyűlési napló és irományok

Pulszky Ágost a közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslatot megvitató bizottság képviselőházi előadója ismertette a bizottság álláspontját a képviselőház előtt, *Képviselőházi napló*, 1892. XXXIII. kötet, 1896. május 11. – június 30., 624. ülésnap.

Lukács László miniszterelnök indokolása a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvényjavaslatához, *Képviselőházi irományok*, 1910. XXII. kötet, 633. számú iromány.

Szerkesztőség a formai kritériumoktól eltérő kéziratokat visszaküldi a szerzőnek javítás céljából.